گوڵ سوو
مجلەیەگ مانگانە گشتی‌یە لەلاین
دەزگای رووشنهویری (شەفەق) بڵاوئەکریەگ
شمارە (٧٦) تەشرین یەکم (٢٧١٠) کوردی (٢٠١٠) میلادی
تاوانەیل ڕژیم وەرین دژوە کوردەیل فەیلی جینۆسایدە
مەترسیەیل ئاسایش خوراکی لە عیراقی و ئەرك حکوومەت و مللەت
هەرێم کوردستان نموونەی وەیەکەوژیان ئاشتیانە و لە یەك وەخشین

گول سوو

GULL SOO MAGAZINE

مجلەیەگ مانگانە گشتی‌یە لەلاین دەزگای رووشنهویری
ورەسانن کورد فەیلی(شەفەق) بلاوئەکریەگ

شمارە (٧٦) تەشرین یەکم (٢٧٠٩-٢٧١٠) کوردی (٢٠١٠) میلادی

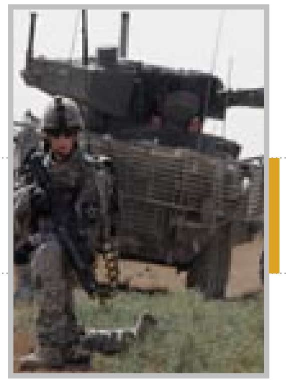

13

شارەزایەیل سەربازی لە جەهان
لە بان ئەو خالە کووکن ك وجوود
هەربنکە(قاعدە)یگ.....

20

گدای کردن دیاردەی
کوومەلایەتی خراویگە و لە گشت
کوومەلگایەیل ئنسانی وجوود....

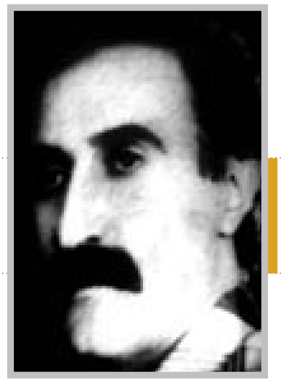

48

خوەزەو ئیسە بویاتایدە مەلیگ و
بیاتای لەشەقەی بال و ئەرا ئەو
دیار خوەش نیشانە......

- ئایا ژیان فەیلیەیل گشتی کووچکردنە؟.. ٩
- ئەرکەیلیگ چەوەری سەرۆك ئایەندەی حکوومەت عیراق کەیگ ١٢
- نەفت وسامانی فرەس... کورد تاکەی لەمال خوەی بیبەشە؟ ١٨
- بەغدا دو ملیۆن نەخونەوار هاتی ٢٢
- کوردەیل فەیلی و شاکارەیل وەرزشی عیراقی ٢٦
- مەینەتی شار زرواتیە و مەردمەگەی ٣٤

سەر نویسەر

عەلی حسێن فەیلی

بەرێوەبەر نویسانن

ماجد سویرەمیری

دەستەی‌نویسەرەیل

جەمال ئەرکوازی
ئاراس جواد
سارا عەلی
نەسرین میرزا
ئارام حەسەن
هەوراز ئەمین

ئامادەکردن هونەری

لەیس عیسا ئیبراهیم

Tel:
07901373702
7403411
8836604

gullsoo@shafaaq.com

نرخ ١٠٠٠ دینار

خاوەن ئمتیاز دەزگای رۆشنبیری و راگەیاندنی کوردی فەیلی(شەفەق)

مؤسسة شفق للثقافة والاعلام للكورد الفيليين

رقم الايداع في دار الكتب والوثائق ٨٩٢ في ٢٠٠٦

مطبعة الطباع

سەرباس شمارە

THE BEGINNING

لە شوون دامەزرانن حکوومەت تازە, برەو دریەیگە دامەزرانن هەرێمەیل فیدرالی

لە ماوەی ئی هەفت سالە لە رمیان رژیم بەعس, بریگ لە کەسایەتیەیل ولایەنەیل شۆڤینی وەشیوەی وەردوام دژ وە جیوەجی کردن سستم فیدرالی لە عیراق کارکردن و تا ئەورەگ وەپیان کریاگە مللەتەیل عیراق و ناوچەگە و هێزەیل هەرێمی وە یە رخ بردنە ك جیوەجی کردن ئەو سستمە وە مانای کوت کوت کردن خاك عیراق و مللەتەگەیە و ئاقبەت خراویگ ئەرا مللەتەیل و رژیمەیل ناوچەگە دیری و وەی جوورە جیوەجی کردن سستمەگە ك لە دەستووریش چەسپیاگە دویا خستن, وەلی لەی هەفت سالە ئەرا سەرجەم نەتەوەیل ومەردم پارێزگاگان عیراق سابت بوی ك وەریەو بردن ولات وەشیوەی سستم مەرکەزی جاران بیجگە ئەوەگ گرفتەگان توندتر و زیاتر و خزمەتگوزاریەگان وەرەو نەمان بەیگ هویچ سوودیگ ئەرا مللەت عیراق نەیریگ و ئەگەر ئەزموون هەرێم کوردستان و ئەو هەمگە پیشکەفتن سیاسی وئابووری وکوومەلایەتیە ك لەتی وەدی هاتگە لەوەر چەو بگریم, ئەرامان دەرکەفیگ ك لە سایەی سستم فیدرالی هەم یەکیەتی خاك ومللەت عیراق بتەوترەو بووگ و هەم نەف و سوود فەرەیگ ئەرا مەردم دیری لە گشت بوارەیل. بەلی داواگەی ئی دویاخرەی دو کوت ئەنجوومەن پارێزگای بەسرە لە باوەت دامەزرانن هەرێمیگ فیدرالی لە باشوور ولات نیشانەی ئەوەسە ك نەتەوەیل مللەت عیراق کەم کەم رەسنە ئەو باوەرە ك تەنیا سستم فیدرالی تویەنی کێشەیل سیاسی و ئابووری و ئاسایشی وکوومەلایەتی مللەت فەرە نەتەوەیی وتایفی عیراق چارەسەر بکەیگ و دویریش نیە ك لە شوون دامەزریان حکوومەت تازە بەعزی لایەنەیل سیاسی ك لە هەلوژاردن وە ئامانجەیل خوەیان نەرەسینە, دەس بکەنە تەقالای چر و پریگ ئەرا جاردایین دامەزرانن هەرێمەیل فیدرالی تازە لە ولات و بەشەو کردن دەسەلاتەگان لە بان بنەوای هەرێمی تا مەردم هەر پارێزگا یا ناوچەیگ وەگوورەی بەرنامە و پلان پێویست ئەرا هەرێمەگەیان کاربکەن.

سەر نویسەر

تاوانەیل ڕژیم وەرین دژ وە کوردەیل فەیلی جینۆسایدە

کفاح هادی

FAILY genocide

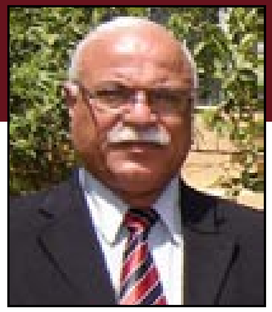

زوهێر کازم عەبوود

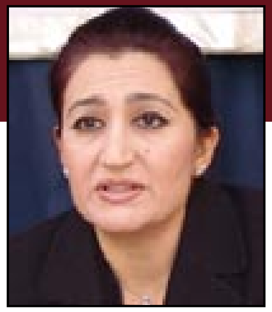

فائزە باباخان

ئەحمەد ئەلحەمەد

رزگار محەمەد ئەمین

لەو وەختەگ زوورمی ڕووڵەیل کورد فەیلی چەوەڕی ئەو حوکمەیلە کەن ك لە مانگ ئایندە دەرهەق سەران ڕژیم دەرچوود، دەنگ فرەیگ لە ڕیکخریایەیل شارسانی بەرزەو بویە داوا لە دادگای عێراقی کەن ئەو تاوانەیلە وە جینۆساید بشمارید، و سەرچەوەیل خەوەردار لەی باوەتە جەخت لەبان ئەوە کەن ك ئی کەیسە ك دادگای تایبەت تاوان کار لەبانی کەید پشت وە مادەی ١٢ ی قانوون تاوان یا جنایات عێراقی بەسایە لە توومەتبارکردن تاوانبارەیل.

حاکم و پسپۆر قانوونی زوهێر کازم عەبوود لەی باوەتەوە ئویشی: " پێناسە یا تەعریف تاوانەیل جینۆساید وەل ئەو تاوانەیلەوە پووریەید ك ڕژیم وەرین دژ وە کوردەیل فەیلی ئەنجامیان دایە؛ ئەویش وە تەسفیرکردنیان ئەرا دەیشت ولاتەگەیان و زەفتکردن ماڵ و موڵکیان و کوشتن جاێل و جوانەیلیان لە زندانەیل (نوگرە سەلمان) لە بیاوان سەماوە و ئەو زندانەگانتر وەبی هویچ سەنەد قانوونییگ یا بڕیاریگ ئەرا جیوەجیکردن ئی تاوانەیلە، ئی کردەوەیلیشە گشتی وە تاوانەیل جینۆساید دریەنە قەڵەم ك بایەسە لە دادگای تاوانبارەیل دژ وە کورد فەیلی بنریەنە وەرچەو".

زوهێر کازم عەبوود ئەوەیشە ئاشکرا کرد ك :" ئەو لایەنەیلە ك مەسەلەی جینۆساید وەرگردنە بایەسە بەڵگەنامە و دیکۆمێنت ئاشکرا پیشکەش بکەن تا بتویەنن دادگاگە وەپی قانع بکەن".

هەر لەی باوەتەوە قانوون شناس و پەرلەمانتار وەرین فائزە باباخان ئویشی:" ئاراستە و ڕیرەو دادگای وەرین عرووبی و شۆڤینی بوی و هەمیشە کوردەیل دویرەو خستیان لە زوورمی ڕیککەفتننامە و وتارە ڕەسمیەگان، سیاسەتەگان ڕژیم وەرینیش ئەوە ئاشکرا کردن ك چەنی شۆڤینیە لە جینۆسایدکردن کوردەیل فەیلی وە تەسفیر کردن و بی شوون و نوینکردن ڕووڵەیلیان لە زندانەیل و بارەگایەیل (مخابرات) و چەن سەرچاوەیگیش جەخت لەبان ئەوە کەن ك ئەرا بەرە یا جەبهەی جەنگ دژ وە ئێران کل کریان و خریانە ناو کێڵگەیل مین یا (حقول الالغام) تا ڕی ئەرا لەشکر واز وەپیان بکردیان دویای ئەوەگ وەشیوەیگ دەسەجەمی گشتیان لەو شوینەیلە مردیان".

لە لای خوەیەو نویسەر و میدیاکار ئەحمەد ئەلحەمەد مەندەلاوی ئویشی:"من یەکیگ لەو کەسەیلە بویم ك هەوڵ فرەیگ دام ئەرا جەمەوکردن دیکۆمێنەیلیگ تاوانەیل ڕژیم وەرین ئاشکرا بکەن دژ وە کوردەیل فەیلی، و ڕەسیمە ئەو ڕاسیە ك تەنیا هووکار ئی تاوانەیلە ئەوە بوی ك یانە کورد فەیلین و یەیشە ئەوە ئاشکراکەید ك ئی ڕژیمە ڕژیمیگ ڕەگەزپەرست و شۆڤینیە، یەکیگ لە پیسترین کردەوەیل ڕژیم وەرین دژ وە کوردەیل فەیلی ئەوە بوی ژنەیل لە پیاوەیل و مناڵەلیان جیاوە کردن لە تەسفیر کردن و جار لەیوا بوی ژنەیل تەسفیرکردیان و پیاوەلیان لە زندان بی شوون و نوین کردیان و گشت ئی دیکۆمێنتەیلە هانە سەنتەر دیکۆمێنتی ماف ئادەمیزاد، ئەی دی چە مەنیە تا ئی تاوانەیلە بخریەنە ڕیز تاوانەیل جینۆساید؟".

حاکم وەرین و ئەندام پەرلەمان کوردستان ڕزگار مەحەمەد ئەمین ئویشی:" گشت ئەوانەگ بایەخ دەنە مەسەلەی دادگایی کردن سەران ڕژیم وەرین ك توومەتبارن لە کەیسەگەی کوردەیل فەیلی نەبایەت وەرج دادگاگە بڕیار بیەن و بایەسە چەوەڕی بکەن تا ئەو وەختەگ بڕیار خوەی لەی باوەتە دەید".

داوایش لە ڕیکخریایەیل شارسانی و کەناڵەیل ڕەسانن کرد ك لە دەموەشانن و تەسریحات دویرەو بکەفن لە خاتر دابین کردن کەش و هەوایگ گونجیای ئەرا دەرکردن بڕیار دادپەروەرانەیگ لە لایەن دادگا و کاریگەری لەبانی نەیاشتوون.

کووچوەپیکریایەیل فەیلی لە مەینەتی غەریبی وەرەو سەرگەردانی لە نیشتمان

گوڵ سوو

دویای ڕمیان ڕژیم دیکتاتۆری لە ساڵ ۲۰۰۳ زوورمی ئەو کوردەیل فەیلیە ك وەزوور کووچ وەپیان کریا، ڕوی کردنە وڵات و هاتنەوە، ئارەزوومەند ئەوە بوین ك ئایندەی خاسیگ ها نوایان ك یادگاری ساڵەیل سیە و مەینەتی غەریبی و دەروەدەری و سەختیەگانی لە هویریانەو بووەید؛ وەلی کاروان هاتنەوەی زوورمیان بویە ژانەسەر ولەو بوین لە تیەریکیەیل هەژاری و مینەکردن ماوایگ لە کویچەو بازارەیل کیفاح و گەرەکەیل ویران سەدریە و ئەبوسەیفەین و عگدلئەکراد، و خوەیان گیرهاوردن لە ناو ماڵەیل کوێنەیگ ك خانیەگانی لە نوو مەتر زیاتر نیە.

هاووڵاتی جەلال ئسماعیل ئویشی:" زوورمی کوردەیل فەیلی ئەوسا لە گەرەکەیل کیفاح ئەژیان وەتایبەتی لە دەهانە و ئەبودەودەو و عگدولئەکراد و وەختی هاتنەو هویچ ماوایگ پەیا نەکردن لەو ماڵەیل کوێنە زیاتر ك پرەو بوین لە خێزانەیل گەورایان و بریگ لەلیانیش لە ئوتێلەیل ومسافرخانەیل هەرزان وا نیشتەجابوین ك هویچ خزمەتگوزاریەیلیگ لەتیان پەیا نیەود، ئەوە بیجگە نەوین مەرجەیل تەندروستی و ئنسانی".

جەلال ئسماعیل زیاتر وت:"وەلی کارەسات گەورا هالەورا ك زوورمی جایڵ جوانەیل کورد فەیلی شەوانە لەبان شۆستە یا ڕەسیفەیل جادەیل نیشن و خەفن چوینکە شوونیگ پەیا نەکردنە لەتی بژیەن".

جەلال ئسماعیل زیاتریش وت:" من هامە بان ئەو باوەڕە ك وەزارەت کووچکەرەیل و کووچوەپیکریایەیل غەڵەت گەورایگ کرد وەختی ئەی کووچ وەپی کریایەیلە لەی بارووەزع خەراوە هاوردەو ئەرا وڵات، و بایەس بوی شوون نیشتەجابوین و دەرفەت کارکردن ئەرایان دابین بکردیاد و ئنجا باوردیادەیانەو".

لەلای خوەیەو هاووڵاتی عادل شیروانی وت :"بارووەزع حازری کوردەیل فەیلی فرە خەراوە و زوورمیان لە گەرەکەیل هەژار ژیەن و هەرکەسی سەرداین ئەو ناوچەیلە بکەید ئی ڕاسیە وە چەو خوەی دوینی".

لەباوەت بارووەزع ئەو خێزانەیلە ك لە سەردەم ڕژیم وەرین کووچ وەپیان کریاس و ئیسەیش هاتنەسەوە شیروانی ئویشی:" وەزارەت کووچ وەپیکریایەیل و کووچکەرەیل سس و کەمتەرخەم بویە وەل ئەی خێزانەیلە و وەگوورەی خواست دەس یارمەتی ئەرایان دریژەو نەکردیە؛ و لەیوا دیارە ك ئی کاروەدەسەیلە هووڵیانە ئەرا پۆست و کارەیل خوەیان زیاتر لە چارەنویس ئی هاووڵاتیەیلە ك نەماڵ دیرن نە سامان، من لەیرا داوا کەم هەتا زویە لایگ لەلیانەو بکەن و گیروگرفتەیلیان چارەسەر بکەن".

شیروانی هەمیش وت :" ئیمە ئەو هەوڵ و تەقالایەیلە ئینکار نیەکەیمن ك وەزارەتەگە داسەیان ئەرا ئەوانەگ هاتنەسەو وەلی هیمان نەرەسیەسە ئاست کێشەی گەورای ئی چین گەورا و هەوەجەیل ڕاسەقینەیان، ڕاسە ك ئی وەزارەتە وەزارەت گشت عیراقیەیلە وەلی کێشەی کورد فەیلی تایبەتمەندی خوەی دیرید و کارەسات و بەدبەختی و مەینەتیەیل فرەیگ تویشیان هاتیە و خوەیانیش خاس زانن ك یانە هەرچی کاروبار خوەیانە لە وڵاتەیل غەریبی یەکلاوەکردن و هاتنەسەوە ئەرا وڵات خوەیان و نەزانستن ك تویش ئیجوورە بارووەزعیگ تیەن و ئایندەیان نادیارە".

جیگر بەڕێوەبەر گشتی فەرمانگەی کووچکردن لە وەزارەت کووچکردن و کووچوەپیکریایەیل، سەتار نەورووز لەی باوەتە ئویشی:"ڕاسە ك قەیری زانیاری ئەرامان هاتیە لە باوەت ئەوانەگ وەی دویاخرە هاتنەسەوە، لەوانەگ ناویان لەناو وەجبەگان وەزارەتەگەمان بویە و ئیمەیش نەخش و دەور خاسیگ داشتیمن لە هاتنەوەیان و وە تەنسیق کردن وەل ئەمینداریەتی گشتی ئەنجوومەن وەزیرەیل بریگ پویل جوور (منحە) ئەرایان دابین کردیمن وەل پارچەیگ زەوی لەخاتر چارەسەرکردن کێشەی نیشتەجابوینیان، و ئیمە ئەوە نایمنەسە وەرچەو ك کێشەی سەرەکی ئی خێزانەیلە چەپاوکردن ماڵ و موڵکەیالیانە لە سەردەم ڕژیم وەرین و خاسیش زانیمن ك هاوردنەوەی ئی ماڵ و موڵکەیلە وەخت فرەیگ کیشی".

سەتار نەورووز زیاتریش ئویشی:"وەزیر عەبدولسەمەد ڕەحمان سوڵتان نەخش و دەور گەورایگ داشت لە هانداین دەستەی مرافەیل موڵکداری(النزاعات الملكيه) وەخاتر تەواوکردن معامەلەی ئەو کووچ وەپیکریایەیلە ك ماڵ و موڵکیان چەپاو کریاس و ئەوەیشە زانیمن ك بریگ لەلیان لە وەخت دەرکردیان هویچ ماڵ و موڵکیگ نەیاشتن وەلی ئیمە هەوڵ دایمن بریگ پویل ئەرایان گیر باریمن تا پرووژەیل بویچگیگ وەپی بکەن یا کوومەك لە ڕیکخریای کووچ ناودەوڵەتی ئەرایان پەیا بکەیمن و وەزارەتەگەمان هیمان وەل ئەنجوومەن وەزیرەیلەو هەوڵ دەید ئەرا دەسمیەتداینیان تا چشتیگ ئەرا خوەیان پەیا بکەن ك وەپی بژیەن، وەلی کێشەگەمان هالەورا ك ئی ڕیکخریایە لە کووتایی مانگ هەیشت گوزەیشتە کوومەك وەخشینەگانی تەواوکرد و وەزارەتەگەمان هەوڵ دەید ئەرا دوبارەوەکردن بەرنامەگە لە ئایندەی نزیکیگ ، ئەویش وە پەیوەندی کردن وەل ڕیکخریای کووچ ناودەوڵەتی تا گشت کووچ وەپیکریایەیل بخریەنە بەرنامەگە و کوومەکیان بکریەید تا بریگ پویل ئەرایان دابین بکریەید ئەرا چارەسەرکردن کێشەی نیشتەجابوینیان".

ئایا فیدرالیزم شوون حوکم مەرکەزی گری لە جیوەجیکردن داواکارییەیل عیراقیەیل؟

گوڵ سوو

چەمك یا دەسەواژەی فیدرالیزم لە عیراق چەمکیگ تەم و مژاویە، نەك هەر لە لای مەردم گشتی بەڵکوو لە لای فرە لە پەیوەندیدارەیل وە کاروبار سیاسی، و وەی دویاخرە دەنگ فرەیگ بەرزەو بویە داوای فیدرالی کەن ئەرا پارێزگای بەسرە ك بوودە هەرێمیگ وەناو بەسرە، ئەویش لە ئاکام خراوی بارووەزع خزمەتگوزاری و سسی حکوومەت مەرکەزی لە پەیاکردن چارەسەر خێرایگ ئەرا گیروگرفتەگان ئی پارێزگا ك لەگشت لایگەو خەراوە، و لەجوواو ئی داواکارییشە زیاتر لە سێ کوت ئەندامەیل ئەنجوومەن پارێزگاگە پرۆسەیگ پیشنیارکردن ك بەسرە بکریەیدە هەرێمیگ ك بوودە خاوەن ئەو دەسلاتەیلە ك دەستوور هەمیشەیی عیراق ئەرا هەرێمەگان دابینی کردیە.

لەی باوەتە پرسیاریگ ئاراستەی نوێنەر هاوپەیمانی کوردستانی محسن سعدون کردیمن ك لە جوواوی وت:"لە دویای رمیان رژیم وەرین، سستەم فیدرالی هەڵوژریا ئەرا وەریەوبردن حوکم لە عیراق و لە هەردوگ ماددەی ١١٨ و ١١٩ دەستوور هەمیشەیی عیراقیش سستەم فیدرالی چەسپیا و مەردم گشتی دەنگ دانەسە پی".

زیاتریش وت :" لە ١١٧ هاتیە ك هەر پارێزگایگ یا زیاتر هەق ئەوە دیرن ك هەرێمیگ دامەرزنن و هەنگامەگەی پارێزگای بەسەرەیش وەل سستەم فیدرالی یا ئتحادی گونجیەید ك سستەمیگ بەشبەشەوکردن یا تەقسیم نیە وەلی بەشەوکردن دادپەروەرانەی دەسلات و سامانەگانە و مەعنای یەکەوگرتن دەید".

لەباوەت هووکار ئی داواکاریە لە لایەن ئەنجوومەن پارێزگای بەسرە محسن سعدون ئویشی:"لەوەر لاوازی یا کەمی خزمەتگوزاری و بەرزەوبوین ئاست بیکاری و پەکخستن زوورمی پرووژەیل پەرەوەپیدان لەلایەن حکوومەت ناوەندیەو ئی داواکاریە بەرپاکریا".

لەباوەت ئەزموونەیل سەرکەفتی لەی سستەمە سەعدون ئویشی : "نموونەی سەرکەفتن لەی ئەزموونە فرەس لەوانەیش ئەزموونەیل ئیمارات و ئەمریکا و هندستان و سویسرا ك شایەتی سەرکەفتن ئی سستەمە دەن".

لەباوەت وجوود دیموکراسی جوور پێشەکی یا مقدمەیگ ئەرا فیدرالی سەعدون وت :" ئەزموونەگانمان دویای رمیان رژیم وەرین ئەوە نیشاندان ك ماوەی فراوانیگ لە ئازادی و دیموکراسی هەس وەلی وەداخەوە من ئویشم ك ك یە دیموکراسی نارێکیگە لەوەر مەرکەزیەت وەریەوەدبردن و حوکم دیکتاتۆری ك ئەرا ماوەی فرەیك خەفتویدە بان سینەی مللەت عیراق".

نوێنەر وائل عبدوللەتیف لەی باوەتە ئویشی:" ئەوانەگ پرۆسەی فیدرالیەت بەسرە پیشکەشکردن سێ کوت ئەنجوومەنەگەی بوین و دانەی نویسینگە یا مەکەتب کۆمسیۆن هەڵوژاردن لە بەسرە تا برەسینیدەی بەغدا، و برۆسەگە هەوەجەی ها وە دەنگداین ٥٠٪ لە مەردم پارێزگاگە و ئی پرۆسە رەزامەندی فرە لە پارتەیل پارێزگاگە وەدەسهاوردیە چوینکە داواکاریگ دەستووری و قانوونیە و ئیسە ئیمە چەوەری ئەوە کەیمن ك کۆمسیۆنەگە ئی داواکاریە هەواڵەی ئەنجوومەن وەزیرەیل بکەی".

لەباوەت هووکار ئی داواکاریە عبدوللەتیف وت:" دویای دڵرەنجیان مەردم بەسرە لە کار حکوومەت مەحەلی و دویاکەفتن و سسی کار حکوومەت مەرکەزی و سەرقاڵبوین سیاسەتمەدارەیل وە بەرژەوەندیەیل خوەیان و پارت و فراکسیۆنەگانیان و گەنەوبوین ئاست خزمەتگوزاری و بریان وەردەوام وزەی کارەبا، ئەوە دوینیمن ك سستەم فیدرالی چارەسەر نموونەییگە ئەرا پارێزگاگان تا فشار لەبان حکوومەت مەرکەزی کەمەو بوود و پشت وەو بریارەیلە بووەسیەید ك لە ناو خود هەرێمەگان وەرگریەن نەك لە دەیشتی ئەرا رەسین وە سەقامگیری ئاسایش و دابینکردن خزمەتگوزاری و هاندااین وەبەرهاوردن یا ئستسمار ناوخۆیی و خارجی".

جەختیش لەبان ئەوە کرد ك ئاست نارەزایی لەبان ئی پرۆسە فرەکەمترەکەو بویە ئەگەر وەل جارانەو بەراوردی بکریەید ك وەرج لە دوساڵ باسی کریا و ئیسە دی ری دیری ئی پرۆسە بخریەیدە وەر دەنگداین هاووڵاتیەیل چوینگە کارەگە لەلایان ئاشکراوە بویە.

عەمید کولیج زانستەیل سیاسی عامر حەسەن فەیاز لەی باوەتە وت:"تاکە پارێزگایگ چەتر قانوونی نەیری ئەرا داواکردن سستەم فیدرالی چوینکە وەگوورەی دەستوور بایەسە سێ پارێزگا داوای ئی هەقە بکەن تا بوودە داواکارییگ قانوونی ئەویش وەگوورەی میکانیزمە دەستووریەگان".

لە باوەت گرینگترین مەرجەیل سەرکەفتن دیموکراسی فەیاز وت : " هەرکەسی داوای فیدرالی بکەید و خوەی دیموکراتی نەود مەعنای ئەوەسە داوای بەشبەشەوکردن و جیایی کەید وەلی دیموکراتیخواز ئەرا ئەوە داوای فیدرالی کەید تا سستەم سیاسی وڵات بتەوترەکەو بکەید لە چوارچیوەی نامەرکەزیەت، لەوەر ئەوە ئویشیم دیموکراسی مەرجیگ سەرەکی سەرکەفتن هەر ئەزموونیگ فیدرالیە، چوینکە ئەزموونەیل فیدرالی فرەیگ لە جەهان سەرنەکەفتن لەوەر نەوین دیموکراسی جوور یوگسلافیا و یەکێتی سۆڤیێت، چوینکە نیەود عەرەبانەگە بنەیمنە وەردەم ئەسپەگە و فیدرالییش ئایدیۆلۆجیا نیە تا وەلیا بویمن یا دژی بویمن چوینکە وەبی وەکارهاوردن راسکانی دیموکراسی بوودە ئەزموونیگ سەرنەکەفتی".

ئایا ژیان فەیلیەیل گشتی کووچکردنه؟

سوهام موختار

لەدویای ئازادکردن عیراق لەدەس درندەترین رژیم دیکتاتۆری لە تاریخ سەردەم لە ٩ نیسان ساڵ ٢٠٠٣ و رەسین هەواڵ رمیان بتەگەی بەغدا وەگووش قەیریگ لە خیزانەیل تەسفیرکریاگ فەیلی ك رژیم دیکتاتۆر وەزوڵم و زوور دەریانکرد لە عیراق وە مەهانەی تەبەعیەت ئیرانی، ئەوە بوی کەمووتەر خوەشی و بەختەوەری گەردیە ئاسمان ئەو خیزانەیل تەسفیرکریاگە و داوا لەلیان کرد بانەوە ئەرا وڵات و مەڵوەن خوەیان ك لەلیان زەفتکریا لە لایەن رژیم بەعس دیکتاتۆرەوە. وەلی ئەو خیزانەیلە وەختی هاتنەوە ئەرا وڵات خوەیان تویش قەیرانەیل فرەیگ هاتن و گشت ئومید و ئارەزووەیلیان نەهاتەدی و هساو ئەوە کردوین ك گوایا هەر وەختیگ رژیم سەدام نەمینیگ و بانەوە ئەرا عیراق تویەنن بچنە ناو ماڵ و موڵکەیل خوەیان ك ئەوسا زەفت کریاویگ، وەلی کارەگە چەواشە بوی ئەو پیشبینی خیزانەیلە لەیوا نەوی ك مەزەنەی کردوین.ئمجا یەکەمین ناخوەشی ك هاتە تویش ئەو خیزانەیلە، ئەوە بوی لەوەخت هاتنەوەیان رووڵەیلیان نەکردنە دی ك کەفتوینە گووشەی زندانەیل رژیم وەرین و ناویان لەناو کوشیاگەیل دینەوە ك خریاوینە قەورەیل وەجەم، چوینکە جویر ئەوەك ئاشکرا و دیارە دەسلات عیراقی لەو وەختە دەسکردە جیاوەکردن جایەل جوانەیل لە خیزانەیلیان و خستەیانە زندان و خیزانەیلیانیش برد ئەرا مەرزەیل ئیران و دویاخر ئاوارەی دەوڵەت ئیران بوین و لەورا نیشتەجی بوین، یەیش لە وەختیگ ك هەر یەکیگ لەو خیزانەیل تەسفیرکریاگە لە شوون خوەی لە عیراق خاوەن ماڵ و موڵك و دارایی فرەیگ بوین و گشت ئەو موڵکەیلیانە لەلایەن رژیمەوە زەفت کریا و دریا داورودەسەیل رژیم. گرفت دویەم ئەوە بوی، ك زەحمەت بوی گشت ئەو ماڵ وموڵکەیل زەفتکریاگە ئەرایان بایگەوە، چوینکە کوردەیل فەیلی زوورمیان بازرگان گەورا بوین لە بازار شۆرجە و کیفاح و شێخ عومەر و دەور گەورایگ داشتن لە ئابووری عیراق، لەوەر ئەوە دەسلات بەعس وەرین دەسکردە بەشەوکردن دارایی کوردەیل فەیلی لەبان پیاوەیل خوەی و ئەوانەك حزبی بوین و دەور داشتن لە دەسلات، ئمجا ئەوانەیش زەفتی کردیان و فرووشتیانەی ئەرا کەسیگ تر. لە گرفتەیل تر ك هاتە نویش ئی خیزانەیل کوردە ك هاتیانەوە ئەرا ناو خاك خوەیان، ئەویش کیشەی شوناسنامەی عیراقی بوی و گرفتەیل فرەیگ ئەرایان دروس بووگ تا بتویەنن ئەو شوناسنامەی عیراقیە بارنە دەس ك وەخت خوەی لەلیان زەفت کریا لەلایەن رژیم دیکتاتۆرەوە. لە شوون ئەوەیش لەوەخت جەنگ ومرافەی تایفی، ئەوە بوی جاریگ تر کوردەیل فەیلی لە بەعزە شوونەیلیگ دوبارە بارکریان و روی کردیانە شوونەیل تر لەوەر سەلامەتی گیان خوەیان و منالیان، چوینکە رەسیە رادەیگ کوشتن لەبان شوناسنامە بوی و دی نەزانستن کی خاس و کی خراوەکارە، ك وەداخەوە یەیش دیاردەی ناشرین و ناپەسەنیگ بوی لەی عیراقە رویدا و بویە

سەبەب ئەوەك خیزانەیل فرەیگ ماڵەیل خوەیان بیلنەجی و روی بکەن شوونەیل تر و دەیشت وڵات. لەیرا پرسیم و ئویشیم: ئایا خیزانەیل کورد فەیلی کەی قورتاریان بووگ کیشەو گرفتەیلە؟ چوینکە ژیانیان وە تەسفیر و تەسفیکردن بردنە سەر، هەر لەوەر ئەوەیش ئومیدەواریم حکوومەت عیراق دەس یارمەتی ئەرا ئی خیزانەیل کورد فەیلیە دریژ بکا و دراسەت ئەو واقعە بکەن ك کوردەیل فەیلی لەتی ژیەن و ئەو ماڵ و موڵکەیلیانە گشتی ئەرایان بارنە دویاوە ك وەزوور لەلیان زەفت کریا.

ئاسایش خوراکی لە عیراق ڕوی وەڕوی مەترسیەیل فرەیگەو بوود جوور دانایِن ستراتیجیەتیگ ئەرا نەهیشتن ورسێتی و خراوبوین باروەزع ئاوی عیراق وەل وڵاتەیل هاوسا لە سایەی دروس کردن بەنداوەیل تورکی و سووری فرەیگ، ئەوە بیجگە کووچکردن خەلك ئاوایی و دەیشتەکیەیل وەرەو ناو شارەیل و وەجی هیشتن زەوی و زار کشتوکاڵییان، لە هەمان وەخت شیوایشیو باروەزع ئاسایشی و سیاسی لە وڵاتەگە ك خەراوی فرەیگ وەخوەیەو دوینی.

مەترسیەیل ئاسایش خوراکی لە عیراق و ئەرك حکوومەت و مللەت

یاسر عماد

لەباوەت ئی مەترسیەیلە، دکتۆر تالب موراد ڕاوێژکار یا مستشار ئاسایش خوراکی سەرۆکایەتی حکوومەت هەرێم کوردستان ئویشی:" مەسەلەی ڕەسین وە ئاسایش خوراکی و دابین کردن ماددەیل خوراکی لە داهات خود کوردستان و عیراق لەی وەخت حازریە کار مەحاڵیگە، چوینکە ئیمە وەشیوەی گشتییگ ك ڕەسیدە زیاتر لە ٨٠٪ پشت وە ماددەیل خوراکی هاوردە بەسایمنە ك لە ئەودیم دەریا و ئۆقیانووسەیل جەهانەوە ئەرامان کلی کەن، ئەوە بیجگە ئەو گیروگرفتە ك تایبەتە وە بەش خوراکی و هاوردن ماددەگانی لە دەیشت وڵاتەو ك خەرجەگەی ڕەسیدە ساڵانە ٦ ملیار دۆلار".

ئاماژەیش وەوە دا ك :" خاوەن بڕیارەیل لە عیراق و کوردستانیش مەسەلەی ئاسایش خوراکی وە کەمتر لە ئاسایش نیشتمانی نیەزانن، ئیسەیش ئیمە روی وەروی گیروگرفتەیل فرەیگ هاتیمنە گرینگترینیان کێشەی ئاوە، وەلی لەبان ئەوەیشەوە عیراق بریگ ئاو دیرید ك بەش کار کشتوکاڵی کەید، هەرلەیوا زیاتر لە ٦٠٪ لە ئاوەیل کوردستان وەریگەی ئاوەیل دیجلە و فوراتەو نیەتیەن، بەڵکوو بەرهەم خود کوردستانە، ئەوسایش کوردستان نان بدەر عیراق بوی لەو ماددەیل خوراکیە ك دابینی کردیاد، وەلی ئیمرو تویش گیروگرفت گەورایگ هاتیە لە ئاسایش خوراکی".

لەباوەت هووکارەگان کێشەی ئاسایش خوراکی و چارەسەرکردنیان تالب موراد وت :"ئی مەسەلە دابین کردن چەن خاڵیگ توايد جوور ئەیانەی لای خوارەوە:

یەکم: ئەوسا ئاوایی لە عیراق یەکەیگ بەرهەمهاوردن بوی وەلی ئیسە بویەسە یەکەیگ خەرجکەر یا (ئستهلاکی)، لەوەر ئەوە بایەسە ئاواییەگان باریەنەوە ئەرا ئاست جاران.

دویم: وڵاتەیل پیشەسازی لە ئۆروپا ٥٠٪ لە بودجەگانیان ئەرا پشتگیری کردن لە کشتوکاڵ تەرخان کەن، وەلی وەداخەوە چ لە هەرێم و چ لە عیراق پشتگیری کردن لە کشتوکاڵ لە ٢ یا ٣٪ زیاتر نیە لە بودجەی دەوڵەت و یەیشە هویچ چارەسەریگ پەیا نیەکەی ئەرا خاسسازی کردن لەی بوارە.

سێیم:بایەسە یەواش یەواش مللەت عیراق ئامادەبکریەید ئەرا ئەوەگ واز بارید لە پشت بەسانن وە بەش خوراکی یا (حصه تموینیه).

چوارم: پلە وەپلە کەمەوکردن هاوردن ماددەیل خوراکی، چوینکە نیەود وە یەی جار سنوور لە ڕوی کاڵایەیل خوراکی بووەسیەید چوینکە ئەیە بوودە مایەی ڕویداین ورسێتی و گرانی(مجاعه) لە گشت ناوچەیل عیراق؛ ئینجا لەوەر ئەوە هویر لە بەرهەمهاوردن خوراك و ئاسایش خوراك بکریەید و بوودە یەکم ئەرك سەرشان مللەت و حکوومەت.

پەنجم: گیروگرفت ئاو، ئی گیروگرفتە یەکیگە لە گرنگترین گیروگرفتەیل کاریگەر لە بان ئاسایش خوراکی، چوینکە عیراق هویچ ریککەفتننامەیگ وەل وڵاتەیل هاوساوە نەیرید لە باوەت بەشەگەی لە ئاوەیل دیجلە و فورات.

لە کووتایی قسەگانی دکتۆر تالب موراد ئاماژە وەوە دا ك :" خەراو بوین باروەزع کشتوکاڵ لە عیراق درەو ٤٠ ساڵ لە سیاسەت ڕژیم وەرین بوی ك هەرچی ئاوایی و کانی و سەرچاوەیل ئاوی و هۆرەیل و هەردوگ ئاو دیجلە و فورات ویران کرد، و خاسەوکردنیانیش کار ئاسانیگ نیە چوینکە وەخت فرەیگ توايد".

ئەرکەیلیگ چەوەری سەرۆك ئایەندەی حکوومەت عیراق کەیگ

محەمەد عەلی سەماوی

گشت ئاگاداری دیرن ك رویداگەیلیگ عیراق هالەتی و تەقالا کەیگ ئەرا پشت سەر نایِنی، و عیراق هاله نوای دوو ریْگه یا تویەنیگ دیموکراتی خوەی چالاکەو بکەیگ و هیْزەیل سیاسی و نیشتمانی تویەنن وەل یەکەو ریْکبکەفن یا نه ولاْت سەرلەنوو ئەرا چوارچیوەی یەکم خوەی گلەو خوەیگ .

هیْزەیل سیاسی و نیشتمانی بایەد باوەت دامەزرانن حکوومەت یەکلاو بکەن و هەرچی زویتر بۆشایی یا فەراغ ولاْت پر بکەن تا ژیان دیموکراتیگ ئەرا عیراق زامن بوود ك دەسمیەت دەیگ ئەرا سەرمایەگوزاری و ئاوادانی و سەقامگیری و هان داین پیشکەفتن ئابووری. وەلی لەوەختیگ گشت چەوەری کەن ك چ کەسیگ بوودە سەرۆك وەزیرەیل تازەی ولاْت. کارەیلیگیش هەن ك لەولاْت چەوەری سەرۆك وەزیرەیل کەن:

١) پەخشەو کردن روح یەکترەك وەخشین و تەقالا ئەرا سەرخستن دووسی نیشتمانی لەناونی هیْزەیل سیاسی عیراقی.

٢) تەقالا کردن ئەرا ئاسایی کردن پەیوەندیەیل وەل ولاْتەیل هاوسا.

٣) خاسەو کردن دۆسیەی ئەمنی و تەقالا ئەرا چەسپانن ئەمن و دڵنیا کردن هاوولاْتی عیراقی و ئاگادار کردنی ك دەزگای ئەمنیگ وجوود دیریگ ك تویەنیگ لەلیان چاودیْری بکا.

٤) پیشخستن ئابووری ولاْت ك یەکیگ له گرنگترین کارەیل ولاْته و سەرۆك وەزیرەیل ئاینده بایەد فیشترین گرنگی بدەیگه پی.

وەی خاترەسه ك چاودیرەیل سیاسی ئەی باوەره دیرن ك دویاکەفتن دامەزرانن حکوومەت بوودە بایس بەرپا بوین کارەساتەیل تایفی گەورایگ.

ئاشکراس ك کار سەرۆك وەزیرەیل ئاینده فره سەختە، و عیراقیش بایەد ئەی قوناغ سەختە بنەیگه پشت سەر و گشت کوتله و لایەنەیل سیاسی و نیشتمانی وەل یەکەو ریْك بکەفن ئەرا هەرچی زویتر دامەزرانن حکوومەت و لەو وەختەسه ك تویەنیم نوای تیرۆر بگریم و کووتایی بیەیمنه جەنگ تایفی و لەناوبردن گەناتەکاری دارایی و ئیداری، وەگشت زەمینەیل ئاماده بوود ئەرا پیشخستن پرۆسەی سیاسی ولاْت و گەشه داینی و چاودیری کردن له شوون عیراق له کۆمەڵگەی ناودەوڵەتی. هەمیش تویەنیم باروەزع دیموکراتی خاسەو بکەیم ئەوەیش له ریگەی ئاڵشتەو کردن ئاشتیانەی دەسلاْت و دویرەو خستن ولاْت له تایفەگەری و باوەرەیل تونرەوانه. ئەی ئامانجەیله فره دویر نین و عیراقیەیل گشتیان وه دڵسووزی و وەفاداری تەقالا کەن ئەرا رەسین وەی ئامانجەیله.

ئەمریکا له (١٣٠) ولاْت بنکەیل سەربازی دیری

گوڵ سوو

شارەزایەیل سەربازی له جەهان له بان ئەو خاڵه کووکن ك وجوود هەر بنکه(قاعده)یگ سەربازی ئەمریکا له جەهان، هووکار ستراتیجی خوەی دیریگ و هەر له خوەیەوە له هویچ ولاْتیگ بنکەی سەربازی واز نەکردگه وەبی سەبەب. ئمروو له جەهان، ئەمریکا له(١٣٠)ولاْت بنکەی سەربازی دیریگ ك شمارەی سەربازەیلی له دەیشت مەرز ولاْتەگەی هەزارەها سەرباز و شارەزای کارەیل سەربازیه. تاریخ دروسبوین ئەو بنکەیل سەربازیه وەشیوەیگ گشتی دابەش کریەیگ لەبان دو قوناغ و سەردەم جیاواز، ك پیکهاتنه له قوناغ دویای رمیان دیوار بەرلین له دەوروەر کووتاییهاتن جەنگ سەرد لەناونی سۆڤیْت و ئەمریکا له ساڵ (١٩٨٩). لەو وەختەوە ئەمریکا له ولاْتەیل ئۆروپای خوەرهەلاْت و قەیریگ تر لەولاْتەیل ئاسیا نزیکەی (٣٥) بنکەی سەربازی دامەزران، ك ئەویش وه گوورەی ریککەفتن وەل ئەو ولاْتەیلا ك بنکەیل سەربازی لەتیان دروسکرد. قوناغ دویم دامەزرانن بنکەیل سەربازی ئەمریکا چووگەوە ئەرا وەخت رویداگەیل تیرۆرستی بان واشنتۆن و نیۆیۆرك له ٢٠٠١/٩/١١ ك ئەویش قوناغ تازەیگ لەشوون خوەی هاورد لەروی چوینیەتی و چەنایەتیەوە. وه شیوەی گشتی عومر قەیریگ لەو بنکەیل سەربازیه رەسیگه (٥٠) ساڵ وه تایبەت ئەوانەگ له یابان و ئەڵمانیا و کۆریای باشوورن، ك ئەرك و کارەیل هەر یەکیگ لەو بنکەیل سەربازیه مینیگه بان بارووەزع سیاسی ئەو ولاْتەیله. ئامانج له وازکردن ئەو بنکەیل سەربازیه وه گوورەی لەیەکەوداین و شیەوکردن شارەزایەیل سەربازی، پیکهاتگه له ئەنجامداین کردەوەی سەربازی و مەشق سەربازی هاوبەش وەل هیْزەیل سەربازی ئەو ولاْتەیله ك بنکەی سەربازی ئەمریکا لەتیان وجوود دیریگ و بیجگه ئەوەیش مقەیەتیکردن ئاشتی لەو ولاْتەیله ك کیشەو گرفت دیرن، ئەیه بیجگه بنبرکردن تیرۆرسەیل و لەناوبردن گرووپەیل تیرۆرستی و چەسپانن ئارامی و ئاسایش. وەل ئەوەیشا نیەوگ ئەوەیش فەراموش بکەیم ك ئامانج سەرەکی و فره گرینگ یاموهم له دروسکردن ئەو بنکەیل سەربازی ئەمریکا بیگومان مقەیەتیکردن بەرژەوەندیەیل ئەمریکاس لەگشت جەهان. شمارەی ئەو بنکەیل سەربازیه ئیسه ك له عیراق وجوود دیرن پیکهاتگه له (٧٥) بنکه، زوورم ئەوانەیش ها لەسەربازگایەیل کویەن و ئەوسای رژیم بەعس. شمارەی سەربازەیل ئەمریکی لەو بنکەیلیشه رەسیه (١٤٠) هەزار سەرباز ، ك بیجگه (٥) بنکەی سەرەکی، ئەو هیزەیله له (٧٠) بنکەی تر گردەو بوینه، وەلی وەگوورەی ریککەفتنیگ لەناونی واشنتۆن و بەغدا بایەسه ئەو هیزەیله لەکووتایی ساڵ ٢٠١١ عیراق بیلنه جی، ئمجا لەشوون دەرچگن ئەو هیزەیلیشه ئەگەر یا ئحتمال ئەوە هەس چەن بنکەیگ ئەمریکا بمینیگەوە. ئەیه بیجگه کوەیت و سعودیه و شوونەیل تر ك بنکەی سەربازی ئەمریکا لەتیان وجوود دیریگ. کوەیت تیم یا فرقەی ٣ی هیزەیل ئەمریکا گردگەسه خوەی و چەنەها هووکار سەربازی وەك تووپ و تەیارەی هەلیکۆبتەر و زیاتر له (٨٠) تەیارەی سەربازی لەسەربازگەی (الدوحه)ی کوەیت وجوود دیریگ ك هیزەیل ئەمریکا لەشوون جەنگ دویم کەنداو یا خەلیج لەو ولاْته نیشتەجی بوین. سعودیەیش پەنج هەزار سەرباز لەتی وجوود دیریگ ك پیکهاتنه له هیزەیل مارینز و هیز ئاسمانی.

کاریگەری دبلۆماسیەت هەرێم کوردستان

دلشاد نامیق

> رادەی هێزداری هەر وڵاتیگ و کاریگەری لە بان بڕیارەیل ناودەوڵەتی و ناوچەیی، کەفیگە بان ئاست و رادەی پەیوەندی ئەو وڵاتە وەل وڵاتەیل تر ناوچەگەو هەڵکردنی وەل نەتەوەیل ترا، وەل ئەوەیشا شێوەی هاوکاریکردنی وەل ڕیکخریاگەیل ناودەوڵەتی و ناوچەییا ك وە گوورەی بتەوی ئەو پەیوەندیەیلە هەر وڵاتیگ پایەی بتەویگ ئەرا خوەی تیەریگە دەس و ڕەسیگە ئاستیگ ك مەحاڵە وە ئاسانی لە هویچ بڕیاریگ فەراموش بکریەیگ.

بیگومان وڵاتەیلیش لە ری دبلۆماسیەت بتەو و گشتلایەنەوە تویەنن ئی سەنگ و قورساییە بارنە دەس و پەیوەندیەیلیان فراوانەو بکەن و شمارەی دووسەیلیان زیایەو بکەن، وەمەرجیگ ئەو دبلۆماسیەتە لەبان بنەمای لەوەرچەوگرتن بەرژەوەندی هاوبەش و حورمەتنناین لەوەرانوەر دامەزریاویگ.

لەنەریت تازەو هاوچەرخ ناودەوڵەتی ئەوەك دەور دیریگ لە دبلۆماسیەت تەنیا دەوڵەتەیل نین، بەڵکوو شان وەشان دەوڵەتەیل چەن کەس و چەن وازیزانیگ تر هەن ك لەبان مەیدان ناودەوڵەتی وەو کارە هەڵسن و جویر هەرێمەیل وەجەهانی بویەیل و ڕیکخریاگەیل ناودەوڵەتی و ناوچەیی و کۆمپانیایەیل مەرزبڕ ك دەور بتەویگ دیریگ لە پەیوەندیەیل ناودەوڵەتی.

کورد لە تاریخ خوەی فرەجار بویەسە قوربانی هەوڵەیل دبلۆماسی دوشمنەیل و ناحەزەیل خوەی، ك هەر وەختیگ نەتویەنستوین لەری هێزەوە جموجویل رزگاریخواز کورد سەرکوت بکەن یا کزیەو بکەن، ئەوە لەری دبلۆماسی و گەلەکوومەی ناودەوڵەتیەوە فشار ئەرای دروس کردنەو شکەست وەپی هاوردنە، ك فرەجاریش کارەسات لەلی کەفتگەسەوە، وەل ئەوەیشا فرە وەداخەوە بەعزە وەختیگیش دەوڵەتەیل گەوراهێز لەی ناونیە لەدژ کورد دەور داشتنە، ئەرا نموونە : پەیماننامەی شووم جەزایر ك ئەرا سەرکوتکردن و نەهیشتن شوورش ئەیلوول ئەنجام دریا و ئاشکراس ك چەنیگ کیشەو گرفت ناودەوڵەتی لەشوونی بوی. بیگومان لەیرا بایەسە ئەوە لەوەرچەو بگریم ك ئەو رویداگەیل ئەوسا جیاوازن لەوەك ئمڕوو ڕویدانە. ئمڕوو بیجگە ئی گویڕیانە ك هاتە بان گەوراهیزەیل، هەرێم کوردستان لەروی دەستووریەوە ئەوەسە باروەزعیگ قانوونی جیگیر دیریگ لەبان ئاست ناوخوەیی عیراق و گشت دام و دەزگایەیلیشی شەرعی و دەستوورییین.

هەر وڵاتیگ پەیوەندی دبلۆماسی وەل عیراق فیدراڵا بووەسیگ و دگان وە شەرعیەت دەسڵات فەرمانرەوای عیراقا ناویگ، ئەوە راسەوخۆ یا ناراسەوخۆ دگان وەدەسڵاتەیل کوردستانیشا ناگەو ئمڕوو یا سوو پەیوەندی وەل ئی هەرێمیشا دامەزرنیگ و پەرە وەپی دەیگ. لەروی هووکار ناوخوەییشەوە هەرێم کوردستان ئارام و سەقامگیرەو ژینگەی گونجیاگیگە ئەرا وەبەرهاوردن بیگانە، لەوەر ئەوە گشت دویاکەفتنیگ ئەو وڵاتەیلە لەو ژینگەی گونجیاگە بووگە مایەی دویرەوخستنیان، ئمجا تەنیا دەرفەت هەر وڵاتیگ ئەرا پەیوەندیکردن و نەفکردن لە وەبەرهاوردن سەرمایە لە کوردستان، قەبوولکردن دەسڵات سیاسی هەرێم کوردستانە جویر ئەوەك ئیسە وجوود دیریگ. بیگومان ئمڕوو کورد لەو بارووەزع و حاڵەتە دەرچیە ك فەرمان لەبانی بکریەیگ و لەبان ئاست ناودەوڵەتی یا ناوچەیی دەور وەپی نەدریەیگ، یا ڕیککەفتن ئاشکرایگ بکریەیگ دژ وە ئەزموون و قەوارەگەی، بەڵکوو ئیسە کورد خوەی وەك لایەنیگ لە گەمەیل سیاسی و دبلۆماسی پرس وەپی کریەیگ و دەور خاسیگ دیریگ، یەیش وەئاشکرا هس وەپی کریەیگ، وەلی ئایا تاچەنیگ سەرکەفیگ و چەنیگ پیشکەفتن وەخوەیەوە دوینیگ و تویەنیگ مقەیەت پایەی خوەی بووگ؟ بیگومان یەیش بەسیاسە رادەی تەبایی ناوخوەیی و یەکگرتگی قسەی هەرێم کوردستانەوە وەگشتی و لەئاست مەسەلەیل چارەنویسساز وەتایبەت.

کوردەیل فەیلی کی)ین؟

د. ئەحمەد راسم

هیمان قەیران عیراق ئەڵڵاجەوی و ڕاسیەیل فرەیگ ئەرامان ئاشکرا ئەکا ك ڕژیم سەدام دروسی کردیاگ و مەردمانیگ کردیاگە قوربانی و مەردمانیگیش فەوتانیاگ، لە ناونی قوربانیەیل ئەو ڕژیمیشە کوردەیل فەیلی بیتاوان بوین. بیگومان کوردەیل عیراق دوبەش سەرەکیین، یەکمیان کوردەیل خەڵك کوردستان عیراقن لە باشوور کوردستان ك لەلایەن جوگرافیەوە خاکەگەیان دریژەو بویە وەل هەرێمەیل کوردیا لە تورکیا و ئیران و شوونەیل تر، وەلی کوردەیل فەیلی نیشتەجی ناوچەیل ناوڕاس و باشوور عیراقن. سەبەب ناونانیان وە (فەیلی)، یاقووت حەمەوی لە (معجم البلدان) ئویشیگ: ئەوانەك نیشتەجی ناوچەیل جەوەڵی بەرزن ك هەڵکەفتگە لە ناونی ئیران و عیراق ك لاشەیان قەوی هەڵکەفتگە جویر لاشەی فیل)، وەلی کەسەیل تر ئویشن : ئی ناوە پەیوەسە وەناو یەکیگ لەو والیەیلە ك حوکم ئەو ناوچە کردگە و ئیەیش ئەوەسە گشت کوردەیل شیعەی عیراق وە فەیلی ناسریانە. لەباوەت وجوود ناوچەیلیان، شارەیلیگ لە عیراق شوون نیشتەجی کوردەیل فەیلیەو لەوانەیش : خانەقی و مەنەلی و زرواتیە و بەدەرە و جەسان، ئەیە بیجگە بەغدای پایتەخت و کووت و عمارە ك کوردەیل فەیلی لەتیان نیشتەجی بوینە. لەباوەت شمارەیانیش لە عیراق وە (٣)ملیۆن مەزەنە کریەیگ وەگشتی. کوردەیل فەیلی کەسایەتیەیل فرەیگ لە عیراق و جەهان عەرەبی داشتنە ك خاوەن چالاکیەیل فرەیگن لە مەیدانەیل هونەری و ئەدەب و زووانگەریەوە، وەلی لە باوەت بەدبەختی و دەردەسەری ئی چین زوڵملیکریاگە تویەنیم بویشیم ئەو زوڵمە لەی مللەتە کریاگە لە هویچ مللەتیگ تر نەکریاس، بیجگە ئەوەیش هەرچەنی لە بنەرەتەوە خەڵك ڕەسەن عیراق پیك تیەرن، وەلی نووریڈ وە تەبەعیەی ئیرانی دریانە قەڵەم و ئەوە بوی ڕژیم سەدام شوناسنامەیان لەلیان سەندەوەو پیسترین مامڵەت وەل کوردەیل فەیلیا کردو زوورم جایەڵ جوانەیلیان لەناوبرد و خستەیانە گووشەیل زندان و دویاخریش زنگ وەچاڵیان کرد و تا ئیسەیش هەزارەها لەلیان بی سەروشوونن و کەس نیەزانیگ لەکوورا کوشیانە و ڕیکخریاگەیل وەرگریریکەر لە هەقەیل ئادەمیزاد و کەس و کاریانیش هویچ خەوەریگ لەلیان نەیرن. ڕژیم سەدام لە عیراق هەر لە ساڵەیل وەرگرتن دەسڵاتەوە تا رووژ ڕمیانی دریغی لەی چین بیتاوانە نەکرد هەر لە کوشتن و گرتن و کووچ وەپیکردن خیزانەیل و زندانیکردن ڕووڵەیلیان، وەتایبەت لە ساڵەیل ناونی ١٩٨٠ تا ١٩٨٨، ئەوە بوی ك وەزیر ناوخوەیی یا داخلیەی عیراقی لە ساڵ ١٩٨٠ بڕیاریگ دەرکرد لەبان کووچ وەپیکردن یا تەسفیر کوردەیل فەیلی و تاریفیان وە تەبەعیەی ئیرانی کرد و ئەوانەگ عومریان لەناونی ١٨ – ٢٨ ساڵان بوی لە خیزانەیلیان جیاوە کریان و خیزانیان خستنە پشت مەرز عیراقەوە لە ناو مەرز ئیران و بڕیارەگە لەیوا دەرکریا ك هەر خیزانیگ هەوڵ بیەیگ بایگەوە ناو خاك عیراق یەکسەر کوللەریژ بکریەن و هەرچی دارایی و ماڵ و موڵکیش داشتن گشتی لەلیان زەفت کریا و ماڵەیلیان دریا ئەوانەگ بەعسی بوین و تا ئیسەیش ناوریاسە دویاوە ئەرایان و حکوومەتیش خوەی لەی مەسەلە کەڕ کردگە. هەر لەوەر ئەوەیش ئویشیم کوردەیل فەیلی ئەوانەن ك وەناهەق هەقیان خوریا و لە موڵك وماوای خوەیان وە زوور دەرکریان.

هەرێم کوردستان نموونەی وەیەکەوژیان ئاشتیانە و لە یەك وەخشین

گوڵ سوو

> هویچ وەختیگ هەرێم کوردستان زووران دینی و ئتنیکی لەتی روی نەدایە و کورد و عەرەب و تورکمان و کلدان وئاشووریەیل و ئەرمەنیەیل و مەسیحیەیل و ئێزیدیەیل وەیەکەو ژیەن و کوردستان بویەسە نموونەیگ سەرکەفتی لە وەیەکەوژیان ئاشتیانە

کەمایەتیەیل دینی و ئتنیکی لە کوردستان عیراق خاوەن ماف و ئمتیازات خوەیانن لە لایەنیل دینی و سیاسی و رووشنهویری و کوومەلایەتی و هەق وەرگردن بریار خوەیان دیرن لە بەشداری کردن لە ژیان گشتی، مللەت کوردیش ناسریایە وە لەیەکوەخشین یا (تسامح) دینی و نەتەوەیی و هویچ وەختیگ هەرێم کوردستان زووران دینی و ئتنیکی لەتی روی نەدایە و کورد و عەرەب و تورکمان و کلدان وئاشووریەیل و ئەرمەنیەیل و مەسیحیەیل و ئێزیدیەیل وەیەکەو ژیەن و کوردستان بویەسە نموونەیگ سەرکەفتی لە وەیەکەوژیان ئاشتیانە.

لە باوەت ماف کەمایەتیەیل لە هەرێم کوردستان و ئاست بایەخداین حکوومەت هەرێم وە پارستن ئەو مافەیلە (سەلام سەباح) بەرێوەبەر رادیۆی (الفرح) مەسیحی رووشنویری و کوومەلایەتی وەی جووره باس کرد: "هەرێم کوردستان پەناگەی ئارامیگە ئەرا مەسیحیەیل لەوەر خراوبوین باروەزع ئاسایشی لە بەغدای پایتەخت ك هیشت مەسیحیەیل فرەیگ روی بکەنە هەرێم، وەتایبەتی لەو خیزانەیلە ك توانای سەفەرکردن ئەرا دەیشت عیراق نەیرن، حکوومەت هەرێمیش لەلای خوەیەو نەخش و دەور گەورایگ داشت لە دابینکردن پێداویستیەیل ژیان ئەرایان، وەباوەر من، یەیشە لەوەوە هاتیە ك ئاست کارکردن وە بنەمای یەکسانی و مقەیەتی کردن کەمایەتیەگان فرە خاسترەکە لەو باقی ناوچەگان عیراق".

ئاماژەیش وەوە دا ك: "هاوولاتی مەسیحی لە بەغدا مالیگ داشت و کار خوەی داشت وەلی وەختی پەنا برد ئەرا هەرێم لەورا لە سفرەو دەسکردە ژیان خوەی و گیروگرفتەیل فرەیگ تویشی هات، جوور زووان و پەیاکردن دەرفەت کار، وەلی لەوەر ئەو باروەزع گونجیایە لە کوردستان تویەنست لەی سەختیەیلە بیەیدە لا".

سەلام سەباح زیاتریش وت: "کەمایەتیەیل دەسکردنە گردەو بوین لە هەرێم کوردستان، وەلی من وەل ئی گردەوبوینە نیم، چوینکە بایەس ئی فرەجووریە لە گشت ناوچەگان عیراق دیار بیەید چوینکە چشت جوانیگە وەختی تەماشا بکەید هاولاتیەیل مەسیحی هیمان لە کوردستان و باشوور و رووژهەلات وەل برایەیلیانەو ژیەن و یەیشە یەکیگە لە بەلگەیل باروەزع تەندروس دیموکراسی، وەلی گردەو بوین کەمایەتیەگان لە یەك شوون مەعنای ئەوەسە ك بنەمای یەکسانی لە ناو کوومەلگا نەمەنیە".

لەلای خوەیەو میدیاکار (رەنا گۆرگیس) وت: "حکوومەت هەرێم وەشیوەی فرە خاسیگ وەل کەمایەتیەگانەو مامڵەت و رەفتار کەید، و پیشوازی لە فرەکەسیان کرد و کار و نیشتەجابوین ئەرایان دابین کرد، وەتایبەتی دویای رمیان رژیم وەرین لەوەر ئەو سەقامگیریە ك لە هەرێم چەسپیاس و حکوومەت و مەردم هەرێمیش وەگشت دلوازییگەو پیشوازی لەی مەردمە کردن و ریز لەلیان گرتن".

رەنا گۆرگیس لە کووتایی قسەگانی زیاتر وت: "کەمایەتیەیل نەتەوەیی و دینی عیراقی ری و رەسم دینی و نەتەوەیی خوەیان وە ئەوپەر ئازادیەوە لە هەرێم کوردستان ئەنجام دەن، ئەوەیش لەوەر ئەوەسە ك ئادەمیزاد کورد وە سروشت پاك خوەی وەل کەمایەتیەگانەو سازیەید وەتایبەتی وەل ئیمەی مەسیحیەوە، لەوەر ئەوە تەماشا کەید شمارەی پەنابەرەیل ئەرا هەرێم کوردستان ئەرا کارکردن و نیشتەجابوین و خوەنین هەر وەرەو زیای بوین چوود".

نەفت وسامانی فرەس ... کورد تاکەی لەماڵ خوەی بیبەشە؟

ئەحمەد دەشتی

ئەگەر بایگ و تەماشای خاك باشوور کوردستان پڕ لە خەیر و بەرەکەت و نەفت کورد بکەیم ك چەنەها ساڵە لکیاسە قەی عیراق و خود کورد لە گشت سەروەت و سامانیگی بیبەش کریاگە و قا نجاز لە ماڵ خوەی نەکردگە و نەتویەنستگە وەك مللەتیگ سەر وەخوەی کوردستانەگەی خوەی ئاوەدانەوە بکاو ئازاد و سەروەخوەیی بژیەیگ و هەر وە چەوسیاگ بویە و دوینیم ك ئەو خاك وەپیت و بەرەکەت فرەی کوردە ك ناوچەیگ دەوڵەمەن و پڕ لە کان و نەفتە و تویەنیم وە خاکیگ فرە دەوڵەمەن لە ڕووژهەڵات ناوڕاس ناوی بووەیم،

ك مللەت کورد دی سەربەرزانە شانازی لە بان خاك و سامان سروشتی خوداوەپیداگ خوەیەوە بکا، دیارە گشت چاڵە نەفتەیل شار کەرکووك و گشت ئەو ناوچە دەریایگە لە ئاڵتوین سیە، ك ساڵەیل فرەیگ توایگ ئەگەر ڕووژانە وە ملیۆنەها بەرمیل نەفتیش لەلی دەربکریەیگ و مەگەر ئەوسا لە شوون زوورم وڵاتەیل تر دی ئەو سامانە کووتایی وەپی بایگ. ئەو نەفت و سامان ك لەژێر خاك باشوور کوردستانەوە هەس، هووکار گەورایگیش بویە ئەرا نەرەسین مللەت کورد وە سەروەخوەیی لەناو وڵات خوەی، ك وەداخ فرەیگ وە دریژایی تاریخ داگیرکەرەیل دەس ئەرا ئەو نەفت و سامان کوردە دریژ کردنە و تا ئیسەیش واز لەو کارەیل نائنسانی و خراویە ناوردنە ك وە داخەوە هەمیشە لەلایەن گەوراهیزەیلەیلیشەوە ك زوورم جەهان داگیر کردنە وەتایبەت داگیرکەر بریتانی هووکار گەورایگ بویە لەو هەمگە چەوبرین و دابەشکردن کوردستان و بەشبەشەوکردن خاك کورد و بیبەشکردن کورد لەو هەمگە نەفت و سامان خوەیە.

یەیش بەشیگی چووگەوە ئەرا خود کورد ك وە سەبەب نەزانین و دویاکەفتگی خوەیەوە هووکاریگ بویە ك دوشمنەیل کورد وەو شیوە دژ وەکورد گام بنەن، چوینکە ئەگەر کورد خاستر و ئاقڵانەتر و پیشکەفتگتر مامڵەت وەل ڕووژگارەیل گوزەیشتا بکرداگ و لە ئاست ئەو ڕووژگارەیلە بویاتاگ و پیشکەفتگانەتر هویر لە مەسەلەگە بکردیاگ و لەهەمان وەخت وەناو دینەوە بار کورد لەنگ نەکریاتاگ و کورد وە قسەی دوشمنەیل نەخەڵەتیاگ، یا مللەت کورد لە ئاست ئەو ڕویداگەیلە بویاتاگ هەر لە ڕووژگار زویەوە، ئەوە بیگومان کوردیش هەر لە زویەوە بویاگە خاوەن وڵاتیگ سەروەخوەیی، ك وەداخەوە ئیسەیش قەیریگ لەو هووکارەیلە هەر باوەو یەقەی مللەت کورد گردنە و تا ئیسەیش کورد لەتوانای نیە پیشبینی ڕاس و دروس ئەرا ئایندەی خوەی دابنەیگ. دیار و ئاشکراس ك نەیارەیل کورد سەروەت و سامان مللەت کورد بردن و دزینەی و تاڵانی کردن و تا ڕووژ ئمروویش هەر دزی لە لیمان کەن و کورد لە ماڵ خوەی بیبەش کردنە، وەلی هەر بایەسە ڕووژیگیش بایگ ئی سامان کوردە بووگە هووکار گەورایگ ئەرا وجوود وڵاتیگ سەروەخوەیی کورد و کوردستان و لەژێر دەس دوشمنەیل قورتارمان بووگ و لە دەوڵەت سەروەخوەمان وەبی داگیرکاری بژیەیم. ئمجا بایەسە ئیمەی کورد زانایانە پەند وەربگریم تا جاریگتر نەکەفیمنە ژیردەس داگیرکەرەیل کوردستان، هەر لەو وەختەوە ك چاڵەیل نەفت کوردستان لەناو خاکەگەی دوینریاسەوە، وە تایبەت لە ناوچەی کەرکووك دڵ کوردستان، ئەوە دوشمنەیل کورد وە تاڵان بەنەی و مللەت کورد زیاتر چەوسانەنسەوە، ساڵەیل فرەیگە لە چاڵەیل نەفت باوەگورگور نەفت دەرکریەیگ، وەلی وەداخەوە مللەت کورد لەلی بیبەش کریاگە و ئەو گشت سامانە چووگە قورگ بیگانەیل و قەرانیگ لەلی ئەرا ئاوەدانی خاك کوردستان و پیشکەفتن ئەو نیشتمان جوان کوردە ناوریاسە کار، وە چەواشەوە هەر لە وەختیگەوە ك دەوڵەت عیراق دروس بویە، هەر وە پویل و سەروەت و سامان خوەمان چەك سینریەیگ و مووشەك یا سارووخ و تەیارە و دەبابە و غاز سیانید و خەردەل ئەرا ویرانکردن خاك کوردستان و دەنەی لە هەنگڵ مللەت کورد و ماڵ کورد وەپی ویرانتر کەن. چشت ئاشکرایگە ك تا ئیسەیش دوشمنەیل بیگانە دەسوەردار ئەو نەفت و سامان کوردە نیەون و مەسەلەی ڕزگاری و سەروەخوەیی مللەت کورد و هاتنەوەی کەرکووك و ناوچەیل داوڕیاگ ئەرا بان خاك کوردستان وە نارەوا و ناشەرعی زانن و ڕووژانە ئەرا مللەت کورد گرفت دروس کەن.

گدای کردن له عیراق هووکار و چارەسەری چەس؟

نەسرین میرزا

گدای کردن دیاردەی کوومەڵایەتی خراویگە و له گشت کوومەڵگایەیل ئنسانی وجوود دیری، دویر له پلەیل وەرەو نوا چوین و پەرە سەنین ئابووری و کوومەڵایەتی و شوین یا موقع جوگرافی، چوین ئی گدای کردنە هە له ئەوساو له وڵاتەیل جەهان، هەمیش لەو وڵاتەیلە ك تازە گەشەکردنە و کوومەڵگایەیل دویاکەفتگ وجوود دیری وەلی وە پلەیل و شیوەیل جووروەجووریگ. و یە ئەرای جیاوازی ئاست یا مستەوای ئابووری و پەرەسەنین کوومەڵایەتی و بەرقەراری سیاسی و نسبەت هووکارەکردن یا تەعلیم له ناونی کوومەڵگایەیل ئەچیدەو . وەی گدای کردنە دیاردەی تازە و نوویگ وە مل کوومەڵگای عیراقیمان نیە، و لەی وەختمانە فریەوە بویە فیشتر له ئەوسا و ئەو گدای کەرەیلە شیوە و ئسلووب و ریەیل تازەیگ وەکار ئەوەن ، تا رەسیە ئەو رادە ك کرا یا ئیجار مناڵەیل و سەقەتیل بکەن، و سەبەبەیل ئی گدای کردنە بەرز بوین نسبەت بیکاری و کەمدەسی یا فەقیریە هەمیش له یەك چەکیان خێزانی و بەش بەشەو بوینەیل سیاسی و ویران کردن ستوینەیل پە یو ە ند ی کوومەڵایەتی له کوومەڵگاس. و ئەو گدای کەرە ئەینی ئی کار و ریە کوڵترین و خاسترین رییگە ئەرای وە دەس گرتن پویل فرەیگ لەی وەختە ك هویچ دەرفەتیگ ئەرای کار کردن لەتی نیە، و نسبەت گەورایگ له منالەیل نیشتنە گدای ئەکەن وە خاتر یەك خێزانەیلیان ناتویەنن دابین داخۆازەیل و نیاز و هەوەجەیل زەرووری چ له لایەن خۆراك یا کەلوپەلیگ بوود ئەرای منالەیلیان بکەن، و تاکمەجاریگیش باوگە بیکارە و هویچ سەرچاوەیگ ئەرای مەعیشەت رووڵەیلی نەیری ناچاریان ئەکاد بچن گدای بکەن، و تاقم و عسابەتیگ ئەرای ئی گدای کردنە هەس ئستغلال ئەو منالەیلە ئەکەن ك له بارووەزع ئابووری فرە نزمیگ ژیانە یا وەرەو مەدرەسە ناچن و لەی جادەیلە وتوڵەو کریانە گدا وەپیان ئەکەن له وەراوەر پارەی فرە کەمیگ، هەمیش نسبەت گەورایگ لەی گدای کەرەیلە له چین یا شەریحەی ژنەیلن وەی ژنەیلەیش یا خوەیان وە تەنیان یا منالەیل بویچگ و سەقەت هان وەلیان و گدا وەپیان ئەکەن.

چارەسەر کردن ئی دیاردە نیاز وە کارەیل فرەیگ دیری لەلایەن گشت دەزگایەیل حکوومەتی و دەزگایەیل کوومەڵگای مەدەنی و ئیمام و خوتبەخوەنەیل مزگەفت و حوسەینیەیل بایەد هووشیار و رووشنهویر مەردم بکەن له بارەی هەڵوێست یا مەوقف شەرع و دین له دیاردەی گدای کردن و دیاری بکەن ك ئایا ئی گدای کردنە قەبوولە یا نە و هەمیش بایەد گشت رووشنهویرەیل و نویسەرەیل له بان ئی دیاردە بنویسنن و داوا له حکوومەتەگە بکەن چارەسەر گونجیاگ و سەرکەفتگیگ ئەرای بوینیدەو.

ئی وڵاتیشە ناسیمن

حسێن ئسماعیل

ئەگەر جەزایر وە وڵات یەك ملیۆن شەهید و مۆریتانیا وە وڵات یەك ملیۆن شاعر ناسریانە، ئەوە رووژنامەی (ئەلحەیات) لەندەنی باس لەوە کردگە ك یەك ملیۆن بیوەژن و چوار ملیۆن منال یەتیم له عیراق هەس ، ك بووگە یەك لەبان شەش مەردم عیراق. هەرچەنی جەنگ هەڵگر پەیام کاولکاری و خوینرشاننە، وەلی عیراق لەجەنگ و رویداگ و کارەساتەیل دڵتەزن و پر مەینەت بەش شێر کەفتگەسە پی و ماوەی فرەیگە دەسی له یەقەی جەنگ و کوشتار نەویەسەوە.

ئی یەقەوەپیگردن جەنگە تاریخ کویەنیگ دیریگ له سەردەم سۆمەریەیلەوە تا رووژگار ئمروو خاك میزۆپۆتامیا(وڵات دوچەمان) هەر مەیدان رمبازی و جەنگ و کوشتار بویە. بیگومان ئەوەك جەنگ وەچەن سەعاتیگ بووگە سەبەب کاولکردنی رووژگار فرەیگ توایگ تا دوبارە وەك خوەی دروس بکریەیگ، ئەو قەدەرەیلە ك لەجەنگەوە کەفیگەوە، ساریژکردنی کار ئاسانیگ نیە.

جەنگ ئەوەسە ك رەنگەودایِن دیریگ لەبان بارووەزع کوومەڵایەتی و ئابووری و رووشنهویری و کلتووری و فەرهەنگی کوومەڵگا. دویای جەنگ لایەنەیل خاس و خراویەیلی زیاتر دەرکەفیگ و کاریگەری لەناو دڵ کوومەڵگا دیریگ. هەرچەنی بارووەزع و هەل و مەرج وەگشت جووریەیلیەوە کاردانەوەی راسەوخۆ دیریگ لەبان ئەو بی شماری نسبەی بیوەژنبوینە ك وەجووریگ نسبەی تەلاقدایِن بەرزەو بویەو ساڵ لەدویای ساڵ شمارەی زیاترەو بووگ، وەلی هووکار ئەو زیایبوین ئەو شمارە چووگەوە ئەرا فرەیی ئەو جەنگ و کوشتار ناوخوەیی و دەرەکیەیلە ك یەقەی عیراق گرتگە.

بیجگە ئەو هەمگە بەدبەختی و دەردەسەری و بیوەژنیە ك یەقەی ملیۆنیگ ئادەمیزاد ئی وڵاتە گرتگە، وەل ئەوەیشا بەش فرەیگ له مەردم کوومەڵگایش وەچەویگ کەمتر و ئاستیگ نزمتر تەماشای بیوەژن کەن، ك لەروی دەروینی و سایکۆلۆژیەوە جەنگیگ دەروینیە وەل ئەو شمارەی فرە مەردم کوومەڵگا. ئمجا بایەسە بزانیم کەم نین ئەوانەك ئەو هەمگە هەناسەیل سەردە هەڵکیشن ئەرا قەدەرەیل ژیان و فرەن ئەوانەك چەپووك رووژگار ها لەبان سەریان و گشت خوەشی و زەردەخەنەیگ له سیما و روخساریان رەنجانگە و کەم نین ئەوانەگ دەس و پایان له جەنگ پەریە یا ئەندامیگ لەشیان لەدەسدانە و کەم نین ئەوانەگ جەنگ لەیوا فەقیر و نەداریان کردگە و لەیوا وەپیان کردگە چەویان لەدەس مەردمان تر بووگ. هەقە پیاوەیل دینی و دام و دەزگای رەسمی و نارەسمی و لایەنەیل پەیوەندیدار هەوڵ بیەن ئەرا ساریژکردن ئەو زەخمەیلە ك تویش ملیۆنیگ ئادەمیزاد ئی وڵاتە بویە و هەوڵ بدریەیگ ئەرا خاسترکردن ژیان ئەو چوار ملیۆنەگەی تر. ئمجا جوواودانەوەیگ لەو بەش مەینەت و سیەچارەیلە ئەرا خاسکردن بارووەزع گوزەرانیان و زامنکردن ئایندەیان ئەرکیگ ئەخلاقیانەی حکوومەت عیراقە وەگشتی، چوینکە بیجگە ئەوەگ یەکیگە لەجی وەجیکردن ئەرکەیلی، وەل ئەوەیشا بووگە مایەی بنبڕکردن فرەیگ لەو دیاردەیل ناپەسەن و ناوەجیە ك لەناو کوومەڵگای عیراقی هەس.

بەغدا
دو ملیۆن نەخوەنەوار هاتی

گوڵ سوو

ئیمە ئیمڕوو لە سەردەم پیشکەفتن و تەکنۆلۆجیا ژیەیمن، وەلی هیمان فرە لە عیراقیەیل نویسانن و خوەنەواری نەیرن، لەوەختیگ فرە لە وڵاتەیل جەهان ئاهەنگ ئەوە سازدەن ك هویچ نەخوەنەواریگ لە وڵاتەگانیان نیە.

لە راپۆرتیگ لە لایەن چەن ریکخریاییگ سەر وە نەتەوەیل یەکگرتی هاتیە ك یەك لە سەر پەنج لەو عیراقیەیلەگ عومریان ها ناوبەین ١٠ تا ٤٠ساڵان خوەنەواری نەیرن، و ریژە یا نسبەی نەخوەنەواری لە ناوبەین ژنەیل عیراقی رەسیدە ٢٤٪ و یەیشە دوقات پیاوەیل نەخوەنەوارە.

ئەرا ئەوەگ زیاتر رووشنایی بخەیمنە بان ئی مەسەلە، لە ئەندام لوجنەی نەهیشتن نەخوەنەواری لە بەریوەبەرایەتی پەروەردەی کەرخ دویم، مەحەمەد رەشید حەسەن پرسیمن ك وت:" زیاتر لە دو ملیۆن نەخوەنەوار لە بەغدای پایتەخت هەس زوورمیان ژنن".

زیاتریش وت:" لوجنەی پەروەردەو هووکارەکردن یا تەعلیم لە ئەنجوومەن پاریزگای بەغدا وە هاوکاری وەل وەزارەت پەروەردە و ریکخریایەیل کوومەڵگای شارسانی دەس کەنە هەڵمەت گەورایگ ئەرا نەهیشتن نەخوەنەواری و ئەرا ئی مەبەسە چەن بنکەیگ وازکریەیگ".

ئاماژەیش وەوە دا ك :"شمارەی فرەیگ خودبەخشکەر یا متەتەوع لە دەرچویەیل یا خریجەیل کۆلیج و پەیمانگاگان هەس، وە چەن خول یا دەورەیگ لە لایەن بەریوەبەرایەتیەیل پەروەردە ئامادەیان کریاس و یانە ئامادەن ئەرا کارکردن لەی بنکەیلە".

ئەوەیشە رووشنەو کرد ك:" هەر ریکخریاییگ لە ریکخریایەیل کوومەڵگای شارسانی ٥ بنکە کەفیدە پی و هەر بنکەیگ ١٠٠ تەلەبەی نەخوەنەوار گریدەوە و هەر خودبەخشکەریگ بایەسە ٢٠ نەخوەنەوار هووکارە بکەید چوین بخوەنن و بنویسنن".

ئەوەیشە وت ك :" خول سەرەتایی هووکارەکردن نەخوەنەوارەیل ٧ مانگ کیشی و دویاجار خولیگ شەش مانگی تەواوکەید و دەرچویەگە بەڵگەنامەی یەکسان وەل سەف یا پۆل چوار سەرەتایی دریەیدە پی ك دی تویەنی لە پەنج سەرەتایی بخوەنی و خول سێیمیگیش هەس تویەنی بەڵگەنامەی شەش سەرەتایی وەربگرید ئەرا دامەزرانن یا تعیین".

لەباوەت بەرزی ئاست نەخوەنەواری ژنەیل ك زیاترە لە پیاوەیل، ئەندام لوجنەی نەهیشتن نەخوەنەواری عەلی مەهدی رازی ئویشی:" نوورستن نەرێنی یا سلبی ئەرا ژن لە کوومەڵگای رووژهەلاتی بویە هووکار نەچوینیان ئەرا مەدرەسە و ئی دیاردە لە ناوچەیل دەیشتەکی و ئاواییەیل زیاترەکە لە شارەیل".

بەرزەوبوین ریژە یا نسبەی نەخوەنەواری لە هەریم کوردستان و ناوچەیل باشوور عیراق ئاکام ئەو جەنگەیل و سیاسەتەیلەسە ك رژیم وەرین دژ وەی ناوچەیلە پەیرەویی کرد و ئاواییەگانیان ویران کرد و کووچوەپیان کرد و گەمارۆ یا حسار ئابووری خستە بانیان

رازی زیاتریش وت :" دو ملیۆن کەس لە بەغدا هەس نیەزانن بخوەنن و بنویسنن وەگوورەی ئەو راپۆرتە ك ئەنجوومەن پاریزگای بەغدا ئامادەی کردیە".

یاریدەدەر یا معاون لە بەریوەبەرایەتی زووان کوردی و ئەو زووانەگان تر لە وەزارەت پەروەردە شەماڵ عارف قەرەداغی ئەوە دوینی ك :" بەرزەوبوین ریژە یا نسبەی نەخوەنەواری لە هەریم کوردستان و ناوچەیل باشوور عیراق ئاکام ئەو جەنگەیل و سیاسەتەیلەسە ك رژیم وەرین دژ وەی ناوچەیلە پەیرەویی کرد و ئاواییەگانیان ویران کرد و کووچوەپیان کرد و گەمارۆ یا حسار ئابووری خستە بانیان، یەیشە بویە مایەی بەرزەو بوین ئاست نەخوەنەواری".

شایان باسە ك راپۆرتەگەی ریکخریایەگان نەتەوەیل یەکگرتی باس لە بەرزی ریژەی نەخوەنەواری کەید لە پاریزگاگان دهۆك و سلێمانی و موسەننا(سەماوە) و مەیسان(عمارە) و قادسیە (ناسریە).

قەرەداغی زیاترەك وت:" وەزارەت پەروەردە وەراسی نیاز دیری کیشەی نەخوەنەواری لە گشت ناوچەیل عیراق چارەسەر بکەید ".

لە لای خوەیەو پسپۆر لە بوار پەروەردە حوسێن جاف لەی باوەتەوە ئویشی:" ئەو جەنگەیل ك رژیم وەرین هاوردەیانە بان عیراق هیشتن لایەن سەربازی زاڵ بوودە بان ئەو لایەنەگانترەك و لەلیانیش لایەن پەروەردە و هووکارەکردن، چوینکە ئەو رژیمە زوورمی بودجەی دەولەت ئەرا پرچەك کردن و مەشق سەربازی و ئامادەکردن کادرەیل سەربازی تەرخان کرد".

جاف زیاتریش وت :" ئەوەگ تویش عیراق هات لە شوون رمیان رژیم، لە گەنەوبوین باروەزع ئاسایشی و ئابووری و کووچکردن ئەقڵەیل عیراقی بویە هووکاریگتر ئەرا زیای بوین ریژە یا نسبەی نەخوەنەواری لە وڵات".

کاریگەری دیاری لە پەیوەندیەیل هاوسەری

گوڵ سوو

دیاری کاریگەری بتەویگ دیریگ لەپەیوەندی هاوسەری، چوینکە گرینگی یا ئەهەمیەت دەیگە خوەشەویسی و قەبوولکردن یەکتری، ئمجا ئەوەك دیاری بەخشیگ خوەشەویسیە، دیاری بەختەوەری بەخشیگ، وەك سحریگ ئەرا دڵەیل. دیاری هویچ پەیوەندییگ وەنرخ ماددییەوە نەیریگ، بەڵکوو پەیوەندی وەکاریگەری خاس هەڵوژاردن و پیشکەشکردنیەوە دیریگ، ئمجا پیشکەشکردن دیاری و رەساننی وەهاوبەش ژیان چەن پەیامیگ دیریگ، لەوانەیش:-

١- پەیام تازەکردنەوەی خوەشەویسی : پەیامیگە ئەرا هاوبەش ژیان و جەختکردنە لەوەك نیشانەی تازەبوینەوەی خوەشەویسیە لەژیان هاوسەری.

٢- پەیام سوپاسگوزاری : مایەی سەرسورمەندنە ك پیاو، وەو هەوڵ و شەکەتی و ئەو کارەیلە ك هاوسەرەگەی لەناوماڵ ئەنجامیان دەیگ وەك ئامادەکردن خواردن و ریکخستن ماڵ و جوانەوکردنی و پەروەردەکردن و یارمەتیداین مناڵ و ئامادەکردنی ئەرا تاقیکردنەیل خوەندن و کارەیل تر، وەلی نووریدوشە یا کەلیمەیگ سوپاس لەدەمی نیایگە دەیشت، یەیش دویرەوخستن خوەشەویسیە و بایەسە لەسەرەتاوە هەردوگلا ئاگادار بوون لە سوپاسکردن یەکتری وە وەردەوامی، چوینکە ئادەمیزاد هەوەجە وە دەسخوەشی و هانداین دیریگ لەشوون گشت دەسکەفتن و سەرکەفتن و، وەخشینیگ.

٣- پەیام تامەزروو : ئەگەر پیاو گەشتیگ کردویگ، یا لەوەر خاتر کار گیرنگ یاموهمیگ دویرەو کەفت لەماڵ و ماوەیگ کەم یا فرە وەپی بچووگ و داوریەیگ لەخیزانەگەی، ئەوە لەیرا پیشکەشکردن دیاری بووگە هەڵگر پەیام تامەزروویی.

٤- پەیام خوەشحاڵی ئەرا سەلامەتی رەسین : قورتاربوین ژیان لە رویداگیگ فرە ناخوەش و مەترسیدار، وە پیشکەشکردن دیاری لەلایەن هاوسەرەوە بووگە سەبەب زوانیگ شرین و ئەرا خوەشحاڵی دەرخستن قورتاربوین لە کارەسات و ناخوەشی.

٥- پەیام وەخشین : گشت کەسیگ لە ژیان نەبایەس بویشیگ غەڵەت نیەکەم، ئمجا ئەرا داوای وەخشینیش لە غەڵەتەیل و دڵدانەوەی هاوبەش ژیان، پیشکەشکردن دیارییگ بووگە زووانیگ بتەو جویر پەیامیگ ئەرا ئەوەك داوای وەخشین بکریەیگ و بووەخشیەیگ.

٦- دیاری رۆمانسی : کەس وەرانوەر پڕ وەمەیلەوە چەوەری دیاری وەرانوەرەگەیە، ك بووگە مایەی زیاتر بوین هس و سووز خوەشەویسی لەناونی هاوسەرەیل و بووگە سەرچەوەیگ ئەرا بتەوکردن لایەن سووزداری، جویر نموونە : پیشکەشکردن چەپکە گوڵیگ وە یەکتری یا قسەی خوەشیگ یا پیشوازیکردن گەرمیگ لەلایەن ژنەوە لەوەخت هاتنەوەی هاوسەرەگەی ئەرا ماڵ ك وە روییگ خوەشەوە وەلیا بجویلیەیگ و خاتری نەشکنیگ. ك یەیش مەعنای ئەوە دەیگ ئی دو هاوسەرە هویریان ها لای یەکتری و لە هویچ وەختیگ یەکتر لەهویرەو نەوردنەو خوەشەویسی ناونیان وەردەوامە.

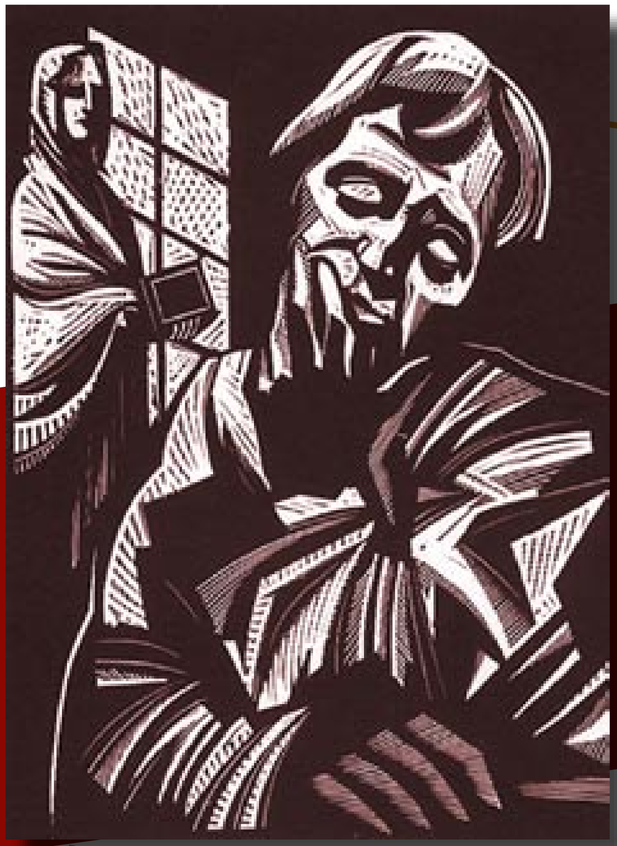

بی ئەزرەت تیەیمنە دونیاو، وە ئەرزەتەوە مریم!

ج. عەلی میری

مەسەلەیگ هەس، ك ئەویش ئەوەسە ئی دونیا ئەرا کەسەیل فرەیگ بویەسە بایەقوش و نیەیلیگ کەس خەم کەس بخوەیگ و ژیان ئارام و خوەشیگ دروس بووگ و تەنگی و بەدبەختی نەرەسیگە رادەی چەوسیان و ماڵویرانی. ئەگەر بایگ و تەنیا رووژیگ خوەش لەلید بگوزەریگ، بایەسە خوەد ئامادە بکەید ئەرا روی وەروی بوینەوەی رووژگارەیل سەختیگ. ئەگەر ئیوارانیگ لەبان بەرماڵ وەهەناسەیگ پڕ لەخوەشی و سەرفرازیەوە شوکر نعمەت خودا کردید و دەس خوەشبەختی ماچ کردید و نایدەی تیوڵەوە، بایەسە خوەد ئەڵگرید ئەرا گشت فەرزیگ و ، وەچەو پڕ ئەسرینەوە لەخودا بلاڵکیەیدەوە لەو نائومیدی و رەنج بیەوەریە ك کەفتیدەسە تی قورتارد بکەیگ و ژیان ئاسوودەیگ بووەخشیگە خوەد و مناڵد. ئەگەر تاقیگ لەبان سفرەی رەنگین و پڕ لە خواردن خاسیگ نیشتید، بایەسە ئەرا تاقیگ تڕ زگد وە ورسگی بیلید. ئەگەریش واز لەهەق خوەد بارید، خەم و حەسرەتەیل کاڵ سەنگەر لەلید گرن و بوونە خوەراك گیاند.

ئویشن مەردمان فرەیگ هەس وەرگەی خەنستن سەردیگیش نیەگرن و لەناو زایڵەی مەرگ ژیەن و نیەزانن چارەنویس وەرەو کاملا بەیگەیان و چ مزگانییگ ئەرایان ئەڵگرتگە. مەردمانیگیش هەن هەر هانە قاقای خەنستن و سەر حورمەت ئەرایان چەمیەیگ و لاپەرەیل رووژگاریان نوختەی چەرمگ لەتی نیە. وەلی ئایا ئی دونیا ئەرا بایەسە وەمەیل بی پشت و پەنایەیل نەوگ و زووردارەیل لەتی شمشیریان لەکار بووگ؟ ئمروو زەحمەتە لەی دونیا هەق لەبان ناهەق زاڵ بووگ، هەق ئنسانیەت وەئاشکرا ژیرپا خریەیگ و (لوجنەی وەرگیری لەهەقەیل ئادەمیزاد)یش خاستر ئەوەسە کلیل بکریەن و لەبان قاپیەیلیان لەجیای ئەو دروشم یا شعارە بنویسیەیگ (لوجنەی نق نەکردن لە هەقەیل ئادەمیزاد) تا فەقیر وەیەکجاری بیدەنگ بووگ و چەوەری مەرگ بووگ، چوینکە هویچ وڵاتیگ لەی دونیای پان و وەرینە وەحوکم وژدان و عەداڵەت نیەچووگە رییەوەو دەسڵاتدار سەر ئەرا بیدەسڵات و لیقەومیاگ نیەچەمنیگ و نیەتوایگ لەئاست ئەوان بژیەیگ. خوەزگ بزانیم ئی هەمگە خەیر و بەیر عیراقە چووگە کووراو چەوەپی تیەیگ و کی بەیگەی؟ ساڵەیل فرەیگە حکوومەت رەسمی لە بەغدا وەتایبەت وەزارەت نەفت باس لە کلکردن نەفت فرەیگ کەن ئەرا دەیشت وڵات وە نرخ بەرزیگ، بیجگە ئەوەیش داهات فرەیگ لەگشت لایگەوە روی کردگەسە ئی وڵاتە و هەر لە باج گومرگ رووژانەی بازرگانی مەرزەیل بگر تا رەسیگە داهات زیارەتچیەیل ك رووژانە وەهەزارەها زیارەتچی روی کەنە پاریزگایەیل ئی وڵاتە، ك ئایا ئی هەمگە خەیرە چەوەپی تیەیگ و چوین تالان کریەیگ؟ ئایا لەوەرچە نیەیلن مللەت لەلی نەف وەربگریگ و نسبەی فەقیری کەمەو بووگ؟ وەهەر حاڵ بایەسە فەقیر لەرووژیگ تیەیگە دونیا تارووژیگ مریگ وەئەزرەتەوە بووگ، ك یەیش چارەنویسیگە و خود ئادەمیزاد دروسکەر ئی چارەنویسەنە و قاپی رەحمەت بەسانە لەفەقیر.

کوردەیل فەیلی و شاکارەیل وەرزشی عیراقی

گوڵ سوو

کوردەیل فەیلی بەشداری کارایگ داشتن لە جمشت وەرزشکاری عیراقی، وە تایبەتی دویای دامەزرانن یانەی وەرزشی فەیلی لە ساڵ ١٩٥٧؛ و وازیکەرەیل فرەیگ دیاردان و قارەمانیەیل ناوخۆیی و دەرەکی فرەیگ بردنەوە، تا ئەو رووژەگ یانەگە لە لایەن دەسلاتدارەیل بەغدا لە ساڵ ١٩٦٣ بەسریا، حاجی مورتەزا عەلی زولفەقار سەرۆك یانەی فەیلی ئویشی: " لەو وەرزشوانەیل دیاریە ك کورد فەیلی بوین و بەشداری خاسیگ داشتن لە جمشت وەرزشی عیراقی، نوعمان موراد و داود سەلمان و عەبدولحوسەین خەلیل لە تووپ سەوەتە و ، لە تووپان یا تووپ پایش هەریەك لە مەحموود ئەسەد و سەمەد ئەسەد و ئەنوەر موراد و قەیس مەحەمەد ، و لە بۆکسان یا ملاکەمەیش هەریەك لە عبدولوەهاب حوسەین قارەمان عیراق و عەلی حوسەین خاوەن نازناو جاك بەلانس و ئەکرەم مەرووگی و سەعید عەبدولحوسەین و سەمیر عەبدولحوسەین و یانە گشتیان پاڵەوانیەتی ناوخۆیی و ناودەوڵەتی فرەیگ وەدەسهاوردنە".

زیاتریش وت :" رژیم وەرین پەلامار یانەی فەیلی دا و بەسارەی و فرە لە وەرزشکارەیلی دەسگیر کرد و یانەگەیش چەپاوکرد (مصادرە)کرد تا ئەوە بوی لە دویای رمیانی دوبارە ئی یانە وازکریا".

ئەوەیشە ئاشکراکرد ك:" هەرچەنی وەرزشکارەیل فەیلی تویش گیروگرفت هاوردن وەلی لوجنەی ئۆلەمپی نیشتمانی نەتویەنست وازلەلیان باری".

و زیاتریش ئویشی ك :" کوردەیل فەیلی هیمان نەخش و دەور و وجوود خوەیان لە مەیدان وەرزش دیرن و جوور پسپۆر یا خەبیر و مەشقدەر یا مدرب لە ناو عیراق و لەدەیشتیشی کار کەن".

مورتەزا فەیلی داوا لە حکوومەت عیراق و لوجنەی ئۆلەمپی کرد کوومەك و پشتگیری لە یانەی فەیلی بکەن چوینکە تویش قەیران دارایی و پشتگووشخستن هاتیە".

لە لای خوەیەو نوعمان موراد فەیلی ك یەکیگە لە وازیکەرەیل وەرین تووپ سەوەتە لە عیراق وت :" کوردەیل فەیلی زیاتر دووس تووپ سەوەتە و تووپ پا داشتن و وەختی مناڵ مەدرەسە بویمن لە مەدرەسەی فەیلی سەرەتایی لە ساڵەیل پەنجای سەدەی گوزەیشتە جوور هەڵوژاردەی بەچکەشیرەیل و لە قوناغ ناوەندییش جوور نەورەس یا ناشئین و لە قوناغ ئامادەییش بویمنە پرۆفشناڵ یا محتەرف".

زیاتر یش وت:" لەو وەختە جایلەیل کورد فەیلی ئەوە دین ك وەرزش خاسترین ریگەیگە ئەرا خود سەپاندن و خود نیشاندایین لە ناو کوومەڵگا و دیاردایین لە مەیدانەیل عیراق؛ لەوەر ئەوە لە ساڵ ١٩٥٧یانەی فەیلی دامەزرانن ئەویش وە هاندایین سەعید قەزاز وەزیر داخلیەی وەرین".

ئەوەیشە رووشنەو کرد ك :" دویای کوودەتا سیەگەی ٨ شوبات ١٩٦٣ یانەگە داخریا و دویای ئمزاکردن ریککەفتننامەی ١١ ئادار ١٩٧٠ ئیمە شەبیبەی (لاوان) دیموکراتی کوردستانی لە جادەی ئەبو نوئاس دامەزرانیمن و دو ساڵ وازی کردیمن و ئنجا واز گەردیمن".

زیاتریش وت :" وە دریژی ئەو ساڵەیلە ك لەتی بازی کردیمن چەن قارەمانییگ کەفتە گیرمان و گشت ئەو جام و میدالیا و بەڵگەنامەیل ریزلینانەیلە ك هانە مەدرەسەی جەعفەریە شاکار ئیمەس".

لە باوەت یادگاریەیل خوەش وازیکەر تووپ سەوەتە نوعمان موراد وت: " یەکیگ لە چشتەیل ئەلاجەوی ك تویشمان هاتیاد ئەوە بوی بەریوەبەر دویاناوەندیەگەمان وتیاد ئیوە ئەرا لە ناو بازیگا وەکوردیەو قسە کەین؟ و ئیمەیش وتیایمنە پی ئیمە کوردیمن و شانازی وە نەتەوە و زووان خوەمانەو کەیمن".

ئەوەیشە ئاشکرا کرد ك :" تیم ئەمریکی لە کولیج بەغدا ئەرا یەکم جار تووپ سەوەتە هاورد ئەرا عیراق و ئیمە هەمیشە لە کووتاییەگان وەلیانا وازی کردیایمن و ئەوانیش ئەلاجەویان هاتیاد لە شیوەی وازی کردنمان و لە توانای بەدەنیمان و لە خود خوەم داواکردن وەلیانەو بچم ئەرا ئەمریکا تا لەورا وازی بکەم، وەلی من رازی نەویم و بریار دام لەیرا بمینم تا خزمەت وە چینەگەم و ولاتەگەم بکەم".

نوعمان موراد جەخت لەبان ئەوەیشە کرد ك:" کوردەیل فەیلی چقلیگ بوین لە ناو چەو دوشمنەیل شۆفینی ئەویش وە توانایەیل وەرزشییان و وازیکردن دیارییان لە گشت جوورە وەرزشیگ، و هەر لەوەر ئەوەیشە بوی ك حکوومەتەیل ئەو سەردەمەیلە نەتویەنستیان دەس لەلیمان هەڵبگرن و نەیلنەمان لە ئاست ناوخۆیی و دەرەکی وازی بکەیمن".

هویچ کەناڵ یا قەنات تەلەفزیۆنیگ نیە ك لەسەرچاوەیل جووروەجوور ڕێکلام نەرسیگەدەسی، و تەنانەت ئەگەر لەناو باوەت گەرمیگ بویمن و باوەت سیاسی یا ڕووشنهویری گرنگیگ لەیەکەو دریەیگ دوینیمن ك بێژەر یا موزیع بەرنامەگە بریگ و ئویشیگ لە شوون ڕێکلامەیل دواره تیەیمنە خزمەتدان وەل دریژەی باوەتەگەمان و ئەرا ماوەیگ گشت بەرنامەگە وسنن ئەرا نیشان داین ڕێکلامەیل بازەرگانی و سیاسی وهونەری و چشتەیل ترەك.

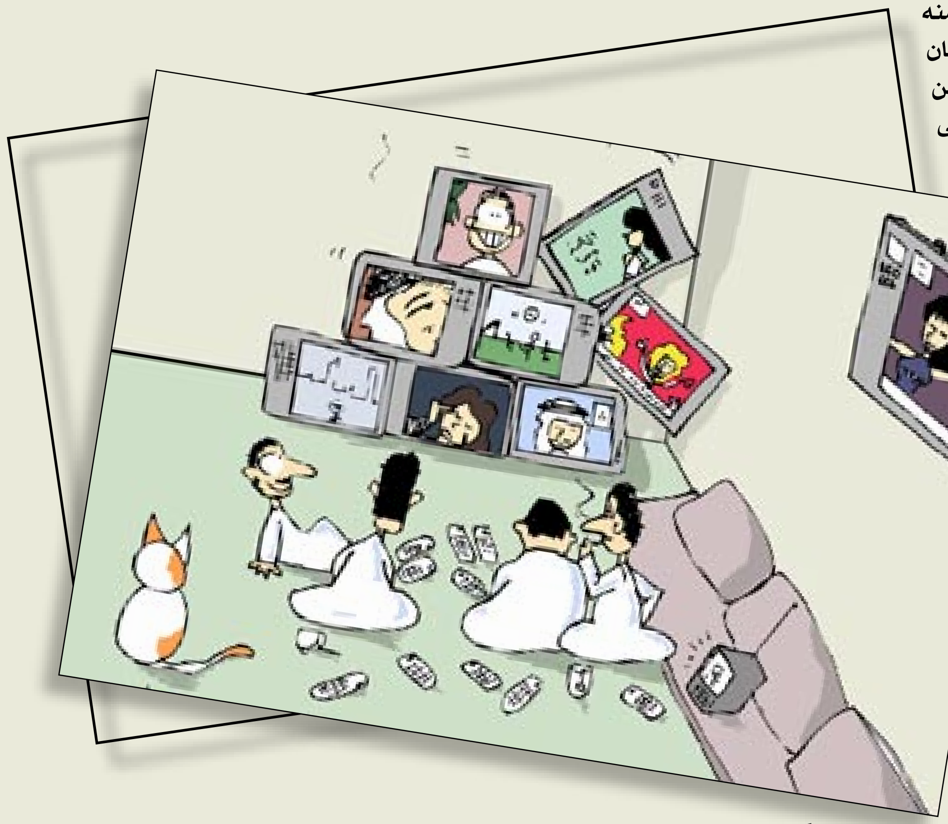

ڕێکلام خاوەنەیلی و ئەو کەسیلە ك هانە پشتی، ملیۆنەها دۆلار بنە ناو خەرج وە لە وەراوەری ئەی ملیۆنەها دۆلارە چوودە ناو خەزانەی کەناڵەیل تەلەفزیۆنی ك لەلایەن دارایی دەسمییەتی دەیگ و هیلیگەی لەکارەیلی وەردەوام بوود و هویچ کەس بیجگە پسپۆرەیل لەی بوارە نیەتویەنن خەرج ئەی ڕێکلامەیلە مەزەنە بکەن. ئەگەر ئەرا ماوەی مانگیگ سەرشماری بکەیم و بزانیم چەن ڕێکلام دروس کریاس و چەنی خەرجیان کریاس دوینیمن ك دارایەیل فرەیگ لەی بوارە خەرج کریانە. بی هویچ شەك یاگومانیگ ئەی ڕێکلامەیلە لەسەر تەماشاکەرەیل کاریگەریەیل خاس و گەنیگ دیریگ و؛ جارجار تماشاکەرەیل لەی ڕێکلامەیلە بیزارەو بوون و بری جاریش لەخوسە ریمۆتەگە گریگە دەس و کەناڵەگە ئاڵشتەو کەیگ و لە شوون کەناڵترەکیگ گەردیگ تا وەختیگ ڕێکلامەیلە کووتایی وەپیان بایگ و سەرلەنوو دریژە بیەیگە بەرنامەیگ نووریگەپی، وەتایبەت ئەگەر فیلم یا بەرنامەی فرە خوەشیگ بوود، حەز لەلی کەیگ، وەلی ئەگەر ئەو بەرنامە فرە وەدڵی نیە ئەی ڕێکلامەیلە بوونە بیانگیگ ئەرا ئەوەگ تەماشاکەر لەی کاناڵە بوایگ و لەشوون کەناڵترەکیگ بگەردیگ وەلی سەری سوورمینیگ وەختی دوینیگ گشت کەناڵەیل تەلەفزیۆنی ئەو ڕێکلامەیلە نیشاندەن چونکە خاوەن ئەی ڕێکلامەیلە ئەرا گشت کەناڵەیل کل کردنە وە تەماشاکەر ناچارەو بوود بنوریگە ئەی ڕێکلامەیلە. گەنی ئەی ڕێکلامەیلە یەسە ك لەبان هەست دەروینی یا نەفسانی تەماشاکەر کاریگەری نەیگ و بوودە بەشیگ لە گرنگیەیلی بوودە چشت راسەقینەیگ لە ژیانی. وەلی خاسیەیلی یەسە ك بریگ لە کەناڵەیل ڕێکلامەیل برایەتی و یەکترەك وەخشین و ئاشتی نیشان دەن و ئەی ڕێکلامە تواى بفامنیگە تەماشاکەرەیل ك ئنسانەیل هەق دیرن بژیەن و ئەو کەناڵیشە ك ئەی ڕێکلامەیلە نیشان دەیگ پایەی نیشتمانی بەرزیگ لەناونی تەماشاکەرەیل پەیا کەیگ...

ئایا ڕێکلامەیل تەلەفزیۆنی کاریگەری نەنە سەر تەماشاکەر؟

داود سلمان

میدیا بایەسە ئازاد و ئامانجدار بوود؟

مهدی زایر

میدیا سەختی و خەم و کیشەیل مەردم نیشان دەیگ و تویەنیگ لە کیشەیلیان نزیکەو بوود. ئەرك وکار گەوریاگ هالە بان شان دەزگایەیل میدیا ك بایەد لە ڕێەیل گەشە پیا کردن و ئەزموونەیلیگ گەورا وە هاوولاتی پەیوەندی دیرن ئاگادارەو بوود و تا تویەنیگ لە دیدگای بیگانە دویرەو بوود و چاپیان نەکەی و میدیاکارەیل فرەیگ لە کوومەڵگا دیریگ و لە بوارەیل سیاسی و ئابووری و کوومەلایەتی و ڕووشنهویری و ژینگە بەشداری کەی و دەسمیەت دەیگ ئەرا وازبوین کوومەڵگا لەوەراوەر هویر و بنەوا و باوەڕەیل نوو، هەمیش کوومەڵگا لە بەرژەوەندیەیلی ئاگادارەو کەی و چالاکیەو کەی تا بتویەنیگ ئەو بەرژەوەندیەیلە زامن بکەی. میدیای ئامانجدار ئەو میدیاسە ك لە گویرانکاری و ڕووشهویری و ئاگاداری هاوولاتی پشتگیری کەی و لەڕێگەی بەرنامە و بنەوایل کاری خوەی و ڕێککەفتن وەل ڕێکخریاگەیل کوومەڵگای مەدەنی زانیاریەیل ڕەسنیگە کوومەڵگا. ئعلام مەسئول پیشکەش کردن باوەتەیل و ئاشکرا کردن ئامانجەیلە و میدیای ئامانجدار تەقالا کەی ئەرا دیاری کردن ستراتیجی گەشەداینیگ و هویرەو کردن وەشیوەی زانستی و وەکار بردن تەکنۆلۆجیای نوو . وەلی میدیا لەهەمان وەختیش هەوەجە دیریگە ئازادی و سەروەخۆیی تا بتویەنیگ هاوولاتی ئاگادارەو بکەی و زانیاریەیل تایبەتیگ هالە بەرژەوەندیان پیشکەشیان بکەی . ئعلام بایەد ئەو ئازادیە داشتوود تا بتویەنیگ باوەتەیلە وە پاکی و بی هویچ گوێرانکارییگ ئەرا مللەت ئاشکرا بکەی وەلی لەهەمان وەختیش قانوونەیل تایبەتیگ وجوود دیرن ك بایەد دەزگایل میدیا لەو قانوونەیلە ك جوور خەت قرمزیگن ڕەدەو نەون و لەلی ڕێز بگرن .

له باوەت تاریخ میرنشینیەیل فەیلی

مهدی کاکەیی

لەی باوەته هەولْ ئەوە دەیم قسه لەبارەی میرنشینی (ئەتابەکی لور گەورا) بکەیم ك لەهەمان وەخت ناسریاییشه وە (میرنشینی فەزلْەوی) و دەسلاْت ئی میرنشینیه (٢٧٧) سالْ دریژە داشت و بیجگە ئەوەیش هەر لەسایەی ئی میرنشینیه جموجویل رووشنهویری و ئاوەدانی و پیشکەفتن فرەیگ دەسکردەپی، وەل ئەوەیشا باس لە(میر) یا فەرمانرەوایگ کورد(فەیلی) کەیم، ك ئەویش میر فەیلی (زولفەقار)ە. ئی میرە حوکم ولاْت ناونی دوچەمان (بلاد الرافدین) کردیه ئەرا ماوەی (شەش) سالْ و بەغدایش پایتەخت دەولْەتەگەی بوی.

بیجگە ئەیانەیش رووشنایی خەیمنە بان ئەو پیشکەفتن و پەرەسەندنە ك دەولْەت (زەندی) له سەردەم خوەی وەخوەیەو دیەی لەوەخت دەسلاْت(کەریم خان زەند) ك ولاْتەگەی (لورستان) گرتە خوەی و حوکم (بەسرە و بەحرەین)یش کرد.

میرنشینی (ئیمارەت) فەزلْەوی (١١٥٥ – ١٤٣٢م) له باشوور خوەرهەلاْت لورستان پەیا بوی، ك ئەویش له هەریم خوەرهەلاْت و ماوەی حوکمەگەی ٢٧٧ سالْ دریژە کیشا. ئمجا ئی مەملْەکەته جویر ئەوەك تاریخی دیارە و ئاشکراس لورستان گرته خوەی و دریژەو بوی ئەرا دەوروەر شار ئەسفەهان و له بەعزە ماوەیگیش بەشەیل خوزستان و شار بەسرەیش گرتیادە خوەی.

ئمجا لەوەخت فەرمانرەواگەی (ئەتابەك هەزار ئەسپ) پیشکەفتن خاسیگ له روی کشتوکالْ و بازرگانی و ئاوەدانیەوە کەفتە ناوی، وەل ئەوەیشا ئەتابەك فەرمانرەوایگ دادپەروەر و فامیدەو خوەشەویس بوی لەلایەن مللەتەگەیەوە، ئمجا لەوەر خاتر مقەیەتیکردن خوەی و قەوارەی دەولْەتەگەی، (ئەتابك) میر فەیلی دی ناچار بوی بەشداری له نەعرەته یا پەلامارەگەی (هۆلاکۆ) بکەید ئەرا بان بەغدا، ك هەرچەنی هولاکۆ لەوەخت خوەی کارەسات و رویدایەیل فرەیگ لەبان دەسی رویدا دەرهەق وەمەردم بەغدا و میر فەیلی (ئەتابەك)یش وەپی ناخوەش و نارەحەت بوی، وەلی ناچار بوی بەشدار بوود وەلیا، دی ئەوە بوی (هۆلاکۆ) وە مەسەلەگە زانست و پلان یا نەخشەیگ دانا ئەرا کوشتن و لەناوبردن میر فەیلی، وەلی میر خوەی قورتار کرد و هاتەوە ئەرا لورستان وەرجە ئەوەگ هۆلاکۆ زەفەر لەلی باریْد. دەرئەنجام ئەو کاریشه هۆلاکۆ پەلاماریگ عەسکەری ئەرای ریکخست و تویەنست وەهیز عەسکەری دەسگیری بکەید و بکوشیدەی.

له سەردەم (ئەتابەك نەسرەتەدین ئەحمەد) جاریگ تر دادپەروەی و ئاوەدانی کەفتە ولاْتەگەو دارایی ئابووری دەولْەت روی له خاسی کرد. ئی میرە گرنگی یا ئەهەمیەت دا زانایەیل و گشتیان لەخوەی نزیکەو کرد، له ئەنجام ئەو ئەهەمیەتیشه (مەلا فەزلْولاْ کور عەبدوللاْ قەزوینی) کتاویگ دانا وەناو (تاریخ فەرهەنگ له شوونەوار مەلکەیل بیگانە) ك له ولاْت فارس چاپ کریا و ئیسەیش ئەو کتاوە له دەزگای کتاوخانەیل مسری مقەیەتی کریایە، وەل ئەوەیشا دەسنویسەگەی (محەمەد کور عەلی شوانکارە) وەناو (مەجمەع ئەلئەنساب) ناو ئی میرە لەتی وە(بیر) هاوردگە. (ئبن بەتووتە)ی گەشتکەریش ئویشی: میر (ئەتابەك نەسرەتەدین ئەحمەد) له سەردەم خوەی (١٦٠) خوەندگا یا مەدرەسە دامەزرانیە و (٤٤) له لیان لەشار (ئیزاج) و ئەوباقی له شوونەیل تر ولاْت.

ئمجا ئەگەر باس لەمیر (زولفەقار) بکەیم ، ئی میرە ك ناوی (زولفەقار ئەحمەد سولْتان ماوسلو) و سەرۆك هووز ماوسلو له ئەشرەت کەلْهور کورد، میریگ بوی له دەوروەر لورستان. له شوون مردن (شا ئسماعیل سەفەوی) و دانیشتن (تەهماسب) کوری لەبان تەخت دەسلاْت له سالْ (١٥٢٢م)، میر زولْفەقار دەسگرته بان شار بەغدا و له هەمان وەخت (ئبراهیم خان) والی بەغدا قاودا ك لەلایەن شا ئسماعیل سەفەویەوە دانریاوید.

ئمجا (میر زولْفەقار) بەغدا کردە پایتەخت خوەی و تویەنست وە ئاسانی دەسلاْت بگریدە بان بەغدا و گشت شارەیل ولاْت ناوبەین دوچەمان (بلاد الرافدین)، ئمجا له گشت شارەیل هەر له باکوور سامەرا تا بەسرە کورد دانان ئەرا مقەیەتیکردن و ئەوە بوی میر سەروەخوەیی ولاْتەگەی ئاشکرا کرد و چیه لای سولْتان (سلیْمان قانوونی) عوسمانی و لەبان مەنبەرەیل قسه کرد و سکەیش وەناو خوەیەوە دەرکرد و نویْنەریگ کلکرد ئەرا لای سولْتان له سالْ ١٥٢٤ میلادی لەوەر مەیل یا رەغبەتی له ژیر سایەی ئەو.

شا تەهماسب یەکم، لەشکریگ کلکرد ئەرا داگیرکردن بەغدا له سالْ ١٥٢٨ میلادی و سەرکەفت لەو کارە و ئەوە بوی میر فەیلی (زولْفەقار) کوشیا و گشت شارەیل تر ناونی ولاْت دوچەمان خستە ژیر دەسلاْت خوەی و (بەگلو محەمەد خان)یش کردە والی له بان بەغداو دی وەو جوورە حوکم فەیلی کووتایی وەپی هات له ولاْت ناوبەین دوچەمان ك چەن سالْیگ دریژە داشت.

دەولْەت زەندی (١٧٥٧ – ١٧٩٤ م)و دەلاسلاْتەگەی له بەحرەین و بەسرە .

(زەند) لقیگە لەو لقەیله ك سەر وەئەشرەت (لەك) فەیلیین، ك پیاوەیلی وە ئازایەتی وەناوبانگ بوین، لور بەشیگە له فەیلی ك کەفتنەسە ناونی ناوچەی ئەسفەهان و خوزستان و ناوچەگەیان ناسریایە وە(لورستان)، زوورم سەربازەیل لەشکر زەندی سەر وە ئی ئەشرەته بوین ك له هەریم خوەرهەلاْت کوردستان ژیەن. ئەوسا هووز (زەند) له شار (مەلایر) نیشتەجی بوین، ئمجا وەفەرمان (نادر قولی شا) له سالْ ١١٧٣ میلادی ئەرا خوەراسان دویرەو خریان.

دویای کوشیان لەناکاو (نادر شا) ، ئیران دابەشکریا ئەرا چەن هەریمیگ، خاسترین دەسلاْتداریش لەوانه ك زیاتر حوکمی زالْ بوی، ئەویش (کەریم خان زەند) بوی ك شار (شیراز) کردە پایتەخت دەولْەتەگەی. دویای کوشیان نادرشا هووز زەند هاتنەوە ئەرا ولاْت رەسەن خوەیان ك شار (مەلایر) بوی، ئمجا هەر یەك له (کەریم خان) و (سادق خان) برای سەرۆکایەتی هووز (زەند) کردیان. وەل وەسەرچوین رووژگارا کەریم خان زەند تویەنست زالْ بوودە بان ناوچەیل دەوروەر هووزەگەیا ، دی مەردم و لایەنگرەیل و دووس و هیْز کەریم خان کەمە کەمە زیای کرد له شوون ئەوەك زالْ بویه بان ناوچەی هەمەدان و خستەی ژیر دەسلاْت خوەی. (کەریم خان) و (عەلی مەردان خان) ریککەفتنیگ یا ئتفاقیەیگ لەناوبەین خوەیان مووڕکردن لەبان پەلامارداین شار (ئەسفەهان) و هاوردنی ئەرا ژیر دەسلاْت و ئەوە بوی لەو کارە سەرکەفتن و ئەسفەهان رمیا، ئەویش لەشوون ئەوەگ ناچار (ئەبولفەتح خان) فەرمانرەوای کریا ئەرا خود وەدەسەودایْن و رازیبوینی وەو چشتە، یەیش لەوەختی زانست نیەتویەنید روی وەروی هیزەیل کەریم خان و ئەسکەندەر خان برای بوود.

ئمجا ریککەفتن لەبان ئەوەك یەکیگ له میرەیل سەفەوی بکەنە حاکم ئەسفەهان، ئەوە بوی شا ئسماعیل سیْیم ك منالْیگ ٨ سالاْن بوی هەلْوژریا ئەرا ئەو پۆستە، وەلی ئەوە بوی (عەلی مەردان خان) له شوونی دانریا لەوەر بویچگی عومری و کەمە کەمە هووکارەی شا ئسماعیل کرد لەبان ئاداب و چوینیەتی پاشایەتی. وەختیگیش مەملْکەت زەند هیْزدارەو بوی، دی کەریم خان بویە سەرکردەی گشتی هیزەیل چەکدار و عەلی مەردان خانیش بویە جیگر و (ئەبولفەتح خان)یش بویە حاکم شار ئەسفەهان.

کەریم خان وەل ئەوەیشا رویکردە شارەیل هەمەدان و کرماشان و قەزوین ئەرا ئەوەگ ئەو شارەیلیشا بخەیدە ژیر دەسلاْت خوەی ، وەلی نەمەندن کەریم خان له ئەسفەهان دەرفەت یا فرسەتیگ بوی ئەرا (عەلی مەردان خان) تا حاکم ئەسفەهان(ئەبولفەتح) لەناو بووەید و ئەوە بوی کوشتەی. له سالْ ١٧٥٧ میلادی کەریم خان بویە حاکم یەکم ئیران و دەسلاْتی لەبان گشت ئیرانا زالْ بوی تەنیا بەش خوەراسان نەود ك هیشتەی جی ئەرا نەوەیل (نادر قولی شا) ك لەورا ژیان، ئەویش لەوەر ریز و حورمەت ئەو بنەمالْەی شاهنشاییە.

(کەریم خان زەند) هەمیشە خوەشی هاتیاد له ئاشتی و تواسیاد مللەتەگەی هەمیشە خوەشحالْ بوون و لەسایەی بەختەوەری و ئازادی بژیەن، هویچ وەختی هویر لەوە نەکرد بچوودە ناو جەنگ وەل ولاْت ناوبەین دوچەمان (بلاد الرافدین)تەنیا لەسالْەیل کووتایی حوکمی نەوگ ، ك جارجاریگ دیاری گرانقیمەت و کەموینەیش کلکردیاگ

ئەرا پاشایەیل .

ئمجا ئەگەر بایگ و رووشنایی زیاتر بخەیمنە بان مەسەلەگە ، ئەوە لەسەرەتای ساڵەیل یەکەم فەرمانرەوایی یا حوکم و دەسلاَت (عومەر پاشا)یش لە بەغدا ، ئەوە بوی پەیوەندی ناونی ولایەت (بەغدا)و حکوومەت (زەند)یش خاس بوی و ئەو هەردوگ دەسلاَتە بەشدار بوین وەیەکەوە لە روی وەروی بوینەوەی قرسانەیل (بەنی کەعەب) ، وەلی ئەو پەیوەندیە لەیوا لەلی هات دی کەمە کەمە روی لە کزی و خراوی کرد لەناونی هەردوگ دەوڵەت(زەندی و عوسمانی)وەسەبەب ئەو مامڵەکردن خراوەوە ك دەسلاَتەیل عوسمانی کردیانەی وەل ئەو هاوولاَتیەیل دەوڵەت زەندییا ك هاتیان ئەرا زیارەت شوونەیل پیرووز شیعە مەزەو جویر (کەربەلاو نەجەف و کازمیەو سامەرا)و چەسپانن باج لەبانیان و زوڵم و زوورکردن ناهەق فرەیگ لەلیان لەلایەن دەسلاَتدارەیل دەوڵەت عوسمانیەوە .

لەهووکارەیل تر خراوبوین و شیویان پەیوەندیەیل ناونی ئەو هەردوگ دەوڵەت (زەندی و عوسمانی)ە ، ئەویش وەرگیریکردن (منع)یا جواو نەدانەوەی داواکاریەیل دەسلاَت زەندی بوی لەلایەن عوسمانیەیلەوە ك داوای وەردان یەخسیرەیلیان کردیان لە عوسمانیەیل و شمارەیان (١٠٠) کەس بوی . ئمجا لەشوون مردن کەریم خانیش لایەنەیل فرەیگ لەبان تەخت دەسلاَت بویە ناکوکی و کیشمەکیشیان ، وەلی کورەیلی و قەومەیلی حوکمەگە گرتنە دەس و دویاخریش ناکووکی کەفتە ناونی (سادق خان) و (زەکی خان) ك دەسگرتە بان حوکمەگەو لەهەمان وەخت حاکمیگ زاڵم بوی , ك ئەوە بوی حوکم زندیەیل وەدەس قاجاریەیل کووتایی وەپی هات وەگوورەی ئەو جەنگە ك کەفتە ناونیان لەساڵ ١٧٩٤ میلادی لەناونی قاجار وەسەرکردایەتی (ئاغا محەمەد خان)و لەشکر زندیەیل ، ك ئاخرین میرەیل دەوڵەت زندی (لوتفەلی خان) لەتی کوشیا . دی وەی جووره دەوڵەت زەندی لەناو بریاو پایتەختەگەیشی لە شیرازەوە جیواز کریا ئەرا کرمان و دی ئەو دەوڵەت کوردیە گوما بوی ك ماوەی ٣٤ ساڵ حوکم کرد .

دەوڵەت عیراق لە شوون (٨٩) ساڵ لە دامەزرانەنی

د. کەیوان ئازاد

(٨٩)ساڵ وەرجە ئیسە کەسایەتییگ عەرەبی و بنەچەك حجازی وەناو (فەیسەڵ کور حسێن) و لە بنەماڵەی (شەریف) مەککە، ئەرا یەکمجار کریا پادشای دەوڵەت عیراق، ئمجا تا ئەو وەختیشە ك تاج پادشایەتی کریا سەری تا رووژ ٢٣ی مانگ ئاب ١٩٢١ و لە شار بەغدا، وەلای کەمەوە (٨٥٪) عیراقیەیل نە ناو فەیسەڵ کور حسێن ژنەفتوین نەیش کەسیگ وەناو فەیسەڵەوە ناسین و تویەنیم بویشیم چشتەگە مایەی سەرسورمەندن گشت عیراقیەیل بوی.بیگومان وەگوورەی ئی جووره رویداگیگ تاریخی و لە شوون (٨٩) ساڵ، هەق خوەیە ئەگەر بایگ و بگەردیمنە شوون جوواو (٢) پرسیار، یەکمیان ئەوەسە ك چوین ئەو کەسایەتیە کریا پادشای عیراق؟ و دویەمیش چوین دەوڵەتیگ جویر عیراق ئەرای دروسکریا ك زویتر لەبان نەخشەی سیاسی جەهان، ولاَت و هەرێم و ناوچەیگ وەناو (عیراق)ەوە نەوی؟ ئەرا جواو هەر یەك لەو دو پرسیارە ك لەدەیشتەوە سادەسە و لە ناوەروکەوە سەخت بایەسە بویشیم :

یەکم: جاریگ وەرجە گشت چشتیگ هەڵوژانن ئەو کەسایەتیە ك ناوی (فەیسەڵ کور حسێن)ە ، لە شوون ئەوە هات، ك بنەماڵەگەیان لەناوبەین ساڵەیل جەنگ یەکم جەهانی (١٩١٤ – ١٩١٨ز) وەئاشکرا پشتگیری لە دەوڵەتەیل هاوپەیمان کردن دژ وە دەوڵەتەیل تر، ئەویش دویای ئەوەگ دەوڵەتەیل گەوراهیز جەهان و لەوەر خاتر مقەیەتیکردن بەرژەوەندیەیل تایبەتیان لە دو بەرە (جەبهە) دوشمنایەتی یەکتری کردن :

-١ دەوڵەتەیل تەوەر یا محوەر: ك پیکهاتوین لە (ئەلمانیا، نەمسا، مەجەر، ئمپراتۆریەت عوسمانی).

-٢ دەوڵەتەیل هاوپەیمان : ك پیکهاتوین لە دەوڵەتەیل (بریتانیا، فرەنسا، رووسیای قەیسەری، ولاَتەیل یەکگرتگ ئەمریکا، بولگاریا، ئیتالیا، یۆنان). لەی ناوبەینیشە بنەماڵەی (شەریف حسێن) ك تاریخیان ئاشکراسە و ئەرا زیاتر لەماوەی سەد ساڵ دوشمنایەتی دەوڵەت عوسمانی کردیان و ئەوان وەداگیرکەر زانستیان لەبان جەهان ئسلامیەوە، دەس وەپیکردن ئەو جەنگە نیشاندان وەل بەرپابوین و دەرکەفتن بەرە(جەبهە)یل جەنگا و ئەوە بوی چینە پاڵ بەرەی دوشمنەگەیان ك بەرەی دەوڵەتەیل هاوپەیمان بوی. بیگومان ئەو کاریشە لە ری دەوڵەت بریتانیا و، وەسەبەب (سێر هنری مەکماهۆن)ئەنجام دریا ك لەساڵەیل جەنگ نوێنەر باڵای حکوومەت بریتانیا بوی لە ولاَت مسر. ئەرا ئی مەبەسیشە چەنەها نامە لە ناوبەین (حسێن کور عەلی) شەریف مەککە و (سێر هنری) رەسیە یەکتری. یەکەمین نامەیش لەلایەن حسێن کور عەلی و لە رووژ ١٤ی حوزەیران ١٩١٥ی زایینی نویسریا. لەو نامەیشە شەریف مەککە ئەوە هاوردە گووش نوێنەر باڵای حکوومەت بریتانیا لە ولاَت مسر، ك ئەگەر ئەوان بەرە یا جەبهەیگ جەنگ لەدژ دەوڵەت عوسمانی واز بکەن، ئەوە ئەوان وەك حکوومەت بریتانیا و دەوڵەتەیل هاوپەیمان چە ئەرایان کەن؟لەجوواو ئەو نامە (سێر هنری مەکماهۆن) ئەوە هاوردە گووش شەریف مەککە، ك ئەگەر ئەوان ئەو کارە بکەن، ئەوە حکوومەت بریتانیا قەوڵ دەیگ لەو بەش خوەیە ك کەفیگە دەسی لە شوون جەنگ دەوڵەتیگ عەرەبی ئەرا ئەوان دروس بکەید. لە شوون ئەو (٢) نامە، چەنەها نامەی تر لەوەر خاتر هویردەکاری ئەو قەوڵەیلە ئاڵشت وئووڵشت کریا. ئمجا لە دەرەئەنجام ئەوەیش (شەریف مەککە) لە حوزەیران ١٩١٦ی زایینی بانگەواز ئەرا بەرە یا جەبهەیگ کرد وەناو (شوورش گەورای عەرەبی) دژ وە دەوڵەت عوسمانی. وە سەبەب ئەو رویداگیشە ئەو شوورشە تویەنست تا دویارووژەیل جەنگ یەکم جەهانی گشت ناوچەیل نیمە دویرگە یا جەزیرەی عەرەبی و چەن ناوچەیگ لە ولاَت شام بخەیگە ژیر دەسلاَت خوەی. لەوەر ئەوەیش وەختی کووتایی وە جەنگ جەهانی یەکم هات و سەران جەنگ لە (کۆنگرەی ئاشتی پاریس) لە (شووبات ١٩١٩ز) جەمەوبوین، فەیسەڵ وەك نوێنەر عەرەبەیل حجاز وە قسەیگ بەشداری کرد، ك وە دەنگیگ بەرز و پر جورئەتەوە لە راپۆرتیگ رویکردە بەشداربویەیل کۆنگرەگەو وت : (باوگ من رابەریگ سەرکەفتگ عەرەبی و سەرۆك گەوراترین بنەماڵەی عەرەبی و شەریف مەککە ك پایەی تایبەتیگ دیریگ لەناو عەرەبەیل) و باوەر تەواویگ وە سەرکەفتن دیریگ ، وەلی وەو مەرجە هویچ وەختی وە سەبەب هویچ چشتیگەوە ئەرا کارکردن یەکگرتن سیاسی گشتی عەرەبی ریگری دروس نەوگ، یا لە ری دابەشکردن ناوچەگە ك وەك دەسکەفت جەنگ لەناوبەین دەوڵەتەیل گەوراهیز ریگە وەپی گیریەیگ. وەل ئەوەیشا خەمە هویردان ك یەکێتی عەرەب لە ئاسیا لەی ساڵەیل دویاخرە فرە ئاسان بویە، چوینکە پیشکەفتن خەت ئاسن و تەلگراف و خەت ئاسمانی ئی ئاسانیە دروس کردگە. یەیش لەوەختی لە گوزەیشتە و سەردەم ئەوسای کویەن مەردمەگەی وەل فراوانی ناوچەگەیا وەسەبەب نەوین ئەوانەوە دی ئەوە بوی ك ریگربوین لەوەردەم جیوازکردن هسیگ یەکگرتگ و جیوازکردن ئەو هسە، منیش لەلایەن باوگم و گشت عەرەبەیل ئاسیاوە ئەرا ئۆروپا هاتمە تا بویشمە پیان: ئەی گەوراهیزەیل ئی کۆنگرە، ئیوە لەروی جیاوازی و لەیەك نەرەسینەوە تەماشامان مەکەن، چوینکە ئیمە چەوەرییم وەك مەردمانیگ وەتوانا و هەمیشە تیەنگ ئەرا زووان داڵگی و تیەنگ ئەرا ئازادی تەماشامان بکریەیگ، نەك حکوومەتیگ ناشایستە. دویەمیش : دروسکردن دەوڵەتیگ وەناو عیراق ك تا ساڵ ١٩٢٠ وجوود نەیاشت. یەیش راسی بوی، چوینکە وەرجە ئەو ماوە عیراق پیکهاتویگ لە سێ ولایەت عوسمانی (موسڵ، بەغدا، بەسرە)، دیارە ئەوەیش پیشینەی تاریخییگ داشت تا ئەوە بوی دەوڵەت دویاتر ك ناو عیراق لەلی نریا بکریەیگە (٣) ولایەت. جاریگ تا سەدەی هەڤدەی زایینی عیراق پیکهاتویگ لە چوار ولایەت (موسڵ، شارەزوور، بەغدا، بەسرە)، لەی مەیدانیشە ولایەت بەغدا لە (١٨) سەنجەق و ولایەت موسڵ لە (٦) سەنجەق و ولایەت شارەزوور لە(٢١)سەنجەق پیکهاتویگ، وەلی ولایەت بەسرە سەنجەق نەیاشت. لە سەدەی (١٩)یش دەوڵەت عوسمانی سیاسەت خوەی ئاڵشت کرد، ئەوە بوی لە ساڵ (١٨٦٤ز) عیراق کەمەو کریا ئەرا سێ ولایەت (بەغدا، موسڵ، بەسرە). مەڵوەن ولایەتەیل بەغدا شار (بەغدا)و بەسرە شار(بەسرە)و موسڵ شار (کەرکووك) بوی .لەیرا نیەوگ ئەوەیش لە هویرەو بووەیم، ك تا ساڵ (١٩٢٥ز) ولایەت موسڵ سەر وەدەوڵەت عیراق و لەمەرز دەسلاَت (فەیسەڵ کور حسێن) نەوی، بەڵکوو ئەو ولایەتە ك تا ساڵ (١٨٧٩ز) شار (موسڵ) مەڵوەنی بوی زویتر سەنجق نەیاشت، وەلی دویاخر (کەرکووك و سلێمانی) ئەرای کریانە سەنجق. دیارە وەرجە ئەو ساڵە، وەو مەعنا ك لە ناوبەین ساڵەیل (١٨٦٤ – ١٨٧٩ز) شار کەرکووك مەڵوەن ولایەت (موسڵ) بوی. سەنجەقەیل ولایەت (شارەزوور) ئەیانە بوین :(کەرکووك، هەولێر، هەریر، کۆیە، شەمامەك، مەخموور، ئەبو رومان، ئەوشتی، باف، برند، بلقاس، بێل، شەهربازار، شارەزوور، عەجوور قەلاَ، غازی کشان، مرکاوە، مهران ، هەزارمێرد، رودین، شەمیران، قەرەداغ، قزلجە، بیە، ئەنجیران، زنکە). ئمجا لە شوون جەنگ جەهانی یەکەمیش ناوچەی سلێمانی بویە مەڵوەن شوورش و دەسلاَت حکوومەت کوردستان باشوور وە سەرۆکایەتی (شێخ مەجموود نەمر). ئەویش لە ناوبەین ساڵەیل (١٩١٨ – ١٩١٩ز) لەلایگ و لە (١٩٢٢ – ١٩٢٤ز) لەلایگ ترەوە. هەرچی ناوچەیل (کەرکووك، هەولێر، موسڵ)یش بوی لە ژیر قەڵەمرەوی بریتانیەیل مەندەوەو کەفتە ژیر دەسلاَت بریتانیەیل، تا ئەو وەختە ك وەسەبەب (کۆنگرەی لۆزان)ەوە لە تاریخ (٢٤ تەمموز ١٩٢٣ ز) وەتەواوی دەسلاَتداریەتی کۆمار تورکیا لەلایگ و حکوومەت فرەنسا لەلی سەنریاوە و خریا بان دەوڵەت عیراق و دەسلاَتەگەی (فەیسەڵ کور حسێن). وەیەیش دەوڵەت عیراق لە (سێ) ولایەت عوسمانی (بەغدا، بەسرە، موسڵ) دامەزریا. ئمجا لەو وەختیشەوە تا رووژ ئمروو کورد لە ئی بەش عیراقە لە ناوبەین دەسەوەرکردن هەقەیلی و زەفتکردنی لەلایەن دەسلاَتدارەیل عیراقەوە وازی وەپی کریەیگ ك ئەویش چارەنویس مللەتیگە و هەق ژیان سەروەخوەیی دیریگ. وەلی تەنیا ئەوە نەوگ ك ئەرا ماوەی (١٨) ساڵە بەشیگ ئی هەرێمە لە پاریزگایەیل (دهۆك، هەولێر، سلێمانی) سەر وەحکوومەت هەرێم کوردستانە و ئەرا ماوەی پەنج ساڵە خاوەن سەرۆك هەرێم خوەیە و تا ئیسەیش (شەش) کابینە دامەزرانگە. وەنا وەدریژایی زیاتر لە هەیشتا ساڵ، کورد لەی هەرێمە هەزاران قوربانی لەوەرخاتر دەسەوەرکردن هەقەیل خوەی داگە وەبی ئەوەك رووژیگ لە رووژان لەی عیراقە پرس وەپی کریاویگ، یا تەنیا گووش لەرای و ئەرای چوین و پیشنیارەیلی گیریاویگ. چوینکە کورد ئەو مڵلەتە بویە ك هەمیشە داگیرکەر نەتواسگە ئازادی وەربگریگ و هەقەیلی ئەرای بچووگە دویاوەو جویر مللەتیگ سەروەخوەی بژیەیگ و هەر لەوەر ئەوەیش دوینید چەنەها نەخشە ئەرا لەناوبردنی دروس کریاگە لەلایەن رژیمەیل دیکتاتۆر و زوڵکەرەوە، وەلی ئەوەسە لەسایەی خودا کورد لەبەش باشوور کوردستان ئەوەسە خەریك مەشقکردن ئازادی و دیموکراسیە و لەناو هەرێمیگ ئازاد دەسلاَت خوەی وەجوانی چەسپنیگ و خوەشترین ولاَت ئاوەدانەو کردنە ك ساڵەهای ساڵە ولاَتەگەیان وەدەس داگیرکەر و کاولکەرەوە بویەو هویچ خزمەتگوزارییگ لەتی ئەنجام نەدریاگە و هەمیشە کورد لە ولاَت خوەی دویرەو خستگە.

مەینەتی شار زرواتیە و مەردمەگەی

گوڵ سوو

زرواتیەی شار سەوزەڵانی و باخ و بووسانەیل جویر هەر شاریگ تر کوردستانی کەفتەوەر پەلامار درندانە لەلایەن دەسلاتیگەوە ك هویچ باوەڕیگ وە ئنسانیەت و رووشنهویری نەیاشت و شار زرواتیە جویر شارەیل مەنەلی و قەڵادزە و باقی شارەیل تر مەرزی کردە کەلاوە کویەنەو هویچ دار و درەخت و چەم و ئاویگ لەتی نەیشت و کردەی شوون داڵ و قوشەیل. ئمجا شاعر نەمر گەورای کورد (ئەحمەد خانی) لە بان هەق بوی وەختی وت: هەر وەختیگ کیشمەکیش و ناکووکی بکەفیگە ناونی تورك و عەجەم، کورد بووگە قوربانی و کوردستانیش بووگە مەیدان جەنگ. بەڵی خاك کوردستان ئەو مەیدانە بوی ئەرا جەنگ عیراق – ئیران و گشت شارەیل کورد کەفتنە وەر زەرەد لەهەردوگ دیم مەرزەوە ك وەجووریگ سارووخ و ناپاڵم و چەکەیل جووراوجوور لەتی وەکار هاوریا ئەوەنە لە هویچ شاریگ لە جەنگ جەهانی وەکار ناوریاگە. شار زرواتیە لەبان دەس هیزەیل عیراقی ویران کریا وەرجە ئیرانیەیل، وەجووریگ ك گشتماڵەیلی رمانن و تالانیان کریا و هەرچی باخ و بووسانیشە ریشەکیش کردن و تەنانەت شەتڵ دارە خورمایەیلیشی دریا دەوڵەتەیل کەنداو یا خەلیج و ئەوە بوی ئەو شارە جوانە لەبان خەریتەی عیراق کوشانەوە و بیجگە ئەوەیش دەسلات وەرین تواس ناوەگەیشی ئاڵشت بکا ئەرا ناویگ تر.

لەباوەت ئەوسا و ئیسەی ئی شارە، هاوولاتی کورد مقداد رەجەب حاجی لە باوەت ئەو مەینەتی کووچ وەپیکردن خوەی و گشت خیزانەیل زرواتیە ئویشیگ: وە سەیارەیل لۆری جیوازمان کریا ئەرا بەغدا و گشت ماڵ و موڵك و دارایی و باخ و بووسانمان مەندە جی و وەختیگ رەسیمنە بەغدا هویچ چشتیگ نەیاشتیم و کەفتیمنە ژیر چەوسیان ئابووری و کوومەلایەتی و ژیانیش لە بەغدا جیاواز بوی وەل ژیان کوردەواری ئیمەیا، ئەیە بیجگە مەسەلەی بیکاری و شوون نیشتەجیبوین ك بویە گرینگترین یا موهمترین گرفتمان، ك لەیوا لەلیمان هات زیاتر لە ١٠ جار باربار بکەیم تا وەزوور تویەنستیم ماڵ بویچگیگ ك وەپی ئویشن نیم قوتعە لەشار سەورە بسینیم، یەیش لەوەختیگ ك لەشوون خوەمان لە زرواتیە خاوەن ماڵ و حاڵ و باخ و بووسان و پەس وپووڵەی فرەیگ بویمن و هویچ تەنگییگ نەکیشایم.

لەباوەت دەور رووڵەیل زرواتیە لە جموجویل کوردی، مقداد رەجەب ئویشیگ: فرەیگ لە جایەڵ جوانەیل زرواتیە چینە ناو جموجویل رزگاریخواز کورد وەسەرکردایەتی نەمر مەلا مستەفای بارزانی و بوینە پیشمەرگە و چەك کردنە شان و فرەیگیش لەلیان شەرەف شەهیدبوین وەرگرتن.

وەل ئەوەیشا دەسلات دیکتاتۆری دەسکردە درەکردن زیاتر لە ٢٠٠ خیزان ئەرا ئیران، ك لەبنەرەتەوە عیراقی بوین و شوناسنامەی عیراقی داشتن لە تۆمار (تسجیل) ١٩٣٤ – ١٩٤٧ – ١٩٥٧. وەلی کارەساتەگە ها لەورا ك ئیسەیش بەشیگ لە وەرپرسەیل ئمروو هانە بان هەمان فکرەی شۆڤینی و مەردم زرواتیە وە بەدوو یا کووچکەر زانن. وەل ئەوەیشا داواکاریم لەو ئەشرەتەیلە ك خوەیان کردنە ناو ئەشرەتەیل تر عەرەب بانەوە ئەرا بان رەسەنایەتی خوەیان و هەوڵ بیەن ئەرا چارەسەرکردن کیشەو گرفتەیلیان و مەسەلەی کوردایەتی خوەیان لەوەرچەو بگرن لە عیراق تازەی فیدراڵی و دیموکراسی.

شەرەفخان بەدلیسی و کتاو شەرفنامە

گوڵ سوو

فرە کەس لەئیمە کتاو شەرەفنامە خوەنستیمنەو زانیمن چەنیگ گرینگ یا ئەهمیەتدارە ئەرا وەرگرتن زانیاری یا مەعلوومات لەباوەتەیل جیاجیای جویر تاریخ و جوگرافیا و ناو کەسایەتیەیل و شوون و ساڵ لەدایگبوین و چشتەیل تر . وەلی لەیرا توایم زانیارییگ زیاتر بخەیمنەروی لەباوەت نویسەرەگەی ك شەرەفخان بەدلیسی و کتاوە ناودارەگەی .

شەرەفخان کوڕ شەمسەدین بەدلیس ، لە ٢٥ / ٢ / ١٥٤٣ لە ئاوایی (گەرمەڕوو) سەر وە شار (قوم) لە ئێران هاتیەسە دونیا.

لە ساڵ (١٥٧٦) شا ئسماعیل سەفەوی پایەو نازناو (میر میرەیل) بەخشیگە شەڕەفخان و کەیگەی سەرۆك هووزەیل کورد ئێران .

لە کانوون ساڵ (١٥٧٨) لە جەنگ ناونی ئێرانیەیل و عوسمانیەیل پشت ئێران وەردەیگ و ئمجا وە (٤٠٠) چەکدارەوە دژ وە ئێران وسیەیگ و بووگە سەرکردەی عوسمانیەیل .

لە ساڵ (١٥٨٩) سوڵتان موراد سێیم دژ وە ئێرانیەیل پایەو نازناو (خان) بەخشیگە شەرەفخان و کەیگەی میر ولایەت بەدلیس .

لە ساڵ (١٥٩٠) ك لەو وەختە عومری ٥٣ ساڵ بویە، جڵەو فەرمانڕەوایەتی خوەی دەیگە دەس کوڕەگەی خوەی (شەمسەدین بەگ) .

لە ساڵ (١٥٩١) دەس کەیگە نویسانن کتاو شەرەفنامە و لە ٤ / ٨ / ١٥٩٧ تەواو بووگ، وەی جوورە پڕووژەی تۆمارکردن تاریخ کورد ئەنجامدا. ئمجا میر شەرەفخان بەدلیسی لە ساڵ (١٦٠٤) لە عومر (٦١) ساڵی ماڵئاوایی یەکجاری لەدونیا کردگە .

کتاو شەرەفنامەیش ئی باوەتەیلە گرتیەسە خوەی :

- حکوومەتەیل کوردی (مەروانی، حەسنەوی، فەزلەوی و ئەیووبی) .
- حاکمەیل پشتاوپشت ك حوکمرانی کردنە.
- ئەو حاکمەیل کوردە ك سکە یا پویل دروس کردنە وە ناو خوەیان .
- وە دریژی باسکردن حکوومەت بەدلیسی.

بیگومان جویر ئەوەك ئاشکرایشە کتاو شەرەفنامە ئەڵگەردیاسەوە ئەرا ئی زووانەیلە :

لەساڵ (١٦٦٧) لە فارسیەوە لەلایەن کەسیگ وەناو (شامی) کریاسە تورکی، بیجگە ئەوەیش (ولیامینۆف) کردیەسەی ڕووسی. کارمۆ کردیەسەی فرەنسی و مەلا جەمیل ڕووژبەیانییش لە ساڵ ١٩٥٣ کردیەسەی عەرەبی و لە ساڵ (١٩٧٢)یش مامۆستا هەژار کردیەسەی کوردی.

باوە ناووس جاف شاعر و زانا و تەمیرەژەن

گوڵ سوو

لەباوەت تاریخ ژیان (باوە ناووس) ك ناسریاگە وە (باوە ناووس سەرگەتی)، جیاوازی فرەیگ هەس لە سەرچەوەیل تاریخی، لە کتاو پیرووز (سەرەئە نجام) لەیوا هاتگە ك باوە ناووس جاف لەسەدەی پە نجم کووچی ژیاگە، لە سەردەم جایەلێیەوە خریاسە وەر خوەندن و هەوڵ وەدەسهاوردن زانست داگە، دویای ئەوەیش واز لەخوەندن هاوردگە و جویر گەشتیاریگ هەڵسوکەفت کردگە و شوونەیل فرەیگ گەردیە و قسەی نەسەق کردگە و هەر لەوەر ئەوەیش مەردم لە قسەیلی فامستنەو هەر وە بوونەی ئەوەیش وە(شیت) دانەسەی قەڵەم.

لە کتاو (برهان الحق) نویسیاگە: (باوە ناووس) لە ئێڵ جافە و لەسەدەی پەنجم و شەشم کووچی ژیاگە و باس لەوەیش کردگە ك نوێر خودایی لەتی جیگیر بویە و هەوڵ پەخشەوکردن (ری و ڕەچەی یارسان) داگە.

لە کتاو میژوو کوردی – وەرگ یەکم، نویسریاگە (باوە ناووس جاف) ساڵ (٤٤٧ك) لەداڵگ بویە و هەر وەمناڵی خریاسە وەر خوەندن و دویای ئەوەیش لەوەر خاتر خوەندن گشت شوونەیل کوردستان گەردیە و (فەلسەفەی دین) و چشتەیل تر خوەندگە و دویاخر گلەوخواردگە ئەرا زێد و ماوای خوەی و داوا لە مەردم کردگە بچنە بان تەریقەگەی، دی وەی جوورە لایەنگرەیلیگ پەیا کردگە.

(باوە ناووس) شاعر و زانا و تەمیرەژەن بویە، شعرەیل خوەی و شمارەیگ لە یارەیلی لە کتاوەیل پیرووز یارسان پەخشەو کریانە. لەوانەیش لە شعریگی لەباوەت ڕیچەڵەك خوەی وتگە:

نامەن بلەو شۆرەتم ناووس
بابۆم ئەحمەدەن ساحیب جا و کووس
پێکانم وەسەر جوقەی پەڕ تاووس
زات ئا سوارەنان چەنی کەیکاوس

لەیرا وەخوەی ئویشیگ : ناوم (بلە)سە و ناسریامە وە ناووس، باوگمیش ئەحمەد ك خاوەن شوون و ناو خوەیە و پەڕ تاوس نامەسە سەر، ك وەل کەیکاوسا لە یەك ڕیچەڵەکیم . ئمجا لەیرا دەرکەفیگ ك ناوبریاگ ناوی (ئبراهیم کوڕ ئەحمەد)ە جویر ئەوەك خوەی ئشارەت وەپی کردگە لە شعرەگەی.

باوە ناووس زوورم عومری لە ئاوایی (سەرگەت) وەسەر بردگە و مەزارگەیشی هەر ها لەو ئاوایە. ئمجا باوە ناووس هەرچەنی شمارەیگ لەمەردم کەفتنە شوونی، وەلی نەیارەیل فرەیگیش داشت و هەوڵ ئەوە دانە نواگیری لەلی بکەن لە پەخشەوکردن فکرەگەی. باوە ناووس جویر ئەوەك خوەی باس کردگە: کوڕ پیاویگ ناودار و لەبنەماڵەیگ دەسچگ بویە.

(سەرگەت)یش جویر ئەوەك لە شوونەوارەیل کویەن دەرکەفیگ، ئاواییگ فرە کویەن هەورامانە و وەرجە سەرهەڵداین دین پیرووز ئسلام ئاوەدان بویە، مەعنای ئەوەسە ئی ئاوایە لەبان دەس (باوە ناووس) دروس نەکریاگە، بەڵکوو وەرجە ئەو بویە نەك لە سەدەی پەنجم کووچی ك باوە ناووس لەتی ژیاگە. شایان باسە بنەماڵەی شێخەیل (ئاوایی سەرگەت) هەورامان خوەیان بەنەوە ئەرا بان (باوە ناووس) ك گوایا باوەگەورایانە و لە نەوەی (باوە سەرهەنگ دەودانی)ە ، ك رابەریگ گەورای دین یارسان بوینە.

بیســـــتوین

کرم ڕەزا

ئەرهەی بیستوین سەر بەرز بی باك
قامەت کەشیدە تا ئەوج ئەفلاك
ئەرا خەمینی پەی کی خەمباری
داخ کام ئەزیز وە سینە داری
مەر مەحرم ڕاز کام دەردەداری
لە هجران کی وەی تەور خەمباری
سینەد جای تیشەی کام دڵنەوازە
وە جای هەر تیشەش یەی دنیا ڕازە
ڕاز کام ئاشق ها سینەی پاکد
ئاود چوی زەمزەم کیمیاسە خاکد
وە زاهر بی خەم وە دڵ ناڵانی
فەرسودە و زام ئوقدەی ساڵانی
نیشانەی دێرین تاریخ مادی
ڕازدار عشق شیرین فەرهادی
ئەو د ناکامە لە هاوشد مەردن
ڕاز عشقبازی وە ت سپەردن

شاهد ڕەنجەیل فەرهاد پاکی
وە زەرب تیشە سینە سەد چاکی
لەوح ئەفتخار گە نجینە ڕازی
ئستوار قامەت سینە فەرازی
قەرارگای شیرین شەودێز سواری
ماوای عاشقان دڵ بیقەراری
جای سەیر و شکار نەو نهاڵانی
بەهەیشت بەرین کوردە ماڵانی
سینە خراشیای تیشەی فەرهادی
تەبیعەت بکر خوتەی ئابادی
ئەی قەڵای سەر بەرز ئرام عەزیزی
جای شیرین فەرهاد خوسرەو پەروویزی
سەراود ئەسرین گەڕیانە چەود
وە لای گاماسیاو چوی بەیدەو خەود
هیمان تووز خەم هابان شاند
هەور دڵتەنگی وارید لە باند
وەی تەور تا وە کەی خەمین بنیشی
پەی مەرگ یاران هەر ئاخ بکیشی
سەر بەرز خەمین خوەم شەریکدم
هاوڕاز شەویل دڵ خەریکدم
هەم تە خەمینی هەم مە خەمبارم
تە زەخمی تیشە مە زەخمی یارم

شەراو ئشق

جەماڵ ئەرکەوازی

شەراو ئشقد ئەزیزم هەر وەك مەجنوون کیشامەسەر
ت خوەد ڕووشنایی بەخشایدەوەئاسارەیل و مانگ وخوەر
دڵ لە هجراند خەمینەو لیەڵ و تیەریکەمەنزڵی
گشت وەختیگ میوان دڵمید ڕیگەی ئشقد گر تمەسەوەر
من وەبی تن نادیارم یەخسیر ئاخ و حەسرەتم
ڕاز دڵ ڕا کی بەیانکەم دڵم لەخەم چوین بایگەدەر؟
ئەی خاوەن گشت لوتف و جەماڵ ئەی دووسەمیهرەبانەگەم
نەغمەی زووانم هەر خوەدی هەر لە ئیوارەتا سەحەر
قەبوول کەخواست ئەڤدالد دڵم شادکەوەویساڵد
من لە حزوورد سەرچەمنم ت نازار و منیش نەوکەر
وەگیان خوەد وەجوانی خوەد کەسیگ نەیرم بیجگەلەخوەد
(جەماڵ) وە نەزر ناود بووگ تویەم ئومیدم بارەبەر

ئەورەیل دەمەل دەم دە کیەنی باخ تو و نجن

نوور موراد ڕەزایی

واران چنیەس دەور مل سەونز تەڕ تو
خوەر دانەمیەسەو بویەسە تاج سەر تو
مانگ تا وە سەر شان تو دیای دووگە بەن زەرد
کەی مانگ دیارە دە قەی تاج زەڕ تو
ئەورەیل دەمەڵ دەم دە کیەنی باخ تو و نجن
چن گوڵ نم وارن ك بنەن سەر وە سەر تو

پاوەن وەن و، قەی وەن دە بەڕوو ، مل وەنتی گوڵ
پڕ دە ڕەنگ، بی وینەسە باخ هونەر تو
هەرچگ هەسە، هەرچگ نیە شەو دیاگ و دە روو چن
شەو وەی هەمگەی پڵپڵەوە ها دە وەر تو
پڕ دە گوڵ و دامان تو "مانشت" ك هەرچگ
نازارە گە پە و بوونە دە سای باڵ و پەڕ تو

هەرچگە بوی لاو برد

نوور ڕەزایی

پڕ دە قڵاسە وڵات
بەور سیەیٚ ئاسمان
گرتە وەر و خوەر نەڵات
هەرچگە مەل هانە باخ
دی نیەخوەنن لاڵ بوین
مەی دە دڵ مەوی نەما
وا ژەنیەیٚ بوی وە خوین
سەر بویەسە بارمان
تووز خەم و ڕوژ خەم
جوور تەمیٚ گرتگە
ڕوی چیەممان تووژ خەم
هامە تەما هەم کە پوو
بیایٚگە دەر ماڵمان
بار خەوەر ئەو بێنەیٚ
بویش دە ئمساڵمان
بویش ك واران دەنوو
دیاگ وە سەر دا نمان
دار دە نوو گوڵ گریٚ
پڕ دویٚ داما نمان

تەمتەمە لویلانە هەم
ئەور سیە و تووز خەم
ڕاس و چەپ و بان و خوار
ها وە دەس هووز خەم
شەوق شەل و زەوق زەرد
هوورە کزە جوور موور
ڕەنگ دە روی گوڵ نەما

بێژە ڕەش و زەرد و بوور
دار بەڕوی بەرگ خەم
کردە وەرو کزەو بوی
باخ دیاری گوڵ
پڕ دە وزەوزەو بوی
دەنگ دە ماسی نیە
هەرچگە بوی لاو برد

ئی کیەنیی لێخنە
لانەویز مانگ کرد
دوی تیەڵ زەردە مار
باڵ پەڕی ئەو بەسی
ملك دیاری ئیل
ها وە دەس بی کەسی
ڕزق مەلویچگ بڕین

شـــەم

سالم خەمانی

دویەشەو من و شەم تا فەجر بەیان
ئەو وە گڕ سزیا و منیش نیمەگیان
شەم وەلا بسوز سزیان کاردە
شاعر عاشق گرە نازاردە
گڕەگەدهاودەم گشت شەوارمە
نەخوەدەرەگەی دڵ زارمە
هەی شەم ڕاسی بویش ئەرا تاویەیدەو
خەیدەمە تیەرکی لەشوون نیمەشەو
مینم وە تەنیا و خەوم حەرام کەید
هەرزەتەمەنیم ئەول خودا بەید
قەسەمد دەمەگڕەو سزیاند
وە ئومید ئشق دڵ ئاشقاند
بەو سزیانەگەد بکەبەش من
تا ئازار ئشق دەرچووگن لەبن
خوەزەو ترویسکەد هەر نەکوشیەیگەو
لەجی تاویاند من بتاویەمەو
با دووس بخەفی بی پەژارەو ژان
تازەمن وتن بویمنەهاوپەیمان

تەرکەمیر وانام

نەجەف ئازادبەخت

شاعر تەرکەمیر دە بەیت شعر بی نوقتە نویسی
و کلی کەی ئەرا ئوستاد نەجەف، ئەویش ئی نەقدە
ئەرای وەی شیوە نویسان:
تەرکەمیر وانام، تەرکەمیر وانام
عەشرەی ئەشعار ‹ لانوقتە › وانام
تەرح تەسەروف تازە نمانام
غەواسولبەحرەین پەی تو کیانام
پەسینا خاتر شەریفت نەوی
تەشبیهش واو سرو تازە کردە وی
فەرماویت حروف نوقتەدار خاسە
نوقتە و خال ڕەونەق ئەعزای ئیناسە
لیم هیمان بەزر نوقتە نەکاشتن
هەر واو قاعدە مسالی هاشتن
قرشچە و جام ئەبیەزی سافەن
خورشید وار ژە نەقش نوقتەی زەربافەن
مەنەن تا نقوش مانی نەقاشی
باش نەقاشان نەقاشی باشی
شاگردی شاپوور وەرین کردە بوو
تەعلیم ئوستاد قابل حوردە بوو
پەی ئاوازەی لەیل بیابان وە دوو
وەردارو ئەڵماس مەودا مەواشکوو
زومرود نە تەحت دەر دەیاری کەی
فەیرووزە نە سەحن سەدەف جاری کەی
لاجوردی نەقش لیف کافوور کەی
ئەزرەقی نە مەوج مینای گەوهەر کەی
سەف ئارا خاڵان نازەنینی کەی
خاڵ بنەفشە نەقش چینی کەی
هەر وەخت کە ئتمام ماوی خاڵان بی
بوسە ئەر حەیات قەیس ساڵان بی
هەر نوقتە سەرمەشق یەی خاڵی مەیۆ
هەر خاڵی مەشهوور مەحاڵی مەیۆ
خاتر هوسناک خاڵ خاسان مەیۆ
پەسینا خاتر غەواسان مەیۆ

هالە کوورە ئەو وەهار سەوز پر لە باخدە؟

ڕەزا جەمشیدی

من دار پیروو کەفتیم لە تیەنی مردم ئاسمان!
وەی هات و چینە یەی زەرە خوەشی نەکردم ئاسمان!
واران ناز و خوەشە گەز لەبان سەر ڕەی بوی و چی
هەر من وە ئەور و ئاوەگەد بەشی نەوردم ئاسمان!
تاگەر پێیا بکەم لە ئی وڵات وشکە یەی کیەنی
عومرێگ وە لیو تیەنیم شەوارە کردم ئاسمان!

بویش هالە کوورە ئەو وەهار سەوز پڕ لە باخدە
لە شوون ژیر سایەری چەنی بگەردم ئاسمان!
وەی هەمگە ئاو کیەنیە ئەور سیە و سفیددە
هەر من وە کووس کەفتیم سەراوی بردم ئاسمان!
هناسم دی وەبان نیەتیەی یە ئاخرین هاوارمە
ها کوورە ئەور و ئاوەگەد لە تیەنی مردم ئاسمان

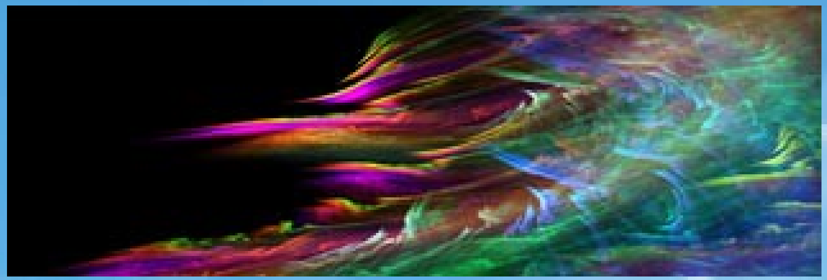

مـــە یـــوانـــە

عەلی مهرابی

هەرزەکار بیم دیم یەی خەت وخاڵێ
چیمەلانێ سەوز چوار دەور ماڵێ
سەرخوەشم ئیسەیچ هەر وە خەیاڵێ
هەر وێنەی دەوران ژێر هەژدە ساڵێ
هەر شەو لە خەوا هام لە مەیوانە
دوینم جوور جاران هەر شێوەی جوانە
لە سایەی لەیل و چەرخێ زەمانە
پەنا بەم وە خەو وێنەی دێوانە
شەو شەوێ وەناز کەرەم کەی بەشم
هەزرەتەی دویری دەرکەی لە لەشم
خوەم خەیاڵاتی وەو خەیاڵ خوەشم
لەیل ڕاهەت وە خەو تێتە باوەشم
هەرئی ئیمشەوە خوەم لە خاو دیمەی
وە شێوەی تاووس سەر سەراو دیمەی
جوور دەورێش دەیر لە سەر حاڵ دیمەی

خەرمان خەیاڵ بیم وەخەیاڵ دیمەی
داخم دونیا گشت هەر جور خەو بیا
ڕۆمانتیک چوی خەو خوەم و ئەو بیا
ڕووژ ساز و سەما و سەر سەراو بیا
شەو شەم و شمشاڵ وەل شەراو بیا

ڕووڵە ئەچوو سەور هات

ڕەزا مەوزوونی

ڕوولە مەچوو سەور هات
سوار یە کوو دی نیە
جادە گوم و ڕی نیە
شوون کەسی تی نیە
دەخیلدم ئەور هات
ڕووڵە نەچوو سەور هات!
تەوردەدەسەیل کارکەن
مەلویچگەل بارکەن
شین لەش دارکە ن
تەقەی دەم تەور هات
ڕووڵە نەچوو سەور هات
ساتی نەنیشتم لە لاد
زکر زووانم دوعاد
تاڵە ك گرتم ئراد
هەر هەڵەت و کەور هات
ڕووڵە نەچوو سەور هات
عشق دەسی خالیە
جایگ ئرا دل نیە
لەی زەوی سەرد و سیە
هەر بەشمان جەور هات
ڕووڵە نەچوو سەور هات
ڕوو وە ڕی بی کەسی
بوخچە ئرا کوو بەسی
وا ك لە ئەورەو ڕەسی
مشت سیەی بەور هات
ڕووڵە نەچوو سەور هات

لە بەتن زهنم ئاشووب وە پاسە

کرم فەتاحیان

برەس وە دادم بینای بان سەر
دڵم ها لە خەوف گیانم لە خەتەر
وە خودە پەنا بەم لەی گیر و دارە
لەی زوڵەتکەدەی جەهل شەوارە
لە بەتن زهنم ئاشووب وە پاسە
لەوح ئەعمالم پڕ لە خەتاسە
وەقەلعەی گیانم نەفسم حاکمە
ئەعمالم زەواڵ ڕوح پاکمە
بویەس وە دژمن کارەیل خاسم
هەر ئان فشاری مەجرای هەناسم
ئەگەر خودە نەکەید ڕەحمی وە حاڵم
نویر ڕەحمەتید نایدەو ناو ماڵم؟
وەسوەسەی شەیتان و نەفسئەمارە
وە زەواڵ کیشید ڕوح بیچارە
کەریم کار ساز بینای بان سەر
دڵم ئارام کە لە خەوف خەتەر
بەڵکم وە ڕاحەت چەوەیلم بووەسم
وە فەرمان حەق قەتع بوود نەفەسم

یاڕەب وە حەقد یا ڕەب وە حەقد
وەبانگ ئەزانگ وەرجە شەفەقد
وەزکر و نماز شەو بیداراند
وە هانا و هاوار دەردەداراند
یا ڕەب وە مەستان بادەی تەهوورد
وە چەرخ گەردوون جوور واجوورد

خودە پەنای ئومید گشت بی کەسانی
ڕازق مەرزووق رووزی ڕەسانی
خالق قادر گشت کائناتی
دژمن شرك و لات و مەناتی
جەهان ئافەرین خالق جوودی
پەدید ئارندەی سەرچشمەی ڕوودی

داوڵ

سەعید عەبادتیان

وە داوڵەیل بویش لە زووانی من
یەی ڕووژ کاڵەو بوون جوور جوانی من
قلاگان زانن داوڵ دارزیی
وینەی سەونزەوشك تاوسان سزیی
لە بریجی خوەر تانکیش بوو گیانی
وە پاوەو مرید و کەسی نیەزانی
لە مەریقی ڕەق سقانی مینی
لە داوڵ چوو وشك بی گیانی مینی

تارا جاف لە شار بەغدا لە باوگ و دالگیگ کورد خەڵك شار هەڵبجەی شەهید لە دالگ بویە. لە بەغدا و لە کۆلیج مۆسیقا دراسەتەیل مۆسیقا کلاسیکو پیانۆ تەواو کرد. و لەشوون فشارەیل پارت بەعس لەبان خێزانی ناچارەو بوی لە ساڵ ۱۹۷۹ وەرەو بریتانیا کووچ بکەی و لە شار لەندەن بژیەیگ ولەورا بوی لە گرووپ چیلین(chilean) ئەندامەو بوی. تارا جاف ئەندام ناوەند شیعر و ئەدەب میزۆپۆتامیا وەناو زیپنگ (zipang) و هەمیش ئەندام تیم ئامادە کردن فستیڤال فیلم کوردی لەندنە. تارا لەشوون تاقی کردن سازەیل جووروەجوور ، ساز هارپ هەڵوژان ك تاریخیگ ٥٠٠٠ساڵە دیریگ . تارا یەکم کەسیگە ك ئەی سازە لە موسیقای کوردی وەکار بردگە و تویەنستگە وە شیوەی نوویگ ئەی سازە وەل موسیقی هەورامی بگۆنجنیگ و هەمیش لە ڤیریگ لە فستیڤاڵەیل مۆسیقا بریتانیا وە شیوەی تەك سازژەن بەشداری کردگە و وەشیوەی گرووپیش وەل قەیریگ لە سازژەنەیل و گورانیچڕەیل بەشداری داشتگە. تارا لە یەك هاوسەرگیری ناتەواو یەك منال دیریگ ولەشوونی دی هاوسەرگیری نەکردگە. تارا لە ئالبۆمیگ وەناو دڵ دیوانە ئاهەنگەیل (هووره) وەکار بردگە و هووره یەکیگ لە گورانیەیل کوێنە و دەسنەخواردگ کوردستانە. تارا لەبارەی تیکەڵەو کردن هارپ وەل گورانی هەورامی ئویشیگ: هارپ یەکیگ لە سازەیل تاریخی هەورامانە ك وەداخەو لەناوچگەو لەهویرەو بریاگە وەیخاترە دەنگ هارپ ك دەنگ کوینە و ڕەسەنیگ دیریگ وەل گورانی هەورامی ك ڕیشە لە تاریخ دیریگ تیکەڵ کردگە و ئەی باوەڕە دیریگ هارپ ڕەسەنترین سازیگە ك بوود وەل گورانی هەورامی تیکەڵیەو بکەی. و ئۆمیدەواره وەی کاریە بتویەنیگ دەنگیگ ژینگەو کردوید ك هەزاران ساڵ وەرجلەیە وجوود داشتگە. تارا ۳۰ ساڵە ك ئەرا بریتانیا کووچ کردگە و هەر لە سەرەتای کووچ کردنی لەبان هارپ کار کردگە.

کورته باسیگ لە بارەی ژیان هونەرمەند تارا جاف

ئا : ئارام حەسەن

لە باوەت پیرووزیەوە

شێرکۆبێکەس

وەختی "مافەگان" ئازادی تاك لە ناو هەر کوومەڵیگا پایماڵ کریا و قورپ و قەدری نەگریا یا نوای گیریا و سەرکوت کریا، دی "پیرووزی" گشت هویر و ڕا و چەمکیگتر ،دینی بوود یا نەتەوەیی و کوومەڵایەتی، هویچ مەعنایگ ئەرای نیەمینیدەوە.

ئەرا نموونە : من لە بڵاوەوکردن شعریگ -ئینجا ئەو شعرە هەر شعریگ بوود وچوین وتویمەی – ئازاد نەوم یا وەرگیری دینی و کوومەڵایەتی و سیاسی ئەرام دروسکریا، یەعنی لەوەر "جیاوازی"مە ك یەقەم گریەید و چواردەورم گریەید و توان دەمم بوەسن. ئاشکرایشە گەوهەر دیموکراسیش لە دیاردایین جیاوازیەوە ئەنجام گری، ئی مەسەلە لە دەقەیل شعری و ئەدەبی گرانتر دەسنیشان کریەی و هویچ وەختیگ یەك تەفسیر نیەگریدە خوەیەوە، چوینکە زووان بوودە زووانیگ مەجازی و لە فەرهەنگ زووان ئاسایی جیاوەبوود. "پیرووزی" هەر دین و هویر و ڕا و مەزەویگ ، لەو وەختە پویکەو بوود، ك بتواید ئازادی هویر و ڕای من پویکەڵەو بکەید، دیارە لە تاریخ کوێنە و نوویش هەر وەناو "بەرژەوەندی یا مەسڵەحەت گشتی" و "بەرژەوەندی یالای نەتەوە" و "بەرژەوەندی پرۆلیتار" و "پیرووزی دین"ەوە بویە، ك ئازادی تاك و دیموکراسی ویران کریاس.پیرووز یا موقەدەس چەس؟! بریگ قانوونە ك ئایدیۆلۆجیایگ ئەرا وەردەوامبوین خوەی و مەندنی دروسی کردیە. هەڵبەتە ئەویش وە مەعنای حەقیقەت موتڵەق نیەتیەی، ئەوەگ دویەکە وە پیرووز وەقەلەم دریا، شایەت ئیمڕوو ئەو پیرووزیەی جاران نەیاشتوی یا لە کیسی چوی. ئەوە هەر بەرهەم ئایدیۆلۆجیایەیل فکری شموولی ئەوپەڕگیرین، ئینجا نەتەوەیی بوون یا ئومەمی یا دینی ك ئازادی تاك زنجیر کەن و قەڵایگ لە قەیەغە وە ناو موقەدەسەوە لە ترس وازەوبوین و دیموکراسی و لە ترس کووتایی و ئاوارەبوین خوەیان بنیات نەن.وە ڕاسی ئەیە گرفتیگە لە ناونی "تەقلیدپەرستەیل" و "نووخوازەیل"، زووران ناونی "فیکر کۆن" و "فیکر تازە"، کیشەی ناونی "ئەقڵ بەسیای" و "ئەقڵ واز"ە.هەر وەی جوورە کیشەی ناونی من تاك و ئەو قانوونەیلە ك لە بنەرەتەو فکرەیل شموولی تەشریعی کردنە، هەر لەوەر ئەوەیش بویە ئەو قانوونەیلە ڕەتەو کەم چوینکە هەر وە بەرهەم و سەمەر فکر نادیموکراسی زانمەیان، کەس نوێنەر یا نمایەندەی خودا نیە لە بان زەوی، تا گشت کەس و لایەنیگ ئیدعای ئەو قودسیەتە بکەید. دروو گەورایگە وەل تاریخیشا دریەید!! جاریگتر مەسەلەی دیموکراسی و وازبوین و دیالۆگ کار ڕواڵەت کارانە و سەرزووانەکی و پرۆپاگەندەیی یا دعائی ئیعلامی نیە، بەڵکوو ساق و سەلامەتی گشت هویر و باوەڕ ودین و ئایدیۆلۆجیایگ لە مەیدان کار دیاردەید.لەو وەختە دیاردەید ك تو چەنی لە جیاوازیەگانتر ك دژ وە خوەدن قەبوول کەید!. تاقیەوکردنە سەختەگە ها لەیرا نەك لە دروشم یا شعارەگان. ڕاسگوویش ئەو کەسەسە ك لەی سەردەمە بتویەنی "خوەی وە دوو خوەی بویشی تورش" وەرجلەوەگ کەسەیلترەك تامی بکەن و بویشن دووەگەد تورشە!. لەناو ئیمە تا ڕووژ ئیمڕوو ئەو دگان وەپیەوناین یا ئعترافە وە غەڵەت و خەوش خوەمان شمارەکەیمن و یا وە جووریگتر هیمان ئەو "ئازادیە" لە دالگ نەویە!.یەکیگ لەو هووکار یا سەبەبەیلە ك ئایدیۆلۆجیای شموولی دایم وەرەو دیکتاتۆری و پاوەنکردن و ئەو قودسیەتە بردیە ك نیەود دویر و نزیك خوەد بیەیدە قەرەیەو، مەسەلەی وەلاوەناین جیاوازیەیلتر بویە، یا هەوڵداین بویە ئەرا سڕین و نەفی کردنیان.هەر لەوەر ئەوەیشە نیەتویەنیم باوەڕ وە جمشت یا حەرەکەیگ میانڕەویش بکەیم چوینکە نیەزانیم سوو دەسڵات بگریدە دەس چە کەید؟!هەر جووریگ لەو "قودسیەت نەتەوەیی"یە بوی ك هتلەر دروس کرد. هەر وەك چوین قودسیەت ئومەمی بوی ك "ستالین" خەڵق کرد. هەر وەی جوورە وەناو قودسیەت دینیشەوە بوی ك "بن لادن" هات و ئنسانیەت خەڵتان خوین کرد!.ئایا ئیمە نیەتویەنیم ئەرا قسەیگ توند جوواو ئارامیگ داشتویمن؟! ئایا ئیمە نیەتویەنیم لە شیەوکردن شعریگ چەن تەفسیریگ داشتویمن!. ئایا ئیمە نیەتویەنیم "قودسیەت خوەمان" وە خوەشەویسی و وەخشین و وەل یەکەو هەڵکردن بپاریزیمن؟!.یاخوو تا ئیسە نیمەی زیاتر ئەقڵمان ئەرا ئاشتی و خوەشەویسی و وەخشین و میانڕەوی وەکارهاوردیمنە؟!

دو ڕووژ مەنیە وە ئاخر جەهان

دو ڕووژ مەنیە وە ئاخر دونیا تازە ڕەسیەسەو ك هویچ زندەگی نەکردیە.
تەقویمی پڕ بوی و تەنیا دو ڕووژ خەت نەخواردی لە لی مەنویدەو، پەریشان بوی، سەر لەلی شیویا و تویرە چی وە لای فریشتەی مەرگ تا ڕووژەیل فرەتر ئرا ژیاین لە خودا بگرید.
هاوار کرد و گەنجەفە ڕسی!(فریشتە هە بیدەنگ وسا).
ئاسمان و زەوی ڕشان وە یەکا! (فریشتە هە بیدەنگ وسا).
قیژان و جاڕ و جەنجاڵ خسەوڕی ! (فریشتە هە بیدەنگ وسا).
پەیشتیا وە پا و پل فریشتە! (فریشتە هە بیدەنگ وسا).
کفر کرد و سەجادەگەی فرە دا! (فریشتە هە بیدەنگ وسا).
دلی تەنگ بوی و دەس کرد وە گیرسن و کەفتە خاك.
ئی جارە فریشتە هاتە و دەنگ و وەت: بزان ك یەی ڕووژی تر لە دەست چی! تەنیا یەی ڕووژی تر مەنیە. بەو و دەس کەم ئی یەی ڕووژە ئرا خوەد بژیە.
پیا هنای وەرەنیسك دا وەت : ئەمما وە یەی ڕووژ ... وە یەی ڕووژ چە بوو بکەیدن؟
فریشتە وەت : ئەو کەسە ك لەزەت یەی ڕووژ ژیاین وە دەس باری، تو ئویشی هەزار ساڵ ژیایە و ئەو کەسیشە ك لە ئمرووی لەزەت نەوەید، هەزار ساڵیش وە کاری نیەتیەیدن، ئی جا بەش یەی ڕووژ زندەگی ڕشانە ناو لەپی و وەت: ئیڕنگە بچوو و زندەگی بکە.
پیا سەر سورمەنی ئیسفای زندەگی گرت ك لە قویلی ناو قەپاڵی داشت درەوشیا، ئەما ڕخی چی لەجی بجویلیەید ! نەگوای تکی لە زندەگی لە ناوین کلگەیلی بڕشیەید. قەیری وسا و ئی جاوەل خوەیا وەت: وەختی سووی نەیرم، هیشتن ئی زندەگیە وە دەرد چە خوەید؟ بیلا ئی یەی گومەیل ژیانە بەترەف بکەم.
ئمجا دەس کرد وە دەوکردن، زندەگی وە سەر و ڕیش خوەی پاشی، لە زندەگی ئەڵقوران و بوو کرد و وە جووری هاتە و کەیف ك دی تویەنی تا بن دنیا بدەوید، تویەنی پا بنەیدەو بان خوەر، تویەنیدن...
ئەوی لەو ڕووژە برج و کوشکی بنەوا نەنا، وە خاوەن زەویی نەوی، وە کارەی لە دیوان نە کریا، ئەما... ئەما هە لەو یەی ڕووژە لە بان سەونزەلانی ئلاژیا، ئیسفای ماڵخالوانەکی گرت، سەری گرتەو بان و ئەورەیل دی و وە ئوانەیشە کەنیەناسینەی سلام کرد و ئرائوانەیشە ك دووسی نەیاشتنیش لە قوڕن دڵ دوا کرد.
ئەوی هە ئەو ڕووژە دووسی کرد و خەنس و سووك وسواڵەو بوی، لەزەت برد و سەرشار بوی و بەخشی، عاشق بوی و ڕەد بوی و تەمام بوی!
ئەوی هە ئەو یەی ڕووژە ژیا، ولام فریشتەیل لە تەقویم خودا نویسان : ئەوی لە داری دنیا چی، کەسی ك هەزار ساڵ ژیا.

مەعنـــــاى دویم عشق

مەحەمەد حەسەنی

ڕووژی یەکی لە ماڵەیل دیەکە ئاگر گردوید. ژن جوانی وەل شویەگەی و هەردو منالەگەی لە ناو ئاگرەگە گیر کەفتوین.
شیوانا و ئەو دویای مەردم دیەکە ئرا کوومەك و ئەوکوشانن ئاگر وەرەو لای ماڵەگە دەو کردن.
هەنای وە کولبەی لە حاڵ سزیان ڕەسین. و مەردم تایفە ئرا خامووش کردن ئاگرەگە چینە منەیی ئاو و خەرگ، شیوانا چەوی کەفتە جوانی ك بی حس و خامسەرد لە وەرایوەر کولبەگە نیشتیە و بزەخەنەی گرتیە و ئیسفای بلویزەی ئاگر گرید. شیوانا ئلاجەویی هات و چی وەرەو لای جوان و لەلیی پرسی :" ئرا بیکار نیشتیدە و دەسمیەت مەردمەگە نیەیدن!؟"
جوان بزەی گرت و وەت: م یەکم خوازمەنیکەری ئی ژنە بویم کە ئیسە لە ناو ئاگر گیر کەفتیە. ئەوی و ماڵ باوگی وەی خاترە ك م نەدار و فەقیر بویم قەبوولم نەکردن پا نان لە بان عشق پاکم.
لە تەمام ئی ساڵەیلە ئاوەخت خوازییە بویمە ك ئی ئاسمان کەوە تەقازی ئی ئاگر دڵە لە خوەی وکەس وکاری بگرید. ئیڕنگە هە ئەو وەختەسە.
شیوانا بسکەخەنەی کرد و وەت: عشق تو عشق پاك و ڕاسانە نیە و نەویە! عشق پاك هەمویشە پاك مینیەید! حەتتا ئەگەر مەعشوق سەر ورویی عاشق لە قوڕ و خەرگ بگرید و وە هەزار شیوە نامیهرەبانی بکەید.
عشق ڕاسی یانی هە ئی کەل و کوومەکە ك مناڵ مەدرە سەیل م ئرا ئەو کوشانن ئاگر ماڵ یەی یبگانە کەن. ئەوان دانیشتەیل ناو ماڵەگە نیەناسن ولام لە نیشان دان عشق خوەیان هەزاران فەرسەخ لە تو هانەو نواتر. هەڵس و یا بچوو دەسمیەتیان بیە یا دەس لەی عشق دروو و ناڕاسدە ئەڵگر و لەی ئاو و خاکە دویرەو کەف!
خورەی ئەسر لە چەوەیل جوان هاتەو خوار. لەجی ئەڵپەری و پرتاڵەگانی وە ئاو فیسان و دڵدارانە خوەی وە ناو کولبەی پڕ لە ئاگر خس. لە شوونی ئەو دویای شاگردەیلی شیوانایش جرئەت پەیا کردن و خوەیان تەڕ کردن و پەڕین وە ناو ئاگر و دانیشتەیل ناو ماڵەگە نەجات دان.
لە گیروداری نەجات داین باڵ ڕاس کوڕە جوانەگە سزیا ولام کەسی نەمرد و لەناو نەچی.
ڕووژی تر جوان چی وە دەر مەدرەسەی شیوانا و لەلی تواس وە شاگردی قەبوولی بکەید و دەرس ڕاسی و درسی ناسین وە پی نیشان بەید. شیوانا ئیسفای دەسە سزیاگەی گرت و بزەی گرت و وە ئەو دویای شاگردەیلی وەت: " ناو ئی شاگردە ماناى دویم عشقە. ڕیز و حورمەتی بگرن ك لە یە وەرەو دویا ئەوی مایەی بەرەکەت ئی مەدرەسەسە.

تەڵاق وەرجە جیوازکردن

ئارام ساڵح

ئەوەگ ئیسە کەفیگە وەرچەو لەو جوورە داوایەیلە ك لەدادگایەیل رویدەیگ، ئەویش داوای تەلاقداینە وەرجە جیوازکردن، ئمجا ئەگەر باس له هووکارەیل ئی گرفت و کیشە بکەیم و دەسنیشانی بکەیم ، شایەت بتویەنیم چارەسەریگ ئەرا ئی نەخوەشیە بوینیمنەوە. نەوین شیوەی لەیەکرەسینەوەو کەمی ڕووشنهویری خیزانی کیشەی گەورایگە ئەرا گشت ئەو کوڕ و دویەتەیلە ك توان بچنە ناو پرووسەی هاوسەرگیریەوە و یەکیگیشە لەو هووکارەیلە ك وەرجە جیوازکردن داوای تەلاق کەن. وەل ئەوەیشا دیارە هەڵوژاردن نادروس و خود ئامادە نەکردن تەواو ئەرا پرووسەگە، یا وەختی دویەت یا کورەگە خیزانەیلیان ڕەگەز وەرانوەر ئەرای دەسنیشان کەن یەیش بەشیگ ترە له کیشە و گرفتەیل و تویەنیم بویشیم (٩٠٪) ئی جوورە هاوسەرگیریە ئەنجام خاسیگ نەیریگ و تەلاق لەلی کەفیگەوە. تەماشا کەید کوڕ یا دویەتیگ ك هیمان (١٨) ساڵ تەواو نەکردگە چوین تویەنیگ لەی سەردەم تەکنۆلۆجیا و بازاڕ گەرمیە خواست خیزانەگەی باریگە جی، ئەیە له ڕوی مادیەوە، له ڕوی مەعنەوییشەوە ئی کوڕ و دویەتەیلە له عومر منالن و ئەزموون یا تەجروبەیگ له ژیان نەیرن، لەوەر ئەوە زوی چنە گژ یەکتریا و نیەتویەنن وەرگەی رویداگەیل بگرن.

لەیرا بیجگە ئەرك خود ڕووشنهویرکردن هەردوگ هاوسەر، ئەرك حکوومەت و گشت ریکخریاگەیل کوومەڵگای مەدەنییشە ك بەرنامە و پلان یا نەخشەیگ داشتوون ئەرا هوشیارکردن کوڕەیل و دویەتەیل هەرزەکار له ڕوی ڕووشنهویری و ماریفیەوە، چوینکە خود ڕووشنهویرکردن و هوشیارکردنەوە پرووسەیگ ماریفیەو بایەسە هەوڵ دابینکردنی بدریەیگ لەریگەیل جووراو جوورەوە. کوومەڵگا له خیزانەیل پیك تیەیگ و پیشکەفتن و گەشەکردن کوومەڵگایش پەیوەسە وە خیزان خاس و ڕووشنهویر و پەروەردەکریاگ، چوینکە وجوود خیزان سەرکەفتگ مەعنای وجوود کوومەڵگای هەسیار و زینگە، هویچ وەختیگ یەکبوین خیزان و بتەوی پەیوەندیەیل ریگە نیەیگ کەس لادەر و بیکەڵك بایگە بەرهەم، وەیەیش مقەیەتی کوومەڵگا کریەیگ له کارەیل خراو یا له کەسەیل زەرەدوەخش. وە هەر حاڵ تەلاقداین وەرجە جیوازکردن شکەست یەکەمە له یەکم گام هاوسەرگیری، ئەگەر بایگ و تەماشایگ بارووەزع ئەو کوڕ و دویەتەیلە بکەیم ك وەرجە جیوازکردن تویش ئی حاڵەتە بوون، ئەوە هەر وەئاشکرا هس وە نائارامی و جووریگ له شیویان دەروینی کەیم، بیجگە ئەوەیش له ناو کوومەڵگای کوردەواری خوەمان چ ئەرا کوڕ چ ئەرا دویەت لەلای کەسەیل فرەیگ جویر خاڵ سیەیگە ئەرا هەردوگلایان و مایەی گومان و تانەیە و هەر کەسیگ و جووریگ لەیەکیەو دەیگ ، ئمجا فرە گرینگ یا موهمە کوڕ و دویەتەیل وە هوشیاری و ئاگاداریەوە بریار له بان هەڵوژاردن ژیان ئایندەیان بیەن و دویرەو بکەفن له کیشمەکیش نادروس تا هاوسەرگیریەگەیان سەرکەفتگ بووگ و ژیانیگ پڕ له خوەشی و بەختەوەری بووەنە سەر، وەل ئەوەیشا خاستر ئەوەسە حکوومەت دەزگایگ دامەزرنیگ ك پەیوەس بووگ وە هوشیارەوکردن جایەڵ جوانەیل وڵاتەگەمان له ڕوی کوومەڵایەتی و دەروینی و قانوونیەوە و کەسەیل شارەزاو تایبەت دەرس لەتی بیەن ئەرا ئەو کوڕ و دویەتەیلە ك توان بچنە پرووسەی هاوسەرگیریەوە، ك یەیش وەك مەرجیگ وەرجە هاوسەرگیری و ریککەفتنە بکریەیگە خاڵیگ جەوهەری.

چ جوورە ژنیگ لەلای پیاو پەسەنە؟

گوڵ سوو

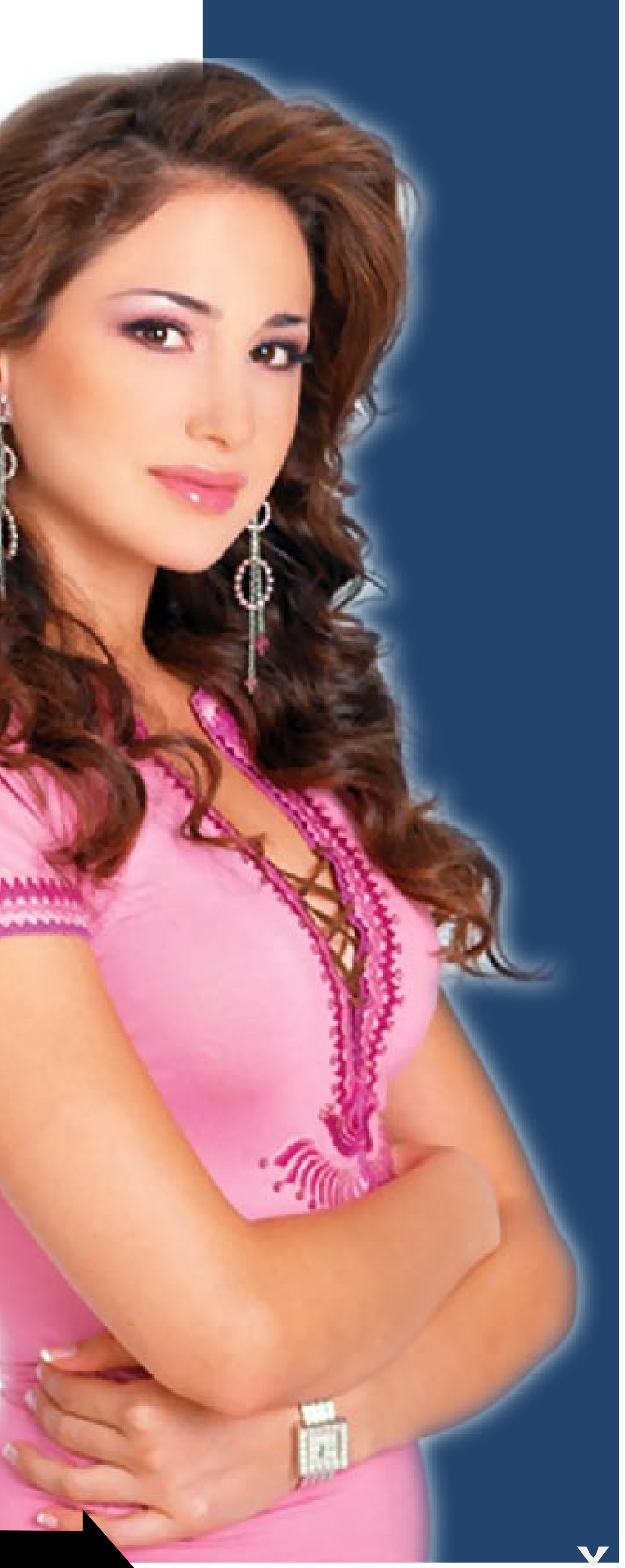

پیاو خوەشی تیەیگ بەختەوەر بووگ وەل خیزانەگەیا، وەتایبەت ژنەگەیش گشت وەختیگ قەدر ئەو بەختەوەریە بزانیگ، ئمجا ژیان هاوسەری وەبی نیشانداین خوەشەویسی ناونی ژن و پیاگ جویر هاوسەر هویچ مەعنایگ نەیریگ و ئەگەر بایگ ژنەگە مایەی بەختەوەری بووگ ئەوە پیاوەگە هویچ وەختیگ لەهویر خوەی نیەوەیگەی و هەمیشە خوەشحاڵە ئەرای، ئمجا لەیرا باس له چەن جوورە ژنیگ کەیم ك مەحاڵە پیاو لەهویریانەو بووەیگ :-

١- ژن زیرەك : ئەو ژنەسە ك خاس زانیگ چوین هەڵسوکەفت ئەنجام بەیگ وەل پیاوەگەی خوەیاو زانیگ هەر پیاویگ و تەبیعەت و سفەتیگ تایبەت دیریگ و زانیگ کی و چوین بایگە قسەو داواکاری خوەی ئەرا پیاوەگەی بخەیگە ڕوی، وەیەیش مقەیەت کەسایەتی پیاوەگەی خوەیەو شوون خوەی له دڵی بتەوترەو بووگ.

٢- ژن قورس و سەنگین : ئی جوورە ژنەیلیگ کەسایەتی بەرزیگ بەخشنە خوەیان و پیاوەگەیان، وەتایبەت ئەو ژنەیلە ك ئارام و جیگیرن و هەمیشە جویر گوڵ بوو خوەشن ك هەرچەنی دەوروەریان دڕگ بووگ، بیگومان ئی جوورە ژنەیلە له دڵ پیاو هەر جوان پەسەنن.

٣- ژن وە سووز : ژن سووزدار ك خاوەن هسیگ دڵسووزانەس، وەو سووزە تویەنیگ خوەشویسی بەیگە پیاوەگەی خوەی نەك تەنیا وەك ژن ماڵ، بەڵکوو بەعزە جاریگیش له ڕوی سووزداریەوە شوون دایگیشی گریگەوە، ئمجا پیاو مەحاڵە ئی جوورە ژنە لەهویرەو بووەیگ.

٤- ژن بەخشندەو خود بەختکەر: ئی جوورە ژنەیلە شوونەوار خاسیگ هیلنە جی ك مایەی سەربەرزی و لەهویرەو نەوردنن و گشت وەخت و سەعاتیگ هانە وەرچەو، یەیش له ری ئەو خزمەت گەورا ك بەخشیگەی لەوەر خاتر ژیان ئاسوودە و خوەش لەناو خیزان و منالەیلی ك وەشیوەیگ دڵسووزیەوە قوربانی دەیگ و چەوەڕی هویچ جوورە پاداشیگ نیە.

٥- ژن دڵ قایم : یەیش ئەو ژنەسە ك پایەبەرزە لەدڵ پیاو، ك زانیگ له چ وەخت و شوونیگ قایم بووگ و هیز خوەی نیشان بەیگ ، بیگومان ئی جوورە ژنەیلە جی متمانە و خوەشەویسیین و خوەیان لەناو دڵ پیاو جیگیر کەن و گشت وەختیگ پیاو وەپیان سەربەرزە.

٦- ژن ڕەفتار خاس و ڕووشنهویر: پیاو هەمیشە خوەش ئەو ژنە توایگ ك وەردەوام ژیان لەلای جویر کتاویگ وازکریاگە و له هەمان وەخت وە دڵسووزی و بیگەردیەوە کارەیل خوەی ئەنجام دەیگ ، بیگومان ئی جوورە ڕەفتاریشە جووریگ لەجوانی خەیگە دڵ پیاگ ك مەحاڵە لەهویریەو بچووگ.

٧- ژن رویخوەش : یەیش ئەو جوورە ژنەسە ك هەمیشە ها دڵ پیاوەگەی و هەمیشە هەوڵ ئەوە دەیگ زەردەخەنە بکاڵیگ و هەوڵ ئاسانەوکردن گشت گرفتیگ دەیگ و کەس لەخوەی نیەرەنجنیگ و گشت وەخت و سەعاتیگ ڕوی خوش و خوەش ئەخلاقە، ك یەیش مەحاڵە پیاو لەهویرەو بووەیگەی.

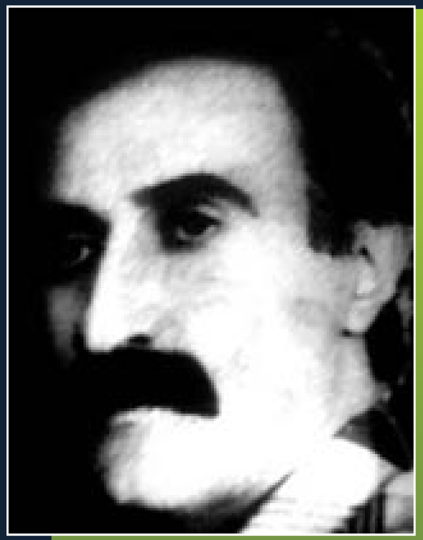

لورنەژاد زایەڵەی دەنگیگ زەخمدار

ئاراس جەواد

خوەزەو ئیسە بویاتایدە مەلیگ و بیاتای لەشەقەی باڵ و ئەرا ئەو دیار خوەش نیشانەباڵەو بگردای ك قبڵەی عاشقەیلەو گەورا هونەرمەندەیل کوردستان عاشق و شەیدای خوەی کردگە، یەکیگ لەو عاشقەیل هەست نازکەك هەمیشەوەچریکەی دەنگەخوەشەگەی فەرای ئاسا وەل پەڕاو و بیستوین دەرددڵ کردگە(حشمەتوڵلای لوڕنژاد)ە.

لورنەژادیگ ك زایەڵەی دەنگی وەل گووش هونەردووسەیل ئاشناس و هویچ وەخت لەهویر ئەو عاشقەیلەنیەچوود ك وەل گورانیەیلی تەز دل دەرکەن. لێرەتوام جوور وەفادارییگ لەوەراوەر ئەو هەمکەی خزمەتەك وەهونەر گورانی و مۆسیقای کوردی کردگە، باس کولێگ لەبارەی ژیان مامۆستای کووچکردگ حشمەتوڵلای لورنژاد بکەم ك وەداخەو ئمروو لە ڕەسانن کوردی جوور گشت ئەو کەسەیلەك لەبوارەیل جیاواز خزمەت وەمللەتەگەمان کردنەلەهویرەو بریاس و گورانی و میلۆدی و ئاواز عەرەبی و فارسی و تورکی شوون گورانیەیل و دەنگەیل نایاب و ڕەسەن کوردییگ جویر مامۆستا لورنژاد گرتگەسەو.

حشمەتوڵلای لورنژاد کور ڕەحمەتی فەتحوڵلای لورنژاد لەساڵ ١٩٤٧ لەشار کرماشان لەناوچەی (علاف خانە) هاتەدنیاوە. باپیرەی خاون دەنگ خوەشیگ بوی و ڕەحمەتی (حشمەت)یش دەنگ وەسووزی لەباپیرەی وەمیرات بردوید. لە ساڵ ١٩٦٤ و لەعومر ١٧ساڵان یەکەم گورانی خوەی لەئۆرکستر رادیو کرماشان وەشعریگ لەشعرەیل شاعر یەدوڵلای لورنژاد (شەیدای کرماشانی) پێشکەش کرد و هەر لەو وەختەو چالاکییەیل هونەریی لەبوار گورانی و مۆسیقای کوردی دەس وەپیکرد، ناوبریاگ فرەتر وەشیوەی مامۆستا سەید عەلی ئەسغەر کوردستانی، عەلی مەردان و تایر تەوفیق گورانی چریاد و ماوەی فرەیگیش لەرێنماییەیل مامۆستا حەسەن زیرەك نەڤ وەرگردیاد و هەمیش ڕێنمایەیل هونەری هونەرمەندەیل مەحموود بلووری، مەحموود مەرئاتی، ئەکبەر ئیزەدی، سەیفوڵلا نادرشاهی و مەسعوود زەنگەنە وەکارهاوردیاد.

سروودەیل و گورانیەیلی وەشیوازەیل جیاواز بوی و وەتەواوەتیش شیوەزارەیل فەیلی و سۆرانی و کرمانجی و هەورامی و لوری زانستیاد ك لەگورانیەیلی ئەی شیوەزارەیلەوەدی کریەێد. هەمیشەلەیاد حشمەتوڵلای لورنژاد ساڵەیل ساڵ هونەر خوەی وەگیان و وەدڵ پێشکەش وەئیمەکرد و نزیکەی ٢٠٠ گورانی وەشیوەزارەیل جیاجیا ئەرامان هیشتەجی ك هەر کام لەلیان لەوەخت خوەی لەلایەن مەردم پیشوازی فرەیگ لەلی کریا. گورانیەیلی جوور وەهاریگەك هویچ وەخت ڕەنگ پاییز وەخوەی نیەگرێ.

لەزانست مۆسیقا شارەزایی فرەیگ داشت و وەشایەتی دووسەیل و ناسیارەیل حشمەت نیاز وەمایکرۆفۆن نەیاشت، لەوەر ئەوەگ چریکەی دەنگی ك لەدڵ سزیاگیەوەرەسیادەقورگی وەجووریگ بی ك لەپشت دیوارەیل دویریش وەگووش ڕەسیاد.لەگورانیەیل ناوداری تویەنیم ئاماژەوە«خوداحافز ئەزیزم» ، «دلم زندانی دردە» ، «گەلاڕێزان» ، «زاڵم زاڵم» ، «گۆڵبانگ عاشقانە» ، «ڕەفیقانی تەریقەت» و گورانی فرە جوان «جەژن شادی» بکەیم و سروود «بازهەوای وەتەنم ئارزووست» ك لەلایەن مەردم پێشوازی فرەیگ لەلی کریا و لەشوون ئەوەگورانیچرەیل فرەیگ ئەو سروودەسەرلەنوو خوەنستن و ئیسەیش شعر و نۆتەی ئەی سروودەلەبان سەنگ مەزار هونەرمەند نویسریاس.

حشمەتوڵلای لورنژاد تا ساڵ ١٩٨٩ وەل رادیۆ و تەلەفزیۆن کرماشان هاوکاری کرد و لە شوون ئەوەلە ساڵ ١٩٨٩ وەرەو ئەولا وەل گرووپ مۆشتاق وەسەرپەرشتی سیاوەش نوورپوور هاوکارەو بی و وەل یەکا چەن کۆنسێرتیگ لەشارەیل کرماشان و تاران و چەن شاریگ تر سازکردن و گشت کۆنسێرتەیلی لەلایەن مەردم پێشوازی فرەلەلی ئەکریا.

ڕەحمەتی حشمەت لوڕنژاد خوەشەویسی فرەیگ ئەرا شارەگەی داشت و بەڵگەی زینگیش ئەرا ئەی خوەشەویسییەچڕین گورانی «کرماشان ئەی کرماشان»ەك وەهەست و سووزیگ تایبەت چڕیەسەی. ناوبریاگ لەشعرەیل شاعرەیل کورد جوور (تایربەگ جاف،مەولەوی کورد، سەی یاقوو مایەشتی)و فرەکەس تر وەتایبەت برای شاعری شەیدای کرماشانی ك یەکیگ لەشاعرەیل ناودار کرماشانەنەف وەرگردیاد. هونەرمەند خاون سێ مناڵە، دو کور و یەك دویەت، حوسامەدین کۆرەگەوراگەیەك ئەویش ئیسەیەکیگ لەگۆرانیچرەیل دەنگخوەش دنیای هونەر و مۆسیقاس.

ئەی مرواری گرانقیمەت دەریای مۆسیقای فۆلکلۆر کوردیە، شەوەکی شەممە١٦ سێپتامبەر ١٩٩٥ وەنەخوەشی دڵ، دڵەنازکەگەی لەکوتان وسیا و ئەرا هەمیشەلەمللەت و نیشمانەگەی ماڵئاوایی کرد.

حشمەت لورنژاد ڕی سەفەریگ تاهەتایی گردەوەر وەلی هویچ وەخت دەنگەزوڵاڵەگەی لەناوچەیل کوردستان و کەل و کویچەیل کرماشان لەهویرەو نیەچوود. ڕوحی شاد و یادی هەمیشەزینگ بوود.

ئەرەستو بارن وەلوقمانەوە حەکیمەیل
جەم کەن پەی دەرمانەوە
تاگەر بشکافن دڵەی پردەردم شایەد
بزانن ئەرا ڕەنگ زەردم؟

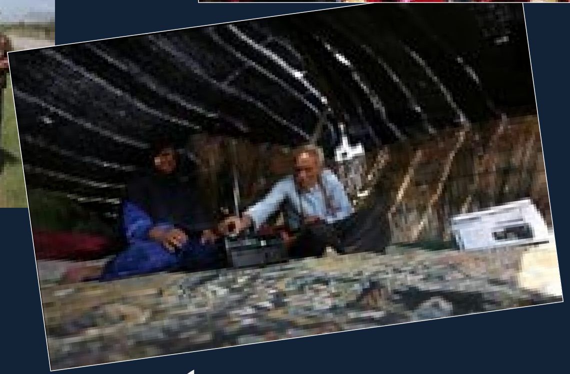

وشیار بوو بزان چە کەید...
بزان چە ئویشید؟

ماجد سوێرەمەیری

خوەنەوارەیل ئەزیز
فرە خوەشە، لە ژیان هاوسەرگیری، ژن و پیاو لەیەك ڕازی بوون، و ڕیز و حورمەت لەیەکتری بگرن، و تا تویەنن لە گێروگرفت و کێشەی ڕووژانە دویرەو بکەفن تا بتویەنن ئەو قەوڵ و پەیمانەیلە بارنە دی، ك وەرج لە سویرکردیان دانەسەی یەکتری، و ژیانیان وەشیوەی ئارامیگ بووەنە سەر، چوینکە ئادەمیزاد، لە وەخت ڕەفتار و مامڵەت کردنی وەل لایەن وەرانوەر، فرە جار ئاگای لە کردەوە و قسەیل خوەی نیە، و هەمیشە ها بان ئەو باوەڕە ك خوەی لە گشت چشتیگ بی تاوانە، و ئەگەر گیر و گرفت و کێشەیگ بەرپا بوود، هەمیشە تاوانبار لایەن وەرانوەر کەید؛ هەتا ئەگەر نزیکترین کەسەیل خوەیشی بوود ... ئەرا ئەووەگ سەردان وەژان ناریم؛ ئی وەسەرهات کوڵە ئەرادان باس کەیمن، ك کوڵ وکوڵێڕ مەمەرمان لەی قسەیلە ڕەسنید و گشت کەسیگ وە ئاسانی لەوە ڕەسیدەو ك هەمیشە لە خوەی ڕازی نەود، وەتایبەتی ئەگەر بنووری ك لایەن وەرانوەر، لە ڕەوشت و ڕەفتار و قسەیلی بی دەنگە و شکات لە دەسی نیەکەی، تا لە ئاخرەو تویش پەشیمانی نایەد و وەخت ئەوە ئەرای نەمینی ك غەڵەتەگانی ڕاسەو بکەید:

ژن وپیاویگ، زیاتر لە شەس ساڵ ژیان هاوسەری وەیەکەو بردنە سەر و هەمیشە ڕاز ونیاز یەکتری ژنەفتیان و وەختەیل خوەشیگ وە خزمەتکردن یەکتری و قسەکردن وەل یەکەو بردیانە سەر، و هویچ چشتیگ لە یەکتری نەشاردیانەو، وەلی پیرەژن سەندووقیگ داشت خستویدەی بان یەکیگ لە ڕفەیل ماڵەگە و هەمیشە وتیادە شویەگەی: نەك نەك ئی سەندووقە واز بکەید یا لەباوەت ئەوە بپرسید ك چە ها ناوی!!... چوینکە ئی پیاوە ڕیز و حورمەت ژنەگەی گردیاد، هەر هویری نەنا لای ئی سەندووقەوە، تا ڕەسیە ئەو ڕووژە ك نەخوەشی شەکەت ژنەگە کرد و دکتۆرەیل وتنە پی ك چەن ڕووژیگی لە ژیان مەنیە، و... پیاو دڵتەنگ و خەمباریش خەریك بوی خوەی ئەرا قوناغ بیوەیی و تەنیایی ئامادەکردیاد و هەرچی غەراز و چشت و مشت ژنەگەیە خستە ناو چەن سەندووقیگ تا ئەرا یادگاری هەڵیان بگری.

لە ناکاوا، چەوی کەفتە سەندووق ژنەگەی، و هات هەڵیگرد و بردەی ئەرا لای، ك ئەویش تا سەندووقەگە دی، بزگەخەنەیگ گردەی، و وە دەنگیگ خەمبارەوە وتە شویەگەی: قەی نیەکەی، ئمروو تویەنید دەم ئی سەندووقە واز بکەید ... پیاوەگەیش وازی کرد و نوورست تەنیا دو وەیلکان پارچەیی ها ناوی وەڵ دو قولاو یا (سنارە)ی بەن چنین ك نریانەسە بان ٧٥ هەزار دۆلار، وەختی لە باوەت ئی چشتەیلە لە ژنەگەی پرسی ... ئەویش وە ئارامەو وتە پی : وەختی تازەسویر بویم، داپیرم وتە پیم ك ڕاز یا سر سەرکەفتن لە ژیان هاوسەری، ها لە جەڕ نەکێشان و دویرەوکەفتن لە خوتە و بووڵەی فرە، و ئاموژگاری و نەسیحەتم کرد، ك هەر جاری لەلید تویرە بووم، وەیلکانیگ لەقوماش دروس بکەم، لەێرا پیاوەگە وەخت بوی عەسر چەوی بایدە خوارەوە و وت: لەی ماوەی دویر و دریژە، تەنیا دو وەیلکان دروس کردیدە؟! یەعنی تو تەنیا دوجار لەلیم تویرە بویدە؟! هەرچەنی ك خەمبار ئەوە بوی ك ژنەگەی گیان کەنید و خەریکە مرید، وەلی هس وە شادمانی فرەیگ کرد، چوینکە تەنیا دوجار تویرەی ژنەگەی کردیە... ئمجا وتە ژنەگەی : خاسە زانستیمن وەیلکانەگان چەن؛ ئەی ئەو ٧٥ هەزار دۆلارە چەس؟ ژنەگەیش وە هەمان ئارامیەو وت : ئەو پویلە لە فرووشتن وەیلکان گردیەو کردمە!!!

دڵم غەرقاو خوینە

کیومەرس عەباسی

کەم بنەن دەس وە دڵم غەرقاو خوینە ئەی دڵە
شووخی کە خوەی وە تفڵی پەڕیادە بان شانم...
لەوسا کە خوەم لە وەر خوەم، شەق دەمم شکانم
هەر شەو دیری هە چوی شەم، بەن بەن سزی سقانم
کار م نالەس ئەما کار تو نەودە ناڵەی م
بیلا وە گەرد ناڵین دەرچوود ئەرای تو گیانم
کەی عاشقەیل دەیری هانە تەمەی تجارەت
بیخود خەریك من بوون دی وا نیەو دوکانم
تاعات شەست ساڵەم سەنعان سفەت لە دەس چی
بویشم گناە کی بی خوەم ماڵ خوەم ڕمانم
یەی شووخ وەچگە ترسا پیرانە سەر لەوم دا
حاشا ئەفاقە نەیری بڕیایە دی ئەمانم
زاتم نییە تماشای شان و ملی بکەم دی
شووخی کە خوەی وە تفڵی پەڕیادە بان شانم
عاشق وە گرد مەعشووق کامل بوو ئعتباری
پیر و جووان چە دیری ئەو تیر و من کەمانم
‹ قەسری › نەوا وە هاکوو ناوی بوەی لە هەر کوو
هەر کەس لە لید پرسی بوو ها تك زووانم

www.shafaaq.com
مەکۆی شەفەق
دیواخان هەمیشە وازمانە
www.shafaaq.com/forum